
Zpráva o stavu romských komunit v České republice
za rok 2009

Květen 2010

Obsah:

1. ÚVOD.....	3
2. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE.....	4
2.1 NÁRODNÍ ÚROVEŇ ZABEZPEČENÍ ROMSKÉ INTEGRACE	4
2.2 KRAJSKÁ A MÍSTNÍ ÚROVEŇ ZABEZPEČENÍ ROMSKÉ INTEGRACE.....	5
<u>2.2.1 Zabezpečení romské integrace na úrovni kraje</u>	5
<u>2.2.2 Zabezpečení romské integrace na úrovni místní samosprávy</u>	6
2.3 PARTICIPACE ROMŮ PŘI TVORBĚ INTEGRAČNÍCH POLITIK	9
2.4 FINANCOVÁNÍ OPATŘENÍ KE ZLEPŠENÍ SITUACE ROMSKÝCH KOMUNIT	10
<u>2.3.1 Dotační programy Ministerstva kultury</u>	11
<u>2.3.2 Dotační programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy</u>	13
<u>2.3.3 Dotační programy Ministerstva práce a sociálních věcí</u>	18
<u>2.3.4 Dotační programy Úřadu vlády ČR</u>	20
3. KLÍČOVÉ OBLASTI INTERVENČNÍ ROMSKÉ INKLUZE	23
3.1 ROZVOJ A PODPORA ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA	24
<u>3.1.1 Pozice romské kultury a jazyka v České republice</u>	24
<u>3.1.2 Opatření zaměřená na rozvoj romské kultury a podporu romského jazyka</u>	24
3.2 OBLAST VZDĚLÁVÁNÍ	37
<u>3.2.1 Situace Romů v oblasti vzdělávání</u>	37
<u>3.2.2 Terciární vzdělávání</u>	45
<u>3.2.3 Realizace opatření ke zvýšení vzdělanostních šancí Romů v roce 2009</u>	46
3.3 OBLAST ZAMĚSTNANOSTI	52
<u>3.3.1 Situace znevýhodněných Romů na trhu práce v roce 2009</u>	52
<u>3.3.2 Realizace cílených politik ke zvýšení zaměstnanosti Romů</u>	54
3.4 OBLAST BYDLENÍ	59
<u>3.4.1 Situace znevýhodněných Romů v oblasti bydlení v roce 2009</u>	59
<u>3.4.2 Opatření ke zlepšení situace romských komunit v oblasti bydlení na národní úrovni</u>	61
3.5 OBLAST ZDRAVÍ	66
<u>3.5.1 Zdravotní situace Romů v roce 2009</u>	66
<u>3.5.2 Opatření ke zlepšení situace romských komunit v oblasti zdraví</u>	68
<u>3.5.3 Problematika sterilizace romských žen</u>	70
3.6 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	72
<u>3.6.1 Popis situace</u>	72
<u>3.6.2 Integrační politiky ve vztahu k sociálně vyloučeným Romům</u>	73
3.7 OBLAST BEZPEČNOSTI.....	84
<u>3.7.1. Bezpečnostní rizika vyplývající z pravicového extremismu</u>	84
<u>3.7.2 Klíčové aktivity boje proti extremismu</u>	86
<u>3.7.3 Kriminalita a výskyt rizikových forem jednání v sociálně vyloučených romských lokalitách</u>	88
<u>3.7.4 Opatření k prevenci kriminality a rizikových forem chování</u>	88
<u>3.7.5 Příklady dobré praxe na regionální úrovni</u>	92
<u>3.7.6 Emigrace Romů z České republiky</u>	98
3.8 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA ROMSKÉ INTEGRACE	101
<u>3.8.1 Diskriminace</u>	101
<u>3.8.2 Rovné příležitosti mužů a žen</u>	104
4. MEZINÁRODNÍ AKTIVITY NA POLI ROMSKÉ INTEGRACE.....	106
4.1 AKTIVITY V RÁMCI ČESKÉHO PŘEDSEDNICTVÍ RADY EU	106
4.2 INTEGROVANÁ PLATFORMA PRO ROMSKOU INKLUZI	108
4.3 EU ROMA NETWORK.....	109
4.4 ORGANIZACE PRO BEZPEČNOST A SPOLUPRÁCI V EVROPĚ (OBSE)	109
4.5 RADA EVROPY	110
4.6 VISEGRÁDSKÁ ČTYŘKA V4.....	110
4.7 ZAPOJENÍ ČR DO DEKÁDY ROMSKÉ INKLUZE 2005 – 2015 V ROCE 2009.....	111
5. ZÁVĚRY	112
6. SEZNAM PODKLADŮ	118
7. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	121

1. ÚVOD

Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny každoročně vypracovává *Zprávu o stavu romských komunit v České republice* (dále jen Zpráva) a *Zprávu o naplňování Dekády romské inkluze 2005 – 2015*. Pro rok 2009 byl vytvořen jeden souhrnný materiál, který obsahuje informace jak o situaci romských komunit na národní úrovni za rok 2009, tak i o průběhu aktivit realizovaných ve sledovaném období v rámci mezinárodní iniciativy Dekáda romské inkluze 2005 – 2015.

Materiál si klade několik dílčích cílů. Prvním z nich je zhodnocení situace Romů v oblastech určujících kvalitu jejich života s využitím výzkumných studií zveřejněných v roce 2009 a dále evaluace úspěšnosti realizovaných integračních politik. Kromě toho Zpráva reflektuje i legislativní a institucionální změny ve sledovaném roce a jejich dopady na situaci Romů. Záměrem zpracovatele je identifikovat dílčí úspěchy i neúspěchy inkluzivních opatření, představit příklady dobré praxe a nastínit rizika dalšího vývoje situace v případě neřešení aktuálních problémů zasahujících do života Romů.

V úvodu materiál pojednává o strukturách řízení a aktivitách subjektů zabývajících se romskou integrací na národní, krajské i lokální úrovni. Na ní navazují kapitoly věnované dílčím tématům romské integrace, jako je oblast podpory a rozvoje romské kultury a jazyka, dále vzdělávání a zaměstnanosti, bydlení, oblast zdravotní péče a sociálního vyloučení. Posledním dílčím tématem je oblast bezpečnosti romských komunit. Další část materiálu se nově zabývá průřezovými tématy romské integrace, mezi něž patří diskriminace a rovnost příležitostí mužů a žen. Na konci je uveden souhrn mezinárodních aktivit romské inkluze, do nichž se vláda ČR zapojila v roce 2009. V závěru zpracovatel shrnuje klíčové trendy v situaci romských komunit v roce 2009 a nabízí základní doporučení pro realizaci integračních politik.

Zpráva vychází z podkladů, které pro její zpracování poskytly jednotlivé resorty. Významným zdrojem informací byly i výzkumné zprávy a analytické studie, které obsahují nové statistické údaje a poznatky k situaci Romů v ČR publikované v roce 2009. Velkým přínosem byly i informace krajských hejtmánů, které popisují stav romských komunit na krajské i komunální úrovni, a tím doplňují akademický rámec konkrétními údaji o každodenním životě Romů.

Součástí Zprávy je příloha s podrobnými informacemi o situaci romských komunit v jednotlivých krajích ČR za rok 2009. Druhým důležitým materiálem je dokument „*Informace o plnění usnesení vlády týkajících se integrace romských komunit a aktivního přístupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními vlády ke dni 31. prosince 2009*“, kde jsou uvedeny informace, jak byly naplňovány úkoly směřující ke zlepšení situace Romů zainteresovanými resorty. Novou přílohou Zprávy je materiál s názvem „*Informace o naplňování Dekády romské inkluze 2005 - 2015 v roce 2009*“, jenž shrnuje veškeré aktivity realizované v rámci této mezinárodní iniciativy ve sledovaném období.

2. INSTITUCIONÁLNÍ A POLITICKÝ RÁMEC ROMSKÉ INTEGRACE

2.1 Národní úroveň zabezpečení romské integrace

Dlouhodobě se na centrální úrovni romskou integrací zabývají dva poradní orgány vlády – Rada vlády ČR pro národnostní menšiny¹ a Rada vlády ČR pro záležitosti romské menšiny² (dále jen Rada). Rada je poradním orgánem vlády a funguje jako meziresortní subjekt, jehož posláním je sjednocení integračních aktivit ministerstev ve vztahu k Romům. Za tímto účelem Rada iniciuje systémové změny a odstraňování překážek, které brání Romům žít plnohodnotně a důstojně v České republice. Rada nemůže jako poradní orgán vlády kontrolovat plnění úkolů v působnosti orgánů krajů a obcí s rozšířenou působností, ani postihovat jejich neplnění.

Za účelem zefektivnění fungování Rady začal ministr pro lidská práva v roce 2009 připravovat změnu statutu Rady, která měla vést k posílení její členské základny. Cílem navrhovaných úprav bylo posílit možnosti tohoto poradního orgánu zásadně ovlivnit implementaci Koncepce romské integrace a celkové vnímání inkluze Romů jako součásti vládní politiky. Návrh změn statutu projednala vláda na svém zasedání dne 29. března 2010 a svým usnesením č. 254 zrušila původní usnesení vlády ze dne 28. ledna 2004 č. 100, o Statutu Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity, ve znění ze dne 1. března 2006 č. 215. Schválením nového Statutu Rady vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny došlo i ke změně názvu tohoto poradního orgánu. Předsedou Rady je nově předseda vlády ČR, členská základna bude tvořena ministry ze zásadních resortů pro romskou integraci, další důležitá ministerstva budou reprezentována náměstkem. Kromě posílení členské základny nový statut přinesl vyšší provázanost Rady s činností Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Zapojením zástupců Asociace Krajů a Svazu měst a obcí umožní nový statut i větší participaci krajů a obcí při tvorbě politiky romské integrace a její efektivnější implementaci na regionální a místní úrovni.

V roce 2009 zasedala Rada třikrát a zabývala se tématy je jako realizace úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, aktuálními kauzami, zejména chomutovskými exekucemi dávek a situací na litvínovském sídlišti Janov, odchodem Romů do Kanady a jejich žádostmi o politický azyl. Členové Rady měli rovněž možnost vyjádřit se k chystaným materiálům ministra pro lidská práva, z nichž nejzásadnějším byla Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013. Tématem diskusí byla i Jednotná evropská platforma romské inkluze, činnosti v rámci mezinárodní iniciativy Dekáda romské inkluze a fungování Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách.

Důležitou institucí pro prosazování inkluzivních politik ve vztahu k sociálně vyloučeným Romům je Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách (dále jen Agentura), která působí jako koordinační orgán na pomezí mezi subjekty na národní a lokální úrovni. Činnost Agentury vychází z usnesení vlády ze dne 23. ledna č. 85 o vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Cíle projektu vyplývají z programového prohlášení vlády, v nichž se zavázala vytvořit komplexní program umožňující integraci Romů a zabraňující jejich sociálnímu vylučování. Záměrem

¹ Současná Rada je zřízena ve smyslu § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšiny a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

² Rada vlády pro záležitosti romské menšiny byla zřízena usnesením vlády ČR ze dne 17. září 1997 č. 581, tehdy jako Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity, v roce 2001 byla změněna na Radu vlády.

Agentury je zvyšování míry sociálního začlenění obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit a eliminace existence těchto lokalit. Dílčími cíli je zmapování sociální a ekonomické situace obyvatel romských lokalit, definování jejich potřeb v oblasti vzdělání, zaměstnanosti, bydlení a sociálních služeb, vznik lokálních partnerství, a především pomoc a odborné vedení při přípravě a realizaci lokálních strategií, směřujících k sociální integraci Romů. Své cíle naplňovala Agentura prostřednictvím navázání lokálních partnerství s klíčovými institucemi pro oblast romské integrace na regionální a místní úrovni³. Agentura podporuje naplňování vládních strategických dokumentů a vede lokální partnery k tvorbě a realizaci lokálních strategií k řešení situace sociálně vyloučených romských lokalit na úrovni obcí a měst.

Nositelem projektu je Úřad vlády ČR, konkrétně *Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách*. Usnesení č. 85 z roku 2008 dělí působení Agentury do dvou fází – do fáze *pilotní* a následně *plošné*, přičemž pilotní fáze je ohraničena obdobím od ledna 2008 do prosince 2010. Po jejím ukončení bude vládě předloženo komplexní vyhodnocení činnosti Agentury spolu s návrhem systematického řešení, včetně institucionálního a finančního zajištění. Agentura rovněž usiluje o to, aby se v budoucnu stala ústředním správním úřadem, vybaveným dozorovými a kontrolními pravomocemi při prosazování romské integrace. V souladu s usnesením vlády ČR ze dne 9. června 2008 č. 731 o změně usnesení vlády ze dne 23. ledna 2008 č. 85 k vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách byly zahájeny práce na přípravě věcného záměru zákona o Agentuře. V roce 2009 byl záměr dvakrát předložen do meziresortního připomínkového řízení a jeho současná podoba je uceleným kompromisem, který umožňuje vystavět Agenturu jako silný úřad s přiměřenými kompetencemi a přiměřenou kapacitou k povaze a komplikovanosti řešeného problému. Věcný záměr zákona je stále otevřenou otázkou, která je v současnosti v řešení v intenzivní komunikaci s ostatními resorty a dalšími subjekty.

2.2 Krajská a místní úroveň zabezpečení romské integrace

2.2.1 Zabezpečení romské integrace na úrovni kraje

Důležitými subjekty romské integrace jsou i ***kraje***, kde působí ***krajští koordinátoři pro romské záležitosti*** (dále jen koordinátoři). Jejich činnost je legislativně ukotvena v zákoně č. 129/2000 Sb., o krajích a je cílená na koordinaci, metodickou podporu dalších subjektů na lokální úrovni ve prospěch zlepšení sociální, kulturní i politické situace Romů.

Krajští koordinátoři se stejně jako v předchozích letech zaměřovali v roce 2009 na koordinační činnost, kdy usilovali o naplnění vládních strategických dokumentů na lokální úrovni a řešení aktuálních problémů Romů v kraji. Za tímto účelem iniciovali dialog zejména mezi *místní samosprávou*, kde činnost ve prospěch Romů zastřešují pracovníci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zajišťující integraci romských komunit v jejich správním obvodu (dále jen romští poradci), *občanskými sdruženími* zaměřenými na pomoc Romům, se zapojením dalších *veřejných institucí*. Koordinátoři se zapojili do tvorby koncepčních materiálů, byli členy pracovních skupin, kde prosazovali naplňování práv a potřeb Romů, pořádali konference a semináře tématicky zaměřené na integraci Romů, spolupracovali s romskými poradci, terénními pracovníky i s poskytovateli služeb při řešení každodenních problémů Romů.

³ Mezi nejčastějšími partnery Agentury patřila místní samospráva, nestátní neziskové organizace, školská zařízení, policie, zdravotnická zařízení a další poskytovatelé sociálních služeb.

Dlouhodobou potřebou koordinátorů je nastavení efektivního systému dalšího vzdělávání a metodického vedení z centra. V roce 2009 bylo touto oblastí pověřeno MPSV, které v tomto období nevyvíjelo samostatně žádnou činnost cílenou přímo na krajské koordinátory. V průběhu roku 2009 probíhala intenzivní komunikace mezi ministrem pro lidská práva a MPSV o převodu agendy metodického vedení krajských koordinátorů z MPSV na Úřad vlády ČR.

Ačkoliv kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny nebyla pověřena metodickým vedením koordinátorů, uspořádala pro ně v roce 2009 dvě setkání, kde probíhaly workshopy k tvorbě Koncepce romské integrace na období 2010 - 2013, dále odborné semináře zaměřené na řešení pravicového extremismu v ČR, na inkluzivní vzdělávání romských dětí, zavedení veřejné služby a jejích dopadů na příslušníky romských komunit. První setkání proběhlo v termínu 23. – 25 března 2009 v Liberci, druhé setkání ve dnech 27. – 29. listopadu 2009 v Kralupech nad Vltavou. Obou se účastnil i ministr pro lidská práva, který diskutoval s koordinátory klíčová témata romské inkluze, zjišťoval jejich aktuální potřeby a informace o současné situaci romských komunit v krajích.

Kromě nedostatečného metodického vedení je další potřebou koordinátorů vytvoření doporučené pracovní náplně romských poradců zabývajících se agendou romských komunit v rámci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Absence pracovní náplně komplikuje koordinátorům jejich metodické vedení a komunikaci s obecními úřady při tvorbě a realizaci politik romské integrace. Požadavek koordinátorů byl včleněn mezi opatření „systematizace činnosti romských poradců“ jako součást *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013*. Touto oblastí se chce Rada ve spolupráci s koordinátory zabývat v roce 2010.

2.2.2 Zabezpečení romské integrace na úrovni místní samosprávy

Důležitým subjektem na úrovni obcí s rozšířenou působností jsou romští poradci, kteří na úrovni místní samosprávy prosazují integrační komunální politiku, reagují na aktuální potřeby Romů a aktivně se zapojují do tvorby lokálních strategií a realizace plánů obcí ke zlepšení situace místních Romů. V mnoha případech jsou romští poradci iniciátory mezioborové spolupráce při řešení situace sociálně vyloučených Romů, na druhou stranu v řadě obcí je bohužel funkce romského poradce zřízena spíše jen formálně nebo je činnost těchto pracovníků ve prospěch Romů omezena výkonem jiné agendy, která s romskou tematikou nesouvisí.

V tabulce č. 1 je přehled informací o institucionálním zajištění romské integrace na úrovni jednotlivých krajů.

Tabulka č. 1 Institucionální zajištění romské integrace na úrovni krajů

Kraj	Činnost Agentury v roce 2009	Přehled obcí s rozšířenou působností, kde v roce 2009 fungovali pracovníci zabývající se romskou integrací (dále jen romských poradců)	Počet romských poradců v kraji a souhrnná výše jejich pracovního úvazku za rok 2009
Středočeský	Nepůsobila v kraji	26 obcí s rozšířenou působností (Benešov, Beroun, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, Čáslav, Černošce, Český Brod, Dobříš, Hořovice, Kladno, Kolín, Kralupy nad Vltavou, Kutná Hora, Lysá nad Labem, Mělník, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Neratovice, Nymburk, Poděbrady, Příbram, Rakovník, Říčany, Sedlčany, Slaný, Vlašim, Votice)	26 pracovníků
Ústecký	Působí v lokalitách města Most, Litvínov, Ústí nad Labem, Roudnice nad Labem, Šluknovsko	19 obcí s rozšířenou působností, Obce Bílina, Chomutov, Kadaň, Litoměřice, Litvínov, Podbořany, Louny, Lovosice, Most, Roudnice nad Labem, Žatec, Duchcov, Vejprty, Obrnice, Vrbice, Cítoliby, Rumburk, Šluknov, Krásná Lípa	24 romských poradců (18,2 úvazku)
Liberecký	Nepůsobila v kraji	V kraji je sice 10 obcí s rozšířenou působností, nicméně ani jedna z nich nezřídila funkci romského poradce.	V kraji není zřízena funkce romského poradce, na úrovni obcí s rozšířenou působností jsou pracovníci, kteří se romskou integrací zabývají velmi okrajově.
Jihočeský	Nepůsobila v kraji	17 obcí s rozšířenou působností (České Budějovice, Trhové Sviny, Týn nad Vltavou, Tábor, Soběslav, Jindřichův Hradec, Dačice, Třeboň, Písek, Milevsko, Blatná, Český Krumlov, Kaplice, Prachatice, Vimperk)	15 pracovníků (4,6 úvazku)
Královéhradecký	Působila v Broumově	9 obcí (Broumov, Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou, Jaroměř, Kostelec nad Orlicí, Dobruška, Nový Bydžov, Vrchlabí, Nová Paka)	9 romských poradců (jedná se o kumulované funkce, přesný přepočet na úvazky nezjištěn).
Pardubický	Nepůsobila v kraji.	15 obcí (Česká Třebová, Ústí nad Orlicí, Svitavy, Vamberk, Chrudim, Pardubice, Králíky, Litomyšl, Lanškroun, Hlinsko, Přelouč, Holice, Moravská Třebová, Vysoké Mýto, Polička)	15 romských poradců (2,15 úvazku)

Jihomoravský	Působila v lokalitách měst Brno, Břeclav	21 obcí (Blansko, Brno, Boskovice, Břeclav, Bučovice, Hodonín, Hustopeče, Ivančice, Kuřim, Kyjov, Mikulov, Moravský Krumlov, Pohořelice, Rosice, Slavkov u Brna, Šlapanice, Tišnov, Veselí nad Moravou, Vyškov, Znojmo, Židlochovice)	21 romských poradců (pouze jeden z nich pracuje na plný úvazek, zbytek vykonává kumulovanou funkci)
Olomoucký	Působila v lokalitách obcí nad Kobylá, Vidnávka, Mikulovicko, Jeseník, Přerov	13 obcí (Hranice, Jeseník, Konice, Lipník nad Bečvou, Litovel, Mohelnice, Olomouc, Prostějov, Přerov, Šternberk, Šumperk, Uničov, Zábřeh)	13 romských poradců (3,8 úvazku)
Moravskoslezský	Působila ve Slezské Ostravě	21 obcí (Bílovec, Bruntál, Krnov, Frýdek Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Jablunkov, Třinec, Český Těšín, Havířov, Karviná, Orlová, Frenštát pod Radhoštěm, Kopřivnice, Nový Jičín, Odry, Hlučín, Kravaře, Opava, Ostrava, Vítkov, Rýmařov).	21 romských poradců (většinou se jedná o kumulované funkce, přesný počet týkající se jednotlivých úvazků nebyl zjištěn)
Hl. m. Praha	Nepůsobila v kraji.	13 městských částí (Praha 1, Praha 2, Praha 3, Praha 4, Praha 5, Praha 7, Praha 8, Praha 9, Praha 10, Praha 12, Praha 13, Praha 14, Praha 15)	13 romských poradců (4 pracují na plný úvazek, 9 na 0, 25 úvazku)
Karlovarský	Působila v Chebu.	7 obcí (Aš, Cheb, Mariánské Lázně, Kraslice, Sokolov, Ostrov a Karlovy Vary)	7 pracovníků (2,5 úvazku)
Plzeňský	Nepůsobila v kraji	Blovice, Domažlice, Horažďovice, Tachov, Horšovský Týn, Klatovy, Kralovice, Nepomuk, Nýřany, Plzeň, Přeštice, Rokycany, Stod, Stříbro, Sušice	15 romských poradců (kumulované funkce)
Zlínský	Spolupráce s lokálními partnery v Holešově, zatím pouze na bázi poradenské činnosti.	Oficiálně působí ve Vsetíně, v Rožnově pod Radhoštěm a v Holešově. Krajský koordinátor pro romské záležitosti proto navíc spolupracuje s dalšími 10 kontaktními pracovníky místní samosprávy v 10 městech a obcích v kraji, tito pracovníci však nebyli pověřeni agendou romských záležitostí.	3 romští poradci (Vsetín 0,25 úvazku, Rožnov 0,2 úvazku, Holešov – pouze na bázi poradenské činnosti).
Vysočina	Nepůsobila v kraji	Havlíčkův Brod, Humpolec, Chotěboř, Moravské Budějovice, Náměšť nad oslavou, Nové Město na Moravě, Padov, Pelhřimov, Světlá nad Sázavou, Telč, Třebíč, Velké Meziříčí, Žďár nad Sázavou	13 pracovníků (1,55 úvazku)

2.3 Participace Romů při tvorbě inkluzivních politik

Základním předpokladem efektivity inkluzivních politik je aktivní účast Romů při jejich tvorbě, realizaci i vyhodnocování. Participace Romů zaručuje, že vytvořené politiky vycházejí z aktuálních potřeb této cílové skupiny a respektují další zákonitosti a kulturní odlišnosti fungující uvnitř romských komunit. Druhým pozitivem aktivní participace Romů je postupné zvyšování jejich odpovědnosti za spravování a řízení záležitostí romské menšiny.

Nejvyšším orgánem, který umožňuje participaci zástupců romské menšiny při tvorbě a realizaci inkluzivních politik na národní úrovni je právě *Rada vlády pro záležitosti romské menšiny*, jejíž občanskou část tvoří patnáct zástupců Romů z různých regionů ČR, kteří mají dlouhodobé pracovní i osobní zkušenosti se širokou paletou problémů týkajících se romské integrace. Rada členů zastupuje romskou občanskou iniciativu a jejich organizace jsou významnými poskytovateli programů ve prospěch příslušníků romských komunit. Jiní romští členové dlouhodobě působí na postech krajských koordinátorů pro romské záležitosti na úrovni krajů nebo jako romští poradci na úrovni obcí.

Další příležitostí k prosazování potřeb a oprávněných zájmů romské menšiny je pro zástupce Romů účast ve *výborech pro národnostní menšiny na úrovni krajů a obcí*, jejichž zřízení se odvíjí dle § 117 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích a dle § 78 zákona č. 129/2000 Sb. o krajích, od výsledků sčítání lidu. Ze zpráv o situaci v krajích vyplývá, že ze 14 krajů ČR fungují výbory v Ústeckém, Karlovarském, Královehradeckém, Jihomoravském, Olomouckém a Moravskoslezském kraji. V ostatních regionech tyto výbory zřízeny nebyly z důvodu nedostatečného počtu osob, které se při sčítání lidu přihlásily k příslušnosti k národnostní menšině nebo z důvodu nezájmu národnostních menšin řešit své záležitosti prostřednictvím výborů. Dobrá situace je z hlediska existence a fungování výborů v Moravskoslezském kraji, kde byl Výbor pro národnostní menšiny s romským zástupcem zřízen v rámci krajského úřadu, zároveň však v kraji vyvíjí činnost dalších 31 výborů na úrovni obcí. V Ústeckém kraji byla v rámci Výboru pro národnostní menšiny zřízena navíc Pracovní skupina pro romské etnikum, která se samostatně zabývá tématem sociálního vyloučení Romů a možností čerpání dotační podpory z ESF k jeho řešení. V několika málo dalších krajů a městech, kde výbory nefungují, byly zřízeny dodatečně odborné komise v rámci Rady kraje či obce zabývající se agendou romských komunit se zastoupením romských členů. Příležitost ke změně situace v oblasti zřizování a fungování výborů pro národnostní menšiny nabízí chystané sčítání lidu v roce 2011.

Participace Romů při tvorbě a realizaci inkluzivních opatření se uskutečňuje i prostřednictvím občanské iniciativy Romů. Od roku 1989 se v ČR rozvíjí síť občanských sdružení, u jejichž zrodu a dalšího působení jsou Romové. Tato sdružení se zabývají nejčastěji poskytováním sociálních služeb, dále realizováním vzdělávacích a volnočasových aktivit pro osoby různých věkových kategorií, kromě toho realizují kulturní akce a festivaly na podporu romské kultury. Menšinová část těchto organizací se zabývá mediální činností (např. Romea, o.s.) nebo se angažuje politicky. Tento trend lze hodnotit pozitivně, protože dokládá zvyšující se zájem zástupců romské menšiny o aktivní účast při řešení romských záležitostí, zejména při řešení situace jiných Romů, kteří se v důsledku sociálního vyloučení ocitli v nouzi. Velmi silné zastoupení romských organizací je v Olomouckém kraji (12), v Královehradeckém kraji (10), dále v Moravskoslezském kraji (9), v Hl. m. Praze (8) nebo ve Zlínském kraji (7). Nelze opomenout ani to, že tyto organizace významnou měrou podporují zaměstnanost Romů, protože prostřednictvím svých projektů nabízí této cílové skupině nejen pracovní uplatnění, ale i příležitosti k dalšímu vzdělávání a zvyšování profesní kvalifikace. Rada

organizací prosazuje naplňování potřeb Romů při tvorbě strategií romské inkluze nejen na lokální, ale i na krajské a národní úrovni.

Nedostatečné je bohužel zastoupení Romů ve veřejné správě, kde fungují spíše na postech terénních pracovníků, romských poradců nebo koordinátorů pro romské záležitosti. Ojedinele zde působí na vedoucích pozicích nebo jako členové zastupitelstva obcí či krajů.

2.4 Financování opatření ke zlepšení situace romských komunit

Vláda ČR každoročně vyčleňuje finanční prostředky ze státního rozpočtu ke zlepšení situace romských komunit v ČR. Některé dotační programy nerozdělují finanční prostředky na základě etnického principu, ale spíše podporují projekty cílené na pomoc osobám ve specifické životní situaci nebo se specifickými potřebami (např. podpora projektů zaměřených na dlouhodobě nezaměstnané osoby, znevýhodněné děti, žáky či studenty se sociálním znevýhodněním, atd.) I z těchto dotačních programů čerpají poskytovatelé služeb finanční podporu ve prospěch znevýhodněných Romů, nicméně jejich přehled nebude níže v tabulce uveden z důvodu chybějících dat o cílené alokaci finančních zdrojů ve prospěch příslušníků romské menšiny.

Zdrojem finančních prostředků na tyto aktivity byly evropské strukturální fondy, státní rozpočet, rozpočty krajů a místní samosprávy či jiné nadace a fondy. V tabulce č. 2 je uvedený přehled finančních prostředků, které byly v roce 2009 prokazatelně přerozděleny ze státního rozpočtu ve prospěch romské menšiny.

T a b u l k a č. 2 Přehled finančních prostředků ze státního rozpočtu ČR ve prospěch Romů

Kapitoly státního rozpočtu	Rok 2009
Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	
1. <u>Program na podporu romské integrace</u>	15.000.000,-
2. <u>Podpora romských žáků středních škol</u>	10.825.400,-
3. <u>Výzkum romštiny</u>	1.822.300,-
4. <u>Úprava pietního místa v Hodoníně u Kunštátu</u>	27.500.000,-
Celkem	55.147.700,-
Ministerstvo kultury	
4. <u>Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin</u>	2.154.966,-
5. <u>Podpora integrace příslušníků romské komunity</u>	1.306.558,-
6. <u>Rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin</u>	4.495.000,-
7. <u>Knihovna 21. století</u>	5.000,-
8. <u>Výběrové dotační řízení pro oblast profesionálního hudebního umění (festivaly s podílem romské hudby)</u>	

• Hudební aktivity	3.620.000,-
• Podpora v oblasti divadla	800.000,-
9. <u>Činnost Muzea romské kultury v Brně</u>	9.462.000,-
10. <u>Úprava pietního místa v Letech u Písku</u>	21.444.000,-
Celkem	43.287.524,-
Ministerstvo pro místní rozvoj	
11. <u>Program podpora obnovy venkova</u>	
• <u>Titul č. 5 Podpora zapojení romské komunity do života obce a společnosti</u>	1.704.000,-
Úřad vlády ČR – Odbor pro sociální začleňování	
12. <u>Činnost Agentury pro sociální začleňování v romských Lokalitách v roce 2009</u>	13.200.000,-
Úřad vlády ČR – odd. kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romských komunit	
13. <u>Dotační programy Úřadu vlády</u>	39.557.054,-
14. <u>Výzkumný projekt Dlouhodobý monitoring romských vyloučených lokalit – české lokality</u>	1.500.000,-
15. <u>Dekáda romské inkluze 2005 – 2015</u>	987.000,-
Celkem	42.044.054,-
Celkem	157.383.278,-

2.4.1 Dotační programy Ministerstva kultury

Ministerstvo kultury průběžně v rámci dotační politiky resortu zohledňuje specifické romské aktivity v osvětové, kulturní a kulturně vzdělávací oblasti. Podporuje vydávání periodických i neperiodických publikací, dále přijímání a šíření informací o romské kultuře, tradicích i historii ve veřejnoprávních médiích. Ve prospěch romské menšiny byly v roce 2009 využity následující dotační programy:

- Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v ČR;
- Podpora integrace příslušníků romské komunity;
- Rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin;
- Výběrové dotační řízení pro oblast profesionálního hudebního umění;
- Knihovna 21. století.

Ve výběrovém dotačním řízení programu *Podpora kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin* byly v roce 2009 podpořeny projekty romské menšiny celkovou částkou ve výši 2.154.966 Kč. Oceněno bylo 10 projektů od 8 předkladatelů, občanských sdružení. Nejvyšší částka ve výši 1.600.000 Kč byla věnována na projekt festival Khamoro 2009, který předložilo občanské sdružení Slovo 21. Dotace byla poskytnuta na základě

usnesení vlády ze 7. 4. 2003 č. 347 o podpoře Světového romského festivalu Khamoro Praha.

V rámci výběrového dotačního řízení na podporu integrace příslušníků romské komunity byly podpořeny projekty částkou ve výši 1.309.000 Kč. Koncem ledna 2010 však došlo k vrácení nevyužitých finančních prostředků v celkové výši 2 442 Kč. Celkem dotaci získalo 22 projektů od 20 žadatelů, výše podpory činila 1.306.558 Kč (stav k 15. 2. 2010).

Kromě výše uvedených výběrových dotačních řízení, spadajících do náplně práce odboru regionální a národnostní kultury, získávají projekty příslušníků romské komunity podporu i z dalších programů resortu. Odbor medií a audiovizí Ministerstva kultury je garantem výběrového dotačního řízení na *rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin*, v rámci něhož podpořil v roce 2009 4 romské projekty ve výši 4.495.000 Kč. Dotace byla poskytnuta i na vydávání dvou měsíčníků – měsíčníku Kereka ve výši 1.600.000 Kč a Romano vodi ve výši 1.405.000 Kč. Mezi další podpořená periodika patřily noviny Romano hangos ve výši 985.000 Kč a sborník Romano džaniben, který vychází 2 x ročně (podpora ve výši 505.000 Kč).

Ve výběrovém dotačním řízení odboru umění nejsou dotace poskytovány na národnostním principu, ale jsou podmíněny splněním předepsaných kritérií. Dotace tak byly poskytnuty i na aktivity podporující integraci romské komunity. Každoročně je také věnována pozornost multietnickým akcím v oblasti profesionálního umění, jejichž cílem je podporovat kulturní dialog a vzájemné znalosti odlišných kultur. Jde zejména o festivaly etnické hudby, na kterých je pravidelně zastoupena i hudba romská. V roce 2009 byly hudební aktivity podpořeny částkou ve výši 3.620.000 Kč. Podpora v oblasti divadla činila 800.000 Kč.

V rámci výběrového dotačního řízení Knihovna 21. století, určené knihovnám evidovaným dle knihovního zákona č. 257/2001 Sb., je jedním z okruhů podpora práce s národnostními menšinami a integrace cizinců. Finanční prostředky jsou žadatelům poskytovány na realizaci besed a výstav s cílem poznávání jiných kultur a na nákup knihovního fondu pro národnostní menšiny. Podpora činila 5.000 Kč.

Odbor muzeí a galerií podpořil z programu Kulturní aktivity - podprogram mimořádné prezentační a akviziční projekty muzeí a galerií v působnosti Ministerstva kultury ČR, celkovou částkou 500 tis. Kč komponovaný program Brněnská muzejní noc 2009 (16. 5. 2009), na němž se v Brně podílely 4 příspěvkové organizace Ministerstva kultury, včetně Muzea romské kultury.

Ministerstvo kultury každoročně podporuje činnost Muzea romské kultury v Brně (dále jen MRK), státní příspěvkové organizace zřizované MK od 1. ledna 2005. V roce 2009 muzeum získalo příspěvek ve výši 9.339.000 Kč, tj. o 1.209.000 Kč více než v roce 2008.

Navíc ještě Odbor regionální a národnostní kultury podpořil následující projekty muzea v rámci výběrového dotačního řízení na podporu integrace příslušníků romské komunity: dokumentace historie romské organizace Svaz Cikánů-Romů 1969-1973 (105.000 Kč) a Romové slaví svátek muzeí v Muzeu romské kultury (18.000 Kč). Celková částka na zajištění činnosti MRK činila 9.462.000 Kč.

2.4.2 Dotační programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

• Podpora MŠMT na podporu integrace romské komunity

Každoročně vyhlašuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) v souladu s nařízením vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity, ve znění pozdějších předpisů, dotační výběrová řízení na projekty zaměřené na podporu integrace romské komunity. V roce 2009 podporovalo MŠMT v rámci tohoto dotačního programu projekty, které reagovaly na následující tématické okruhy:

1. Předškolní příprava dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, se zvláštním zřetelem na romské děti.

Cílem vyhlášení tohoto tématického okruhu bylo vytvořit předpoklady pro naplňování Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a zvýšení předpokladu zapojení dětí žijících v prostředí sociálního vyloučení či sociálním vyloučením ohrožených do hlavního vzdělávacího proudu.

2. Vzdělávání žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí (se zvláštním zřetelem na romské žáky) na základní a střední škole.

Cílem vyhlášení tohoto tématického okruhu bylo přispět k vyrovnávání vzdělávacích šancí dětí, žáků a žáků ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v rámci hlavního vzdělávacího proudu.

Oblast 2 a směřovala k podpoře komplexních programů zaměřených na podporu vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků a žáků na střední škole (se zvláštním zřetelem na Romy), při volbě střední školy a přípravě na přechod do středního vzdělávání. V rámci tématického okruhu byly podpořeny pouze komplexní projekty, které zahrnovaly práci s motivací žáka a rodiny, zahrnovaly cílené kariérní poradenství, propojení pedagogické i sociální intervence, poskytnutí pomoc mentora v průběhu volby školy, přípravy na ni a v počátcích studia na střední škole a byly založené na principu partnerství.

3. Metodická podpora pedagogických pracovníků

Podpora dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, kteří pracují s dětmi z odlišného sociokulturního prostředí v předškolním a základním vzdělávání, ve využívání efektivních metod jejich vzdělávání a vyrovnávání případných deficitů vzniklých v důsledku socializace v prostředí sociálního vyloučení.

- Podpora dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků zaměřeného na vytváření prostředí ve škole a třídě, které je otevřené také dětem se sociálními a kulturními odlišnostmi a umožňuje jejich plné zapojení.
- Podpora vzdělávání asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním

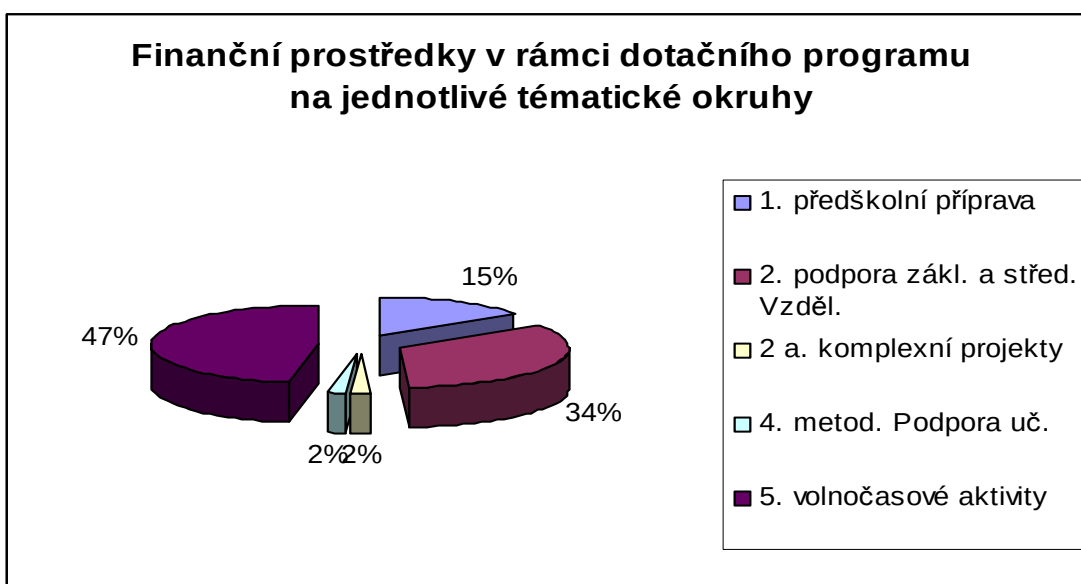
4. Tvorba didaktických materiálů a odborných studií pro potřeby vytváření vzdělávacích programů, metod a strategií.

Cílem vyhlášení tématického okruhu je podpora vytváření materiálů pro práci s dětmi v integrovaných skupinách a podpora zpracování odborných studií zaměřených na vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí, žáků a studentů.

5. Volnočasové a zájmové aktivity pro romské děti a mládež v návaznosti na jejich vzdělávací potřeby.

Cílem vyhlášení okruhu byla podpora vytváření nabídky volnočasových aktivit pro danou cílovou skupinu a integrace dětí a mládeže z romských komunit. V rámci této oblasti byly podpořeny projekty zaměřené na nízkoprahové aktivity realizované v nízkoprahových klubech. V podpořených projektech byla zahrnuta komplexní práce s klienty - terénní sociální práce, sociálně aktivizační služby, předškolní příprava. Projekt přípravná třída Libereckého romského sdružení byl orientován do oblasti předškolního vzdělávání. Druhý okruh tvořily projekty základních škol a neziskových organizací zaměřené na doučování, podporu při přípravě na vyučování, přípravu na střední školy a učiliště, kariérové poradenství a jazykové vzdělávání. Kromě toho byl v této oblasti podpořen i projekt brněnského sdružení IQ Roma servis, o. s. cílený na realizaci komplexní péče s podporou sociálně aktivizačních služeb a terénní práce. V třetím okruhu byl podpořen projekt ostravské univerzity zaměřený na vzdělávání studentů pedagogických oborů v oblasti sociálního znevýhodnění a v oblasti romistiky. V rámci pátého okruhu byly podpořeny projekty převážně neziskových organizací, někdy i základních škol zaměřené na nízkoprahové aktivity, kluby, volnočasové aktivity, v jednom případě na boxerský klub. Aktivity NNO jsou velmi často provázeny nabídkou přípravy na vyučování. V rámci tohoto dotačního programu bylo podpořeno celkem 82 projektů částkou 15 000.000,- Kč.

Graf č. 1 Podíly finančních prostředků přerozdělených v rámci tematických oblastí dotačního programu MŠMT „Podpora integrace romské komunity“

• Podpora romských žáků středních škol

Dalším programem cíleným na romské studenty je *Podpora romských žáků středních škol*. Cílem programu je podpořit studium těch romských žáků, jejichž rodinám působí náklady spojené se středoškolským a vyšším odborným studiem značné finanční potíže. Podpora je poskytována romským žákům vzdělávajícím se v denní formě studia prostřednictvím škol zapsaných ve školském rejstříku a poskytujících střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělávání s maturitní zkouškou, vyšší odborné vzdělání a vyšší odborné vzdělání na konzervatoři. Jedná se o školy zřízené krajem nebo obcí, školy soukromé a církevní. Do programu lze zahrnout pouze žáky, kteří nedosáhli ještě 27 let, mají pravidelnou školní docházku, nemají neomluvenou absenci a kázeňské problémy, současně nesmí mít sníženou známku z chování.

V prvním kole (leden – červen 2009) byla souhrnně přerozdělena částka 5.347.200 Kč, kdy bylo do prvního kola programu zařazeno 213 škol s 1034 žáky, bohužel 12 škol nesplnilo podmínky vyhlášení programu, proto nebyly dotačně podpořeny. Ve druhém kole (září – prosinec 2009) byla přerozdělena částka 5.478.200,- Kč, kdy se do programu úspěšně přihlásilo 177 škol s 979 žáky. Podmínky vyhlášení programu nenaplnilo 24 škol. Celková výše dotace poskytnuté školám činila za rok 2009 částku 10.825.400,- Kč.

Na počet škol, které nesplnily podmínky druhého kola dotačního programu, mohla mít vliv změna jeho koncepce, o níž se bohužel řada škol jakožto žadatelů dozvěděla později. Druhé kolo dotací bylo totiž nově určeno pro užší cílovou skupinu – pro sociálně znevýhodněné romské žáky, kteří svou sociální potřebnost dokládali škole potvrzením, o tom, že domácnost žáka je příjemcem sociálního příplatku. Díky této podmínce byl také zredukován počet podpořených žáků o několik desítek. Otázkou zůstává, zda tato změna nepostihuje romské rodiny, kde dospělí členové pracují a díky tomu jejich příjem mírně přesahuje hranici příjmu pro přiznání sociálního příplatku.

Níže v uvedené tabulce jsou informace o poskytnutí dotace v rámci krajů. Z tabulek vyplývá, že nejvíce podpořených romských žáků středních škol se vzdělává v Moravskoslezském a Ústeckém kraji, kde je také dle kvalifikovaných odhadů největší koncentrace sociálně vyloučených Romů.

Tabulka č. 3 Poskytnuté dotace v 1. kole

Kraj	1. kolo			
	Počet žádostí	Počet podpořených škol	Počet podpořených žáků	Celková dotace
Hl. město Praha	1	0	0	0
Jihočeský kraj	10	8	20	109.800,-
Jihomoravský kraj	10	10	18	93.800,-
Karlovarský kraj	2	1	1	6.300,-
Královéhradecký kraj	20	19	56	270.200,-
Liberecký kraj	6	6	21	116.600,-
Moravskoslezský kraj	30	30	130	463.100,-
Olomoucký kraj	16	14	83	352.600,-
Pardubický kraj	7	6	39	217.500,-
Plzeňský kraj	2	2	2	12.500,-
Středočeský kraj	8	8	31	168.400,-
Ústecký kraj	28	26	133	592.900,-
Vysočina	3	3	9	48.200,-
Zlínský kraj	8	8	22	111.700,-
Školy soukromé a církevní	55	53	469	2.783.800,-
Celkem	206	194	1034	5.347.200

Kraj	2. kolo			
	Počet žádostí	Počet podpořených škol	Počet podpořených žáků	Celková dotace
Hl. město Praha	1	0	0	0
Jihočeský kraj	11	7	27	137.600,-
Jihomoravský kraj	12	11	24	117.300,-
Karlovarský kraj	3	2	2	13.600,-
Královéhradecký kraj	16	14	45	273.500,-
Liberecký kraj	7	6	20	120.600,-
Moravskoslezský kraj	26	25	147	570.800,-
Olomoucký kraj	15	14	82	434.400,-
Pardubický kraj	6	4	31	188.600,-
Plzeňský kraj	2	2	4	16.600,-
Středočeský kraj	7	7	17	84.500,-
Ústecký kraj	20	18	152	794.900,-
Vysočina	3	3	6	22.900,-
Zlínský kraj	10	9	26	157.300,-
Školy soukromé a církevní	60	53	396	2.702.900,-
Celkem	199	175	979	5.478.200,-

Nejednoznačné je hodnocení efektivity programu ze strany samotných škol, i když pracovníci MŠMT se celkově setkávají spíše s pozitivní zpětnou vazbou. Část škol nicméně považuje dotační program za administrativně náročný a diskriminující vzhledem k ostatním skupinám znevýhodněných žáků.

Komplexnější vyhodnocení efektivity programu bylo provedeno v roce 2004, jeho závěry jsou v podstatě platné dodnes. MŠMT má v souladu s usnesením ze dne 20. července 2009 č. 935 provést monitoring účelnosti vynakládání finančních prostředků programu Podpora romských žáků středních škol, který by měl sloužit jako podklad pro jeho další zefektivnění.

- **Rozvojový program Financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním**

Na tento program vyčlenilo MŠMT v roce 2009 částku 75.000.000,- a bylo z něho hrazeno 80% nákladů na mzdy asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním, přičemž nezanedbatelný podíl z nich tvoří romské děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Tito asistenti působí nejčastěji na základních školách, dále i v mateřských a středních školách. Jejich přítomnost ve škole je hodnocena jednoznačně pozitivně, ať už ze strany vedení školy a pedagogů, tak i ze strany rodičů a nestátních neziskových organizací, které v daných lokalitách působí. Podrobněji je program představen v kapitole 3.2 Oblast vzdělávání v části týkající se základního vzdělávání (viz str. 43).

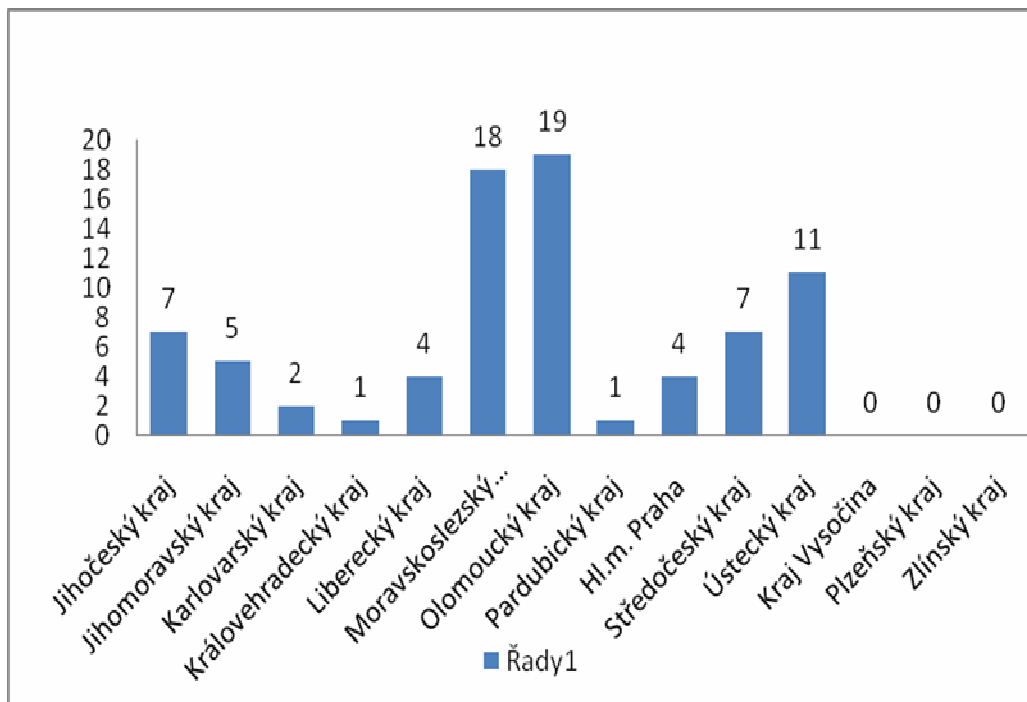
- **Rozvojový program na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání a vzdělávání dětí a žáků se sociokulturním znevýhodněním**

V roce 2009 byl poprvé vyhlášen rozvojový program na podporu škol, které realizují inkluzivní vzdělávání a vzdělávání dětí a žáků se sociokulturním znevýhodněním. Cílem tohoto programu je navýšit prostředky určené na posílení úrovně nenárokových složek platů a motivačních složek mezd pedagogických pracovníků v souvislosti se vzděláváním dětí a žáků se sociálním znevýhodněním.

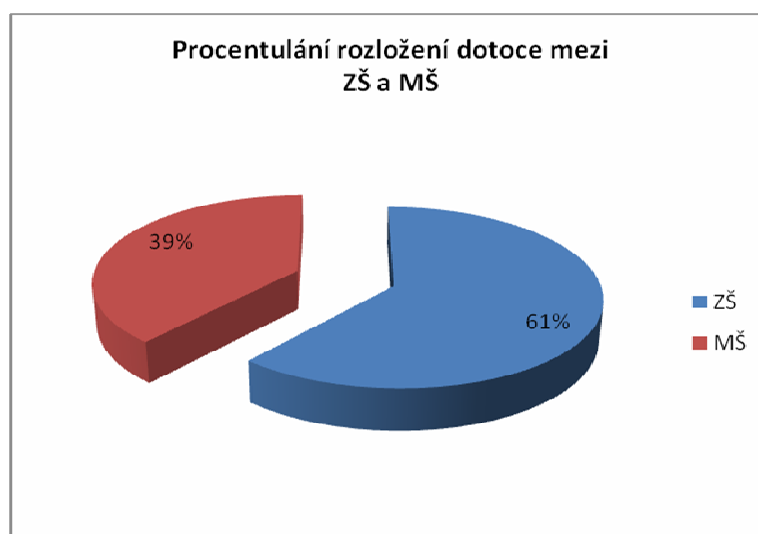
Cílovou skupinou programu jsou *mateřské školy*, které pracují s dětmi ohroženými sociálním znevýhodněním a vzdělávají více než 10% sociálně znevýhodněných dětí, dále *základní školy*, které vzdělávají dle Rámcového vzdělávacího programu základní vzdělávání pro žáky s lehkým mentálním postižením (dále jen RVPZV LM) nebo vzdělávacího programu základní nebo obecná škola (vyjma přílohy k RVP ZV pro žáky s lehkým mentálním postižením). Další podmínkou pro poskytnutí dotace je vzdělávání více než 40% sociálně znevýhodněných žáků a nepřetržitá a prokazatelná realizace podpůrných opatření pro sociálně znevýhodněné žáky v uplynulých 3 letech.

V roce 2010 bylo pro tento program alokováno 100 mil. Kč. Rozdělena byla však necelá polovina těchto prostředků ve výši 46.817.885,- Kč. Nízký počet podpořených žádostí byl následkem příliš vysoké hranice procentuálního zastoupení sociálně znevýhodněných žáků na základních školách. V rámci rozvojového programu byly podpořeny projekty 79 mateřských a základních škol zřizovaných obcemi a 2 církevních škol. Graf uvedený níže znázorňuje přerozdělení dotací podle krajů.

Graf č. 2 Počet podpořených právnických subjektů podle krajů.

Graf č. 3 Procentuální rozložení dotace mezi ZŠ a MŠ

2.4.3 Dotační programy Ministerstva práce a sociálních věcí

- Evropský sociální fond

Ministerstvo práce a sociálních věcí využívá prostředky *Evropského sociálního fondu* (dále jen ESF) prostřednictvím *Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost* (dále jen OPLZZ) a poskytuje finanční prostředky oprávněným subjektům v rámci oblasti podpory 3.2 - *Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit*. Záměrem této podpory je napomáhat sociálnímu začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit, zajistit dostupnost, kvalitu a kontrolu služeb, včetně odstraňování bariér v jejich

přístupu ke vzdělávání a k zaměstnání a v přístupu k investiční podpoře⁴.

V roce 2009 bylo v rámci výzvy č. 19 podpořeno 35 projektů v celkové výši 246.096.265,- Kč a v rámci výzvy č. 15 byl podpořen Královehradecký a Ústecký kraj v celkové výši 32.731.852,- Kč. Výzvy jsou tématicky zaměřeny především na podporu vzdělání zadavatelů, poskytovatelů, uživatelů služeb, na podporu sociálních služeb a dalších nástrojů působících ve prospěch sociálního začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit/lokalit a dále na podporu procesů poskytování sociálních služeb a rozvoje partnerství.

V srpnu 2009 předložil vedoucí Úřadu vlády ČR po předchozím neúspěšném individuálním projektu Agentury⁵ novou žádost o finanční podporu a v září 2009 byl individuální projekt s názvem „Podpora sociálního začleňování ve vybraných romských lokalitách prostřednictvím práce Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách“ schválen hodnotící komisí MPSV v celkové výši 44.850.000 Kč. V souladu se schváleným projektem bude Agentura zastávat roli odborného konzultanta v oblasti financování ze strukturálních fondů EU, přičemž klíčový segment projektu – přímá podpora projektům v pilotních lokalitách – bude realizována prostřednictvím grantových výzev MPSV.

V návaznosti na tento individuální projekt vyhlásilo MPSV v prosinci 2009 výzvu č. 55 pro obce k předkládání individuálních projektů v rámci OPLZZ v celkové výši 200.000.000,- Kč, jejímž prostřednictvím si může obec předložit individuální projekt zaměřený na podporu sociálních služeb a dalších nástrojů působících ve prospěch sociálního začleňování příslušníků sociálně vyloučených romských komunit/lokalit. V případě obcí, resp. sociálně vyloučených lokalit, ve kterých působí Agentura, musí aktivity projektu navazovat na tzv. lokální strategii sociálního začleňování.

- Evropský fond regionálního rozvoje

MPSV dále využívá prostředky *Evropského fondu regionálního rozvoje prostřednictvím Integrovaného operačního programu* a poskytuje oprávněným subjektům finanční podporu v rámci oblasti podpory 3.1 IOP – *Služby v oblasti sociální integrace zaměřené na sociálně vyloučené romské lokality/komunity*.

V září 2009 vyhlásilo MPSV výzvu č. 3 k předkládání žádostí o poskytnutí dotace z prostředků Integrovaného operačního programu, oblasti intervence 3.1 b) *Investiční podpora při zajištění dostupnosti takových služeb, které umožní návrat příslušníků nejvíce ohrožených sociálně vyloučených romských lokalit zpět na trh práce a do společnosti* v celkové alokaci 557.709.000,- Kč. Výzva je určena obcím, svazkům obcí a nestátním neziskovým organizacím mimo region hlavního města Prahy, které se zaměří na investice do vybraných druhů a forem sociálních služeb a dalších činností ve stanovených lokalitách⁶. Ve spolupráci s Agenturou byly pořádány semináře pro žadatele o podporu

⁴ V rámci oblasti podpory 3.2 OPLZZ byly vyhlášeny výzvy pro předkládání projektů již v roce 2008, a to výzva č. 19 pro grantové projekty v celkové alokaci 477.474.000,- Kč, a výzva č. 15 pro individuální projekty krajů v celkové alokaci 95 500 000,- Kč.

⁵ V roce 2008 byl Úřadu vlády ČR schválen projekt „Agentura v romských lokalitách“ v celkové výši 100.000.000,- Kč, avšak jeho realizace nebyla započata, nebyly vydány podmínky použití prostředků na realizaci tohoto projektu. Problémem se stala přímá finanční podpora, kterou měla Agentura poskytovat formou zakázek na projekty generované lokálními partnerstvími. Ze strany Agentury totiž není možné hradit služby, jejichž plnění není určeno ve prospěch objednatele (Agentury), ale třetí strany (subjektů lokálního partnerství).

⁶ Mezi podporované sociální služby patří například odborné sociální poradenství, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, terénní programy, krizová pomoc, kontaktní centra, či tzv. domy na půli cesty. Dalšími podporovanými činnostmi jsou investice do komunitních center a určených činností v sociálně vyloučených

z Integrovaného operačního programu, kde byli žadatelé seznámeni s podmínkami výzvy a předkládání žádostí. Na základě výsledků analýzy sociálně vyloučených romských lokalit byly vybrány obce, kde bude umožněna podpora v rámci aktivity 3.1 b), 5.2 c) IOP a oblastí podpory 3.2 OP LZZ. Předpokládá se pilotní propojení aktivit v oblasti regenerace domů a aktivit v oblasti sociálního začleňování, lidských zdrojů a zaměstnanosti s cílem zlepšení životních podmínek romské komunity. Seznam vybraných lokalit bude průběžně aktualizován na základě analýz a činnosti Agentury, případně na základě objektivizované potřeby investiční podpory v rámci sociálně vyloučené romské lokality. Účinná pomoc bude uskutečněna zejména v souvislosti s realizací pilotního projektu Agenturou, která bude zajišťovat komplexní služby při předcházení sociálnímu vyloučení a jeho odstraňování v sociálně vyloučených romských lokalitách. Pilotní projekt je podpořen v rámci OP LZZ, v oblasti Podpory 3.2.

Oblast podpory 3.2 OP LZZ je určena pro projekty neinvestičního charakteru zaměřené na poskytování vybraných sociálních služeb a na podporu dalších aktivit ve prospěch příslušníků sociálně vyloučených romských lokalit/komunit. Vyhlášením výzvy č. 55 OP LZZ Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit v prosinci roku 2009 došlo k provázanosti investičních a neinvestičních projektů zaměřených na danou problematiku. Výzva č. 55 k předkládání individuálních projektů je určena pro obce ve vybraných sociálně vyloučených romských lokalitách, které hodlají realizovat projekty v návaznosti na výzvu IOP, oblasti intervence 3.1.

- Dotační podpora sociálních služeb ze státního rozpočtu v rámci rozpočtové kapitoly 313 – MPSV

Dle zákona č. 108/2006Sb., o sociálních službách poskytuje odbor sociálních služeb a sociálního začleňování v rámci dotační politiky MPSV ze státního rozpočtu každoročně finanční podporu registrovaným poskytovatelům sociálních služeb, a to bez ohledu na národnostní či etnickou příslušnost poskytovatelů či uživatelů sociálních služeb.

Výjimkou je finanční podpora poskytovatelům sociálních služeb v sociálně vyloučených lokalitách. Ani tam však není možné vysledovat tok peněz podle etnického rozlišovacího znaku. Na podporu poskytovatelů sociálních služeb, kteří poskytují sociální služby cílové skupině osob žijících v sociálně vyloučených komunitách bylo v roce 2009 poskytnuto ze státního rozpočtu prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 - MPSV celkem 60.911.818,- Kč. Nejčastější typ sociální služby poskytované v těchto lokalitách jako nástroj předcházení/odstraňování sociálního vyloučení ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jsou Terénní programy. Na tuto službu bylo v roce 2009 poskytnuto 46.168.666,- Kč ze státního rozpočtu taktéž prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 - MPSV. Je však třeba mít na paměti, že tato služba není určena výlučně cílové skupině sociálně vyloučených Romů, ani jiných národností.

2.4.4 Dotační programy Úřadu vlády ČR

Úřad vlády ČR v roce 2009 přerozděloval dotace ze státního rozpočtu obcím a nestátním neziskovým organizacím k předcházení sociálního vyloučení a odstraňování jeho důsledků prostřednictvím dvou podprogramů A a B. Podprogram A se zaměřoval na podporu terénní práce v sociálně vyloučených lokalitách na celý kalendářní rok (určeno pro obce). Podprogram B se zaměřoval na prevenci sociálního vyloučení a komunitní práci

romských lokalitách, jedná se o volnočasové, vzdělávací, sportovní aktivity a odborné poradenství. Investiční prostředky poskytnuté v rámci IOP jsou určeny na obnovu a pořízení movitého i nemovitého majetku.

a na podporu příslušníků romských komunit i obyvatel vyloučených romských lokalit s cílem předcházet sociálnímu vyloučení a odstraňovat jeho důsledky (určeno pro NNO).

Programy se zaměřují na následující priority:

- *oblast prevence sociálního vyloučení*, kdy jsou podporovány zejména terénní programy, vzdělávání terénních pracovníků, zdravotně preventivní programy, preventivní programy pro děti a mládež, poradenství v romských komunitách/lokalitách, kde hrozí sociální vyloučení;
- *oblast komunitní práce ve vyloučených romských komunitách/lokalitách*, kdy jsou podporovány projekty zaměřené na podporu a pomoc lidem žijícím ve vyloučených romských komunitách/lokalitách k získávání dovedností řešit svoji situaci vlastními silami, s podporou dalších osob nebo společným úsilím dané komunity.

Dalším cíleným dotačním titulem je program *Podpora koordinátorů romských poradců*. Příjemcem této dotace může být pouze kraj (s výjimkou Hlavního města Prahy), který musí dotaci využít na zabezpečení potřeb pracovní pozice krajského koordinátora romských poradců. Dotace se vztahuje zejména na koordinační aktivity směřující k romským poradcům na úrovni obcí s rozšířenou působností.

Tabulka č. 4 Přehled výše přerozdělených finančních prostředků v rámci dotačních programů Úřadu vlády ČR

Výše finanční podpory v rámci dotačních programů		
<i>Podprogram A: Podpora terénní práce</i>		
Vyčleněno: 10 000 000	Vyčerpano: 10 036 954 (došlo k přerozdělení financí z programu Podpora koordinátorů romských poradců, které nebyly vyčerpany)	Podpořeno 39 obcí, kde působilo 64 terénních pracovníků.
<i>Podprogram B: Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce</i>		
Vyčleněno: 25 000 000	Vyčerpano: 25 000 000	Podpořeno 44 projektů.
<i>Podpora koordinátorů romských poradců</i>		
Vyčleněno: 5 665 000	Vyčerpano: 4 520 100	Podpořeno 13 krajů.

T a b u l k a č. 5 Přehled výše finanční podpory v rámci programu Podpora koordinátorů romských poradců v jednotlivých krajích

Poř. č.	krajský úřad	úvazek koordinátora	požadavek	přidělená dotace
1	Jihomoravský kraj	0,4	170 000	170 000
2	Liberecký kraj	0,8	400 000	400 000
3	Středočeský kraj	1,0	500 000	500 000
4	Olomoucký kraj	0,8	400 000	400 000
5	Moravskoslezský kraj	0,9	417 000	417 000

6	Plzeňský kraj	0,4	165 000	165 000
7	Zlínský kraj	1,0	500 000	500 000
8	Vysočina	0,3	150 000	150 000
9	Ústecký kraj	0,8	318 100	318 100
10	Jihočeský kraj	1,0	500 000	500 000
11	Karlovarský kraj	0,6	300 000	300 000
12	Královéhradecký kraj	0,5	346 000	250 000
13	Pardubický kraj	0,9	450 000	450 000
	Celkem:		4 616 100	4 520 100

3. KLÍČOVÉ OBLASTI INTERVENČÍ ROMSKÉ INKLUZE

V této části bude představena situace Romů v důležitých oblastech jejich života, kde se nejvýznamněji projevuje jejich společenská marginalizace a sociální vyloučení. Kapitoly jsou řazeny v souladu se strukturou Koncepce romské integrace a zaměřují se na oblast rozvoje romské kultury a jazyka, dále na oblast vzdělávání, zaměstnanosti s přesahem na téma předlužení, oblast bydlení, sociálního vyloučení, zdravotní péče a bezpečnosti. První část každé kapitoly uvádí obecně kontext problému a zabývá se analýzou výchozí situací Romů v dané oblasti za rok 2009. Jednou z bariér, která snižuje přesnost uvedených informací, je neexistence přesných etnických statistických dat o Romech. Sběr etnických dat je regulován zákonem č. 273/2001, o ochraně příslušníků národnostních menšin (§4)⁷ a zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Údaje o romských komunitách se často opírají o kvalifikované odhady nebo o výsledky cílených a spíše lokálně nebo úzce tematicky zaměřených výzkumů, jejichž výsledky nelze zpravidla zobecnit na situaci všech romských komunit v ČR.

Sběr etnických dat bude jedním z prioritních témat Českého předsednictví Dekády romské inkluze 2010 – 2015 (dále jen Dekády), které bude zahájeno v červenci 2010. Zástupci ČR tak budou mít příležitost prezentovat zahraničním účastníkům vlastní zkušenosti získané v průběhu výzkumných projektů MŠMT, které byly zaměřené na vzdělanostní šance romských dětí a žáků základních škol. Součástí předsednictví bude i odborná diskuse na dané téma spojená s řešením etických problémů a legislativních možností, dále budou v průběhu mezinárodní debaty hledány možnosti k zefektivnění metodologie sběru etnických dat, zajištění přísné ochrany osobních a citlivých údajů týkajících se příslušnosti k národnosti či etnické menšině. Bude zde prostor pro vytváření mechanismů proti zneužití sběru, ale i výstupů takto zaměřených výzkumných studií tak, aby bylo nakládáno s daty korektně a výhradně k tvorbě inkluzivních politik a dalších opatření ke zlepšení situace a sociální pozice znevýhodněných Romů v české společnosti. Odborná debata by měla přispět i plnění úkolu ministra pro lidská práva vyhodnotit na základě platné legislativy možnosti sběru dobrovolných anonymních, etnických dat vedoucích ke znalosti dopadů dotačních a jiných programů.

Druhá část kapitoly představuje přehled nejzásadnějších změn a kroků, které uskutečnily subjekty na národní úrovni (tj. odpovědná ministerstva a další instituce státní správy), na něž navazuje popis zásadních aktivit a příkladů dobré praxe, které proběhly na lokální úrovni. Zde zásadně přispěla ke zlepšení situace znevýhodněných Romů občanská iniciativa, zejména nestátní neziskové organizace, které na úrovni měst a obcí realizovaly řadu proinkluzivně zaměřených projektů financovaných z evropských strukturálních fondů, ze státního rozpočtu a z rozpočtu krajů i měst.

⁷Orgány veřejné správy nevedou evidenci příslušníků národnostních menšin. Získání, zpracování a používání osobních údajů týkajících se příslušnosti k národnosti menšině se řídí ustanovením zvláštních právních předpisů. Údaje o přihlášení se k národnosti získané těmito orgány při sčítání lidu nebo podle zvláštního zákona, které umožňují určení k příslušnosti k národnosti menšině, nesmějí být použity pro jiný účel, než pro který byly shromážděny a uloženy, a po statistickém zpracování musejí být zničeny“.

3.1 ROZVOJ A PODPORA ROMSKÉ KULTURY A JAZYKA

3.1.1 Pozice romské kultury a jazyka v České republice

Romská kultura doznala v posledních letech rozvoje i díky systematické podpoře ze strany Ministerstva kultury, Rady vlády pro národnostní menšiny, krajů a obcí, nicméně stále není přijímána většinovou českou společností jako plnohodnotná součást českého kulturního dědictví. Nebezpečným trendem, který ohrožuje uchování a rozvoj romské kultury, je postupující akulturace⁸ a jazyková asimilace uvnitř romské menšiny, kdy mladé generace Romů ztrácejí kontakt s tradiční romskou kulturou a postupně se snižuje i jejich jazyková kompetence hovořit romských jazykem, tím je ohrožen přenos kulturního dědictví Romů na budoucí generace.

Vláda ČR vnímá rozvoj a ochranu romské národnostní identity jako přirozené právo romské národnostní menšiny. Rozvoj a prezentace romské kultury vychází z přístupu vlády ČR k národnostním menšinám, který se zaměřuje na podporu, uchování, rozvoj a prezentaci kultur národnostních menšin, dále na rozšiřování, přijímání informací a vzdělávání v jazycích národnostních menšin, multikulturní výchovu a podporu integrace romské komunity. Česká republika je rovněž vázána *Evropskou chartou regionálních a menšinových jazyků*⁹, jejímž cílem je chránit historické regionální a menšinové jazyky Evropy (včetně romštiny), kterým hrozí postupný zánik a přispívá k zachování a rozvoji kulturního bohatství a tradic Evropy.

3.1.2 Opatření zaměřená na rozvoj romské kultury a podporu romského jazyka

Řada kulturních aktivit zaměřených na prezentaci a rozvoj romské kultury vznikla díky dotační podpoře Ministerstva kultury¹⁰, které průběžně zohledňuje specifické romské aktivity v osvětové, kulturní a kulturně vzdělávací oblasti. V rámci svých existujících dotačních programů podporuje například vydávání periodických i neperiodických publikací, dále přijímání a šíření informací o romské kultuře, tradicích a historii ve veřejnoprávních médiích. Ministerstvo rovněž významně dotačně podporuje činnost brněnského Muzea romské kultury.

• Činnost Muzea romské kultury

Historie Muzea romské kultury (dále jen Muzea) sahá do roku 1991, kdy bylo založeno z iniciativy romských intelektuálů jako nevládní nezisková organizace. Sama myšlenka romského muzea však vznikla daleko dříve, již koncem šedesátých let, kdy dočasné uvolnění politických poměrů umožnilo fungování Svazu Cikánů-Romů (1969-1973, dále SCR). Od roku 2005 se Muzeum romské kultury stalo státní příspěvkovou organizací¹¹.

⁸ Pojem „akulturace“ poprvé užili v roce 1935 Robert Redfield, Ralph Linton a Melville J. Herskovits. Akulturace je proces sociálních a kulturních změn, ke kterým dochází v důsledku kontaktu různých kultur. Akulturace souvisí s difúzí kulturních prvků a s migrací etnik v prostoru. Na úrovni jednotlivce pak akulturace vystupuje jako proces sociálního učení.

⁹ Zpráva je dostupná na stránkách http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/mezinarodni-dokumenty/charta_cz_1.pdf.

¹⁰ Zdroj Informace podaná ministrem kultury pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2008, dopisem ze dne 20. března 2009.

¹¹ Zdroj informací - <http://www.rommuz.cz/> a podkladová zpráva o činnosti Muzea romské kultury v roce

Muzeum usiluje o budování sbírkových fondů, dokumentujících kulturu a dějiny Romů, spravuje fondy tradičních řemesel a profesí, typů obydlí, vybavení interiéru, oděvu, šperku, výtvarného umění, písemného materiálu, audio, foto a videodokumentace, ohlasů kultury Romů v kultuře majoritní a sebedokumentace muzea. Sbírkové fondy zpřístupňuje badatelům a veřejnosti, kromě toho pořádá i řadu mimořádných kulturních akcí, z nichž Zpráva představí jen ty nejvýznamnější. Součástí muzea je i knihovna čítající přes 6000 kusů romské a romistické literatury, absolventských prací s romskou tematikou a periodika.

Výstavy a zapojení Muzea do realizace kulturních aktivit

V roce 2009 uspořádalo Muzeum řadu výstav. Od listopadu 2008 do února 2009 v něm proběhla výstava klasických černobílých fotografií Pavla Štěrbý (*1975), studenta Institutu tvůrčí fotografie v Opavě s názvem Trochu jiný svět. Od února do května 2009 zde probíhala mezinárodní fotografická soutěž Českého rozhlasu Online s názvem Romipen, kdy úkolem soutěžících bylo zachytit život Romů, jejich tradice a zvyky. Výstava obsahovala výběr nejen oceněných fotografií z díla 42 zúčastněných fotografů.

Od června do října 2009 uspořádalo Muzeum výstavu kreseb s názvem Každý máme jinou barvu. Kresby a malby vytvořily romské děti z 1. základní školy v Jarovnicích, které pocházejí z mnohdy neutěšeného prostředí největší slovenské romské osady poblíž obce Jarovnice na východě Slovenska. Na ní navazovala výstava fotografií Paramisa - Sintové a Romové ve fotografiích Rogiera Fokkeho, která se uskutečnila od listopadu do března 2010. Ačkoliv na první pohled jsou na fotografiích vidět jen lidské tváře, odehrávají se na nich však hluboké a silné příběhy (romské slovo „paramisa“ znamená „pohádka“, v přeneseném významu „příběh“).

Od května 2008 do března 2009 Muzeum uspořádalo historicky první samostatnou výstavu děl romských sochařů z Česka, Slovenska a Rakouska s názvem Romská socha 2008, v rámci níž byla představena díla 21 autorů, kteří pracují se dřevem, kamenem, hlínou, ale i dalšími, netradičními materiály (chlebová střídka, siporex, zvířecí kost atd.). Součástí expozice byla i díla uznávaných výtvarníků, jako je Rudolf Dzurko či Božena Přikrylová.

Od dubna do září 2009 v Muzeu probíhala výstava obrazů rakouské romské malířky Ceiji Stojky Ž í t!¹². Za dobu trvání výstavy ji navštívilo celkem 2830 návštěvníků. Mezi nimi byly i osobnosti veřejného života, jako prezident České republiky Václav Klaus, předseda ODS Mirek Topolánek, eurokomisař Vladimír Špidla či ředitel Goethe-Institutu Heinrich Blömeke. Výstava měla velký mediální ohlas.

Od října 2009 do března 2010 zde probíhala výstava Svaz Cikánů-Romů (1969–1973). Z historie první romské organizace v českých zemích. Období tzv. Pražského jara v roce 1968 s sebou přineslo také zformování první romské organizace u nás. Přestože mohla působit pouze necelých pět let, dokázala uskutečnit celou řadu svých cílů, které vedly ke zlepšení postavení Romů ve společnosti, dalece přesahovaly svou dobu a zůstávají aktuální dodnes. Výstava byla pojata interaktivně, a proto byla s oblibou navštěvována žáky a studenty, kteří se zde prožitkovou formou seznámili s fungováním politicko-kulturní

2009.

¹² Ceija Stojka se narodila v roce 1933 v rakouském Štýrsku do rodiny kočovných Romů, Lovárů, koňských handlírů. Po anexi Rakouska byla jako ostatní Romové perzekuována a nakonec s matkou a sourozenci transportována do Osvětimi, do tzv. cikánského tábora (Auschwitz II-Birkenau). Později se dostala i do jiných táborů, snad ještě horších než Osvětim (Ravensbrück, Bergen-Belsen). Malovat začala Ceija Stojka v roce 1989 ve svých padesáti šesti letech.

organizace, zároveň zde měli možnost navrhovat řešení pro zlepšení vztahů mezi romskou menšinou a majoritou.

Muzeum romské kultury se v roce 2009 iniciativně připojilo k realizaci kulturních aktivit pořádaných jinými organizace, např. v březnu 2009 přispělo aktivitami v rámci festivalu Jeden svět. Zapojilo se i do festivalu Bašavel slovenského občanského sdružení Divé maky, které pomáhá nadaným dětem ze sociálně vyloučených romských rodin, poskytuje dětem stipendia na rozvoj jejich talentu, podporuje studium na středních školách.

Kromě toho zapůjčuje své sbírkové fondy jiným kulturním institucím v jiných českých regionech a tím významně přispívá k šíření romské kultury v rámci celé ČR. Takto zapůjčilo sbírkové předměty v roce 2009 například Prácheňskému muzeu v Písku nebo plastiky a reliéfy B. Přikrylové na Výstavu děl zdravotně postižených autorek ve Středisku pro pomoc studentům se specifickými nároky na Masarykově univerzitě v Brně. Kromě prezentace romské kultury v českých regionech průběžně Muzeum zapůjčuje sbírkové fondy i do zahraničí. V roce 2009 putovaly sbírkové předměty z fondu řemesel, interiéru, fotodokumentace, textilu a šperků do Německa do Srbského muzea. Slovenskému Múzeu kultury Romov na Slovensku fungujícímu v rámci Slovenského národního múzea byla ke konci roku zapůjčena autorská výstava Muzea Cigán sa ně prevelice lúbí... představující plakáty s romskou tematikou ze sbírek muzea.

Tradičně je Muzeum jedním ze spoluorganizátorů brněnské oslavy Mezinárodního dne Romů. Významným počinem je i tradiční uspořádání pietního setkání jako připomínky prvního hromadného transportu protektorátních Romů z Brna a dalších částí Moravy do koncentračního vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau. Transport proběhl dne 7. března 1943, kdy bylo z brněnských městských jatek nákladními vagóny odvezeno přes tisíc romských mužů, žen a dětí všech věkových kategorií, z nichž většina nepřežila. V roce 2009 byla vzpomínková akce uspořádána dne 6. března v prostorách stálé expozice muzea. Další pietní setkání se koná v Hodoníně u Kunštátu tradičně nejbližší neděli k 21. srpnu, datu, kdy bylo v roce 1943 z místního tzv. cikánského tábora odesláno do Auschwitz II-Birkenau téměř 800 Romů. Pietní shromáždění bylo v roce 2009 poprvé zahájeno přímo v areálu bývalého protektorátního tábora, v té době soukromého rekreačního střediska Žalov.

Přednášková činnost a besedy

V únoru 2009 byla Muzeem uspořádána přednáška z cyklu Kdo jsou Romové? na téma „*Romové ve výtvarném umění*“, kde přednášela kunsthistorička PhDr. Jitka Sedláčková. Součástí cyklu byla přednáška s názvem „*Eva vypravuje*“, v níž PhDr. Eva Davidová diskutovala s účastníky o historii Romů a dotkla se i vzniku Muzea romské kultury. V dubnu 2009 proběhla přednáška „*Kovářství a další řemesla Romů na Slovensku*“ etnologa Slovenské akademie věd PhDr. Arne Manna, Csc. Součástí přednášky byla slavnostní prezentace katalogu sbírkového fondu tradičních řemesel, profesí a zaměstnání. Následující měsíc přednesla Mgr. Helena Balabánová, expertka na vzdělávání romských dětí, svoji přednášku s názvem „*Vzdělávání romských dětí, aktuální situace, možnosti řešení*“. Na ní navázal od října do prosince 2009 blok přednášek se společným tématem „*Romské dítě v náhradní rodinné péči*“. Jeho součástí byla přednáška „*Romské dítě mimo svoji biologickou rodinu*“ MUDr. Zdeňka Novotného, ředitele kojeneckého ústavu v Ostravě a dále přednáška „*Budování individuality romského dítěte v neromské rodině*“, kterou připravila opět Mgr. Helena Balabánová. Tento cyklus byl pro rok 2009 ukončen přednáškou „*Romské dítě v neromské rodině*“ s přednášející Mgr. Martinou Vančákovou, psychologkou a romistkou.

Přednášková činnost pracovníků Muzea probíhala i pro jiné vzdělávací instituce. Jejich cílem bylo šíření informací o romské historii, kultuře a jazyku zejména u mladších generací. V lednu 2009 proběhly lektorské programy „*Porajmos-šoa-holocaust*“ ke Dni památky obětem holocaustu, které připravilo Muzeum ve spolupráci s brněnskou pobočkou Židovského muzea. Tento program byl představen i v Biskupském gymnázium v Brně, kde se studenti formou přednášky dozvěděli základní informace o romském a židovském holocaustu a mohli se osobně setkat s pamětnicí Emilií Machálkovou.

V březnu 2009 se Muzeum zapojilo do týdne proti předsudkům a rasismu v rámci European-Wide Acktion Week against Racism. Tento týden probíhalo v muzeu spousta aktivit pro žáky a studenty na téma rasismu, lidských práv, diskriminace, uprchlictví, předsudků, romské kultury a kultury dalších etnických menšin. Programu se účastnilo 350 žáků.

Muzeum dále organizovalo přednášky pro vysokoškolské studenty, jak samostatné, tak v rámci jednosemestrového běhu přednášek pro Ústav evropské etnologie filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Stejně tak pořádalo i akreditované semináře v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků „*Romové – dějiny, kultura*“, kterých se účastnili pedagogové, pracovníci poskytující volnočasové aktivity pro Romy a zástupci dalších charitativních organizací.

Kromě přednášek proběhla v Muzeu i řada besed. Jednou z nich byla beseda na téma „*Současná problematika romské komunity v Brně*“, pořádaná ve spolupráci s občanským sdružením IQ Roma servis a sdružením DROM, na níž navazovala beseda tématicky zaměřená na oblast bydlení. V prosinci 2009 Muzeum uspořádalo besedu s pamětníky SCR spojenou s koncertem skupiny Bagárovci, v rámci níž proběhlo udílení historicky 1. ceny Muzea romské kultury.

Pro děti z okolní sociálně vyloučené lokality zřídilo Muzeum i *Dětský muzejní volnočasový klub*, který funguje paralelně s programem individuálního doučování. Děti, které chodí na doučování, se mohou účastnit volnočasových kroužků, víkendových aktivit (výlety, návštěvy divadla, muzeí a galerií atd.) a letního příměstského tábora s vícedenním pobytem mimo Brno. Dětský muzejní klub slouží jako určitý motivační prvek ke vzdělávání a k doučování, účast na kroužcích je navíc bodována, při dosažení určitého počtu bodů děti získávají drobné odměny (např. výtvarné a sportovní potřeby), děti s nejlepší docházkou navíc koncem roku dostávají zvláštní odměny. Tento systém přispívá ke zefektivnění docházky a větší motivaci dětí k lepším studijním výsledkům.

Výuka romského jazyka

Významné je i úsilí Muzea romské kultury k uchování romského jazyka. Muzeum se dlouhodobě zabývá jeho výukou a pořádá kurzy romštiny pro pedagogy, studenty, ale i laické zájemce. V jarním semestru navštěvovalo kurz pro začátečníky 10 frekventantů. Na podzim byl díky finanční podpoře MŠMT ČR otevřen kurz pro začátečníky a mírně pokročilé, kterých se zúčastnilo celkem 25 osob.

• Průběh úpravy pietních míst romského holocaustu v roce 2009

Dne 4. května 2009 přijala vláda usnesení č. 589 k uskutečnění záměru vytvořit důstojné podmínky k zajištění památky obětem holocaustu na místech bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a Hodonínu u Kunštátu, včetně úpravy pietních míst a stanovení správce, který bude o místa trvale pečovat. Materiál byl spolupředkládán

s ministrem pro lidská práva, který při návrhu úpravy pietních míst navázal na doporučené varianty řešení *Pracovní skupiny k romskému holocaustu* a v některých bodech je pozměnil a precizoval.

Pro efektivní naplnění cíle usnesení byla zvolena cesta rozdělení gescí. Úkolem upravit pietní místo v Letech u Písku bylo pověřeno Ministerstvo kultury prostřednictvím své příspěvkové organizace Památník Lidice, úpravu pietního místa v Hodoníně u Kunštátu provede Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Vláda odsouhlasila i uvolnění finančních prostředků na úpravu pietního místa v Letech u Písku, na odkup rekreačního střediska Žalov v Hodoníně u Kunštátu a na jeho přestavbu na mezinárodní vzdělávací a konferenční centrum k romskému holocaustu (dále „Centrum Žalov“). Ministr pro lidská práva vzal na sebe úlohu koordinace plnění usnesení.

Od června 2009 byly pod záštitou ministra pro lidská práva svolávány jednou měsíčně koordinační schůzky ve složení náměstků MF, MŠMT, MK, hejtmanů krajů Jihočeského a Jihomoravského, ředitele Památníku Lidice a ředitelky Muzea romské kultury. Tyto schůzky byly pořádány za účelem koordinace naplňování zmíněného usnesení. Mimo to ministr pro lidská práva absolvoval řadu dalších ad hoc schůzek se svými protějšky ministryni školství, mládeže a tělovýchovy a ministrem kultury, na kterých se řešily neočekávané problémy s naplňováním tohoto usnesení. Lze předpokládat, že se díky takto zvolenému přístupu koordinace a meziresortní komunikace podařilo vyřešit řadu detailů, které usnesení vlády ani návrh úpravy pietních míst neřešily. Zároveň je nutné doplnit, že se zatím i přes tuto rozsáhlou koordinační činnost ministra pro lidská práva, nepodařilo dosáhnout naplnění usnesení vlády v plné šíři.

Úprava pietního místa v obci Lety u Písku

Usnesením vlády České republiky č. 589 ze dne 4. května 2009, které se promítlo do znění zřizovací listiny Památníku Lidice, přešla péče o pietní území bývalého cikánského tábora v Letech u Písku do působnosti této organizace. Původní realizace úprav se pozdržela vzhledem k vyrovnaní majetko-právních vztahů s majiteli pozemků, na kterých bude úprava probíhat. Krok týkající se vyrovnaní majetko-právních vztahů byl včleněn i do nového usnesení vlády ČR ze dne 26. srpna 2009 č. 1065 *k aktualizaci rozsahu úprav pietního místa v Letech u Písku, schválených usnesením vlády ze dne 4. května 2009 č. 589*, v němž vláda souhlasí z důvodu veřejného zájmu s nabytím nemovitého majetku, jímž jsou pozemky na katastrálních územích obcí Lety u Písku, Králova Lhota a Orlík nad Vltavou uvedené v části III materiálu č. j. 1205/09, do vlastnictví České republiky, za cenu stanovenou znaleckým posudkem. Ten určil cenu vykupovaných pozemků celkovou hodnotou 414.540,- Kč a k tomu poplatek 100.000,- pro MěÚ Písek za trvalé odnětí těchto pozemků.

Posláním Památníku Lidice je ve vztahu k pietnímu místu v Letech zajistit péči o uchování trvalé vzpomínky na utrpení Romů internovaných v bývalém cikánském táboře v Letech u Písku včetně péče a úpravy pietního místa. Tím bylo završeno zformalizování dlouhodobější snahy Výboru pro odškodnění romského holocaustu, zmocněnců vlády, ministrů pro lidská práva a dalších zainteresovaných institucí, aby stát převzal do péče i toto pietní místo spojené s násilím na romském civilním obyvatelstvu v době nacistické okupace českých zemí v letech 1939 – 1945 a trvale uchovával vzpomínku na historické události s tímto pietním místem spojené.

V roce 2009 byla v závěru roku upravena zeleň a pomník na pietním území, zhotoveny informační tabule v okolí Letů, zpracován a odsouhlasen projekt připravovaných stavebních úprav, provedeno geometrické zaměření všech na stát převáděných pozemků,

provedeno výběrové řízení na dodavatele rekonstrukce formou veřejné soutěže a zahájeno územní a stavební řízení. Součástí navrhovaných řešení mělo být rovněž vybudování naučné stezky z obce Lety na pietní území KP Lety, instalace malé stálé expozice věnované historii letského cikánského tábora i romského holocaustu a vybudování sociálního zázemí. Realizace těchto úprav by měla být dokončena do května 2010. Následně by měl být Památník v Letech zapojen do již osvědčených badatelských, kulturních, výtvarných a vzdělávacích programů Památníku Lidice, a to zejména směrem k pedagogům a k mládeži. Památník Lidice se proto bude zaměřovat v souvislosti s památníkem Lety na témata spojená se současnými projevy nacionalismu, rasismu a xenofobie.

Vzhledem k nepředpokládanému měsíčnímu skluzu ve stavebním řízení byly faktické stavební práce na rekonstrukci KP Lety zahájeny až počátkem dubna 2010 a realizace rozdělena na dvě etapy. V první etapě, s termínem dokončení do 11. května, byla provedena rekonstrukce hlavní přístupové cesty k pietnímu území od jihu, vybudováno parkoviště pro autobusy a osobní vozy, vybudovány dvě repliky ubikací, v nichž je umístěna stálá expozice a sociálním zařízení, vybudován přírodní amfiteátr před vlastním pietním územím, přivedena voda od vepřína, vybudována vlastní studna jako záložní zdroj a pietní území napojeno na elektrickou rozvodnou síť. Současně byla upravena naučná stezka s 8 zastaveními a upraveno Infocentrum v obci Lety a zhotoveny velkoplošné informační tabule ze všech hlavních silničních tahů k Letům.

Ve druhé etapě, zahájené ihned po květnové pietní vzpomínce, pokračovala rekonstrukce přístupové lesní cesty k pietnímu území od severu a byly dokončeny práce spojené s odvodněním prostoru v okolí přírodního amfiteátru. Převzetí stavby a slavnostní zahájení provozu by se mělo uskutečnit v polovině června 2010.

Kromě úprav pietního místa byla zprovozněna webová stránka www.lety-memorial.cz a zpracovávají se doplňkové aktivity, jako je například zapojení vzdělávacích institucí, příprava projektu pro MŠMT na akreditované vzdělávání v tématu romského holocaustu a propagace památníku v Letech.

Pietní místo v Hodoníně u Kunštátu

Úprava pietního místa v Hodoníně u Kunštátu směřuje k vybudování vzdělávacího centra romského holocaustu, kterým by mělo MŠMT naplnit i mezinárodní závazky k výuce holocaustu. Sekundárním cílem je zajistit ochranu památky, zamezit tak její destrukci a ukončit nevhodný způsob jejího využití, který je v rozporu s pietní povahou místa. Péči o památku a pietní místo bude zabezpečovat vzdělávací a konferenční centrum ve spolupráci s Muzeem romské kultury, a za tímto účelem bude Muzeu změněna zřizovací listina. Muzeum romské kultury je dlouhodobě subjektem, který se aktivně zapojuje do péče o pietní místo. V dubnu 2009 zajistilo vyhotovení odborného znaleckého posudku ceny pamětního kamene, dále zajišťuje úklid místa, drobné úpravy a pořádá pietní shromáždění a mediálně prezentuje historii tohoto místa.

Realizace úpravy pietního místa v Hodoníně u Kunštátu bohužel neprobíhala v souladu s usnesením vlády ČR č. 589. Zásadním problémem bylo zpoždění v odkupu bývalého rekreačního střediska Žalov v Hodoníně u Kunštátu. Bez tohoto kroku by totiž nebylo možné realizovat ani další činnosti, které vyplývají z právní a ekonomické analýzy, ani změnit zřizovací listinu Muzea romské kultury. Důsledky opoždění odkupu mohly být závažnější v tom smyslu, že vláda vyčlenila za tímto účelem finanční prostředky ze státního rozpočtu ve výši 27.500.000,- pro rok 2009 Kč, a pokud by byly na konci tohoto roku přesunuty dle rozpočtových pravidel do nespotřebovaných výdajů, bylo zde vysoké

riziko, že už nebudou k dispozici pro nákup centra v roce 2010. Navíc majitelka rekreačního střediska Žalov opakovaně upozorňovala na fakt, že neustálým odkládáním odkupu jí stát vytváří fakticky v podnikání, protože od jara neučinila žádné kroky k naplnění areálu v létě a na podzim. Tato překážka v podnikání mohla být podnětem pro podání žaloby, nebo dokonce k nenávratnému znehodnocení existujících domů, pokud by se po selhání nákupu majitelka rozhodla zrealizovat plánovanou rekonstrukci.

Dne 9. prosince 2009 nakonec došlo k podpisu smlouvy o koupi areálu ze strany ministryně školství jako výsledek vyjednávání mezi ministrem pro lidská práva a majitelkou Alenou Vojtovou, které bylo zahájeno na jaře 2009, samotný převod finančních prostředků proběhl 18. prosince 2009. V současnosti probíhají přípravné práce k výstavbě vzdělávacího centra.

Organizací úvodní fáze projektu, tj. přípravami založení centra, jeho projektu, výstavby a počátků provozování je pověřen zvláštní zmocněnec ministryně školství mládeže a tělovýchovy JUDr. Radan Večerka, který koordinuje činnost ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstva kultury, ministerstva financí, úřadu ministra pro lidská práva, obce Hodonín u Kunštátu, mikroregionu a MAS a dále českých organizací zabývajících se daným tématem. Následné fungování, forma a struktura Centra jsou nejasné, projednávaná forma založení obecně prospěšné společnosti zatím nebyla schválena.

• **Podpora uchování romského jazyka¹³**

Ani v porevolučním období se nestala romština součástí výuky na základních školách, kde by mohla přinést nejvíce pozitivních dopadů. Romština je při výuce přítomná na základních školách nejvíce skrze asistenty pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním, kteří mimo jiné mají pomoci překonávat dětem případnou jazykovou bariéru. Kritérium znalosti jazyka ovšem v praxi nebývá pro práci asistenta pedagoga uplatňováno, což naznačuje, že ředitelé ani učitelé škol nedostatečně reflektují bilingvnost romských žáků. Romština není na základních školách přítomna kromě případné spontánní komunikace romských dětí o přestávkách a celková atmosféra směřuje k preferenci češtiny. Dosud se setkávají romští žáci na základních školách s takovými praktikami jako je zakazování používání romštiny o přestávkách, s tlakem na rodiče, aby preferovali v komunikaci s dětmi češtinu atd. Romští absolventi základních škol naopak kladně vzpomínají na výjimečné případy učitelů, kteří o romštinu projevíli zájem.

Odpovědnost za výuku romštiny berou na svá bedra hlavně některé vysoké školy, neziskové organizace a významně v tomto ohledu přispívá svými kurzy romštiny i Muzeum romské kultury. Výuka romštiny je tak dostupná v Praze, Brně, Ostravě a v Pardubicích (obor sociální antropologie). Vysoké školy umožňují výuku jazyka omezené cílové skupině studentů a zařazují ji do kategorie povinně volitelných předmětů studentů sociální práce nebo speciální pedagogiky. Těch, kteří mají příležitost seznámit se s tématem romského jazyka nebo mají možnost si jej prostřednictvím výuky osvojit, je minimum. Studium romského jazyka z hlediska vědecké disciplíny se samostatně zabývá pouze Seminář romistiky Ústavu jižní a centrální Asie FF UK.

¹³ Zdroj: Jan Červenka, Helena Sadílková, Pavel Kubalík: „Možnosti práce s romštinou na českých základních školách; Seminář romistiky Ústavu jižní a centrální Asie FF UK, Praha 2010

Výzkumné aktivity v oblasti romštiny

V roce 2009 Ústav jižní a centrální Asie (dále jen Ústav) zveřejnil zprávu s názvem *Možnosti práce s romštinou na českých základních školách*. Tato zpráva navazovala na výzkum, který Ústav provedl v roce 2008 s názvem *Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR*. Cílem projektu z roku 2009 bylo primárně identifikovat faktory, které mohou ovlivňovat didaktickou práci s romštinou. Projekt se konkrétně zaměřoval na možnosti využití romštiny na českých školách jako vyučovacího předmětu, na identifikaci možných metodologických a sociokulturních problémů spojených s výukou romštiny na školách a ve spolupráci s učiteli, žáky i jejich rodinami navrhnout řešení těchto problémů. Výzkum rovněž ověřoval kvalitu existujících či nově vzniklých didaktických materiálů a romských textů v praxi, případně jejich modifikaci, a na reflexi této praxe ze strany učitelů, žáků, a – což je nesmírně důležité – i jejich rodičů. Mapoval také postoje k romštině a její výuce u zmíněných skupin. Závěrečná zpráva z výzkumného šetření realizovaného v roce 2009¹⁴ shrnuje proměnu podmínek pro množnost zavádění romštiny do škol v ČR od 50. let 20. století až do současnosti, vytváří určitý obraz o jazykové situaci romštiny v ČR, zabývá se možnostmi jejího zavedení do škol a problémy, které by v souvislosti s tím mohly nastat. Materiál rovněž kriticky hodnotí dosavadní pomůcky pro výuku romštiny a popisuje zkušenosti získané během realizace paralelních kurzů romštiny na pěti základních školách. Závěry shrnují sociokulturní a metodologické obtíže spojené s možným zaváděním romštiny do programu základních škol v ČR, včetně návrhů na překonání těchto bariér.

Výsledky výzkumu ukazují, že 31 % romských dětí jsou plně kompetentními mluvčími romštiny, 18 % zúčastněných romských dětí bylo výzkumníky zařazeno do skupiny skoro kompetentních mluvčích, 23 % mezi pasivně kompetentních mluvčích a 28 % zúčastněných dětí jsou nekompetentní romští mluvčí¹⁵. Výzkum zjistil, že ve skupině olašských dětí je 97 % dětí kompetentními mluvčími romštiny, pouze 3 % jsou skoro kompetentními mluvčími.

Výsledky rovněž dokládají zajímavou skutečnost, že na speciálních a praktických školách je obecně dobrá kompetence v romštině častější než je tomu u běžných základních škol, kde je vyšší zastoupení romských žáků, kteří romštinu neovládají. Tento výsledek potvrzuje mínění, že jazyková bariéra je v českém školství důvodem k přerazování romských dětí na speciální a praktické školy. Další možná příčina tohoto rozdílu tkví ve

¹⁴ Při šetření provedeném v roce 2009 byly jako metoda výzkumu využity jazykové hry, které se sestávaly z několika individuálních a skupinových soutěží, ve kterých bylo bodováno porozumění romštině a aktivní projev v jazyce. Hry se uskutečnily celkem ve 44 městech v 13 krajích ČR s výjimkou kraje Královéhradeckého. V roce 2009 byl výzkumný vzorek oproti výzkumu z roku 2008 rozšířen o dalších 200 dětí, odhad jazykové kompetence byl tedy zjišťován celkem u 1 168 žáků od 6 let do 18 let. Nejpočetněji byla ve vzorku zastoupena věková skupina dětí od 10 do 15 let, která tvoří 80% celého vzorku. Velmi okrajově jsou ve vzorku zastoupeny děti ve věku 6-8, resp. 17 a 18 let. U přibližně 5% dětí nám přesný věkový údaj chybí. Ve vzorku jsou o něco více zastoupeni chlapci než dívky (53%). Důležité je upozornit na malý počet olašských Romů ve vzorku (3%), který se nám nepodařilo navýšit ani cíleným pořádáním soutěží v lokalitách, ve kterých jsme předpokládali, že olaští Romové bydlí.

¹⁵ Níže uvádíme bližší představení jednotlivých kategorií. [1] plně kompetentní mluvčí: nemá problém porozumět mluvenému slovu a plynule se v romštině vyjadřovat. V hodině je většinou aktivní, pokud odpovídá romsky pak gramaticky správně, překládá / napovídá ostatním, případně se projevuje v romštině před a po hodině. [2] skoro kompetentní mluvčí: mluvenému slovu rozumí výborně, ale vlastního projevu v romštině je schopen s různou mírou obtíží. Pokud mluví romsky, v závislosti na tématu hledá slova a někdy i používá gramaticky nesprávné věty. [3] - pasivně kompetentní: v závislosti na tématu není schopen úplně porozumět mluvenému slovu, v případě vlastního projevu v romštině tvoří úplně jednoduché, případně gramaticky nesprávné věty. [4] nemluví: nulová schopnost porozumět mluvenému slovu, nulová schopnost vlastního projevu. Lexikální / gramatická znalost jazyka maximálně na úrovni základních slov a frází, kterým někdy ani úplně nerozumí.

větší kumulaci romských dětí na speciálních a praktických školách (což dokládají i výzkumy realizované MŠMT), která může vést k osvojení romštiny i u dětí, které do školy nastupovaly bez větší kompetence v romštině. Na druhou stranu graf nezohledňuje samotný faktor početnosti romských dětí mezi žáky dané školy – ta může být vysoká i na základních školách, zejména ve spádových „romských“ školách. Do kategorie nemluvčích spadají i romské děti z romských rodin, u kterých došlo k jazykové směně směrem k majoritnímu jazyku již před několika generacemi. Určitou roli může hrát také negativní postoj jejich blízkého okolí k užívání romštiny, která může někdy být pro romské i neromské okolí známkou nižšího statusu.

Postupnou jazykovou směnou prochází přinejmenším do určité míry mluvčí severocentrálního dialektu romštiny („slovenské romštiny“), kteří žijí na území ČR, kdy dochází k pozvolnému procesu přechodu od bilingvismu v romštině a majoritním jazyce k monolingvismu v majoritním jazyce. Skupina plně kompetentních mluvčí ke klíčová pro mezigenerační přenos romštiny, neboť bezproblémová kompetence v jazyce je základní podmínkou pro předávání jazyka dětem.

Výzkumníci rovněž v průběhu výzkumu identifikovali neinformovanost pedagogických pracovníků o jazykové vybavenosti jejich žáků a neztřídný postoj k jejich kompetenci romštiny. Nízká informovanost pedagogů se projevuje nejvíce v oblasti znalosti specifik bilingvní kompetence obecně a důsledků, které z ní mohou pro vzdělávání plynout. Potřeba zvýšení míry informovanosti pedagogů narůstá s počtem romských žáků na školách, u nichž lze očekávat, že se v nich ve větší míře vzdělávají bilingvní nebo vícelingvní děti. Přitom soustavná práce s postoji pedagogických pracovníků k romštině a větší úsilí věnované zvýšení jejich informovanosti v práci s dětmi mluvčími romským etnolektem češtiny by mohlo přispět ke zvýšení vzdělanostních šancí romských dětí, kdy by pedagogové lépe porozuměli jejich jazykovým problémům, otevřela by se u nich možnost vnímat případně některé projevy chování konkrétních žáků v hodinách (např. pasivitu nebo nižší výkonnost romských žáků) nejen optikou omezených mentálních schopností, ale i optikou překonávání jazykové bariéry. Nastavení struktury realizace a časového harmonogramu podpory romštiny na školách by ze strany řídicích institucí mělo být podmíněno kritériem dlouhodobější systematické práce.

Právní řád České republiky výuku romštiny umožňuje. Rada Evropy, respektive Divize jazykové politiky při Radě Evropy ve spolupráci s Evropským fórem Romů a kočovníků vyzvala v roce 2007 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy k implementaci *Rámcové osnovy pro výuku romského jazyka*, která je v souladu se Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky¹⁶. Účelem Rámcové osnovy pro výuku romského jazyka (Curriculum Framework for Romani - CFR) je poskytnout společný základ pro zpracování učebních plánů a osnov, učebnic a jiných výukových materiálů a jazykových zkoušek ve vzdělávacích systémech po celé Evropě s cílem posílit rozvoj romštiny jako fungujícího mateřského jazyka Romů v naší moderní společnosti. Rámcová osnova pro výuku romského jazyka (CFR) má rovněž za cíl rozvoj jednotné a vyvážené spolupráce Romů a Neromů, podporu desegregace ve vzdělávání romských dětí a zajištění rovných kvalitních příležitostí ke studiu, práva na výuku romštiny jako mateřského jazyka a fungujícího plurilingvismu pro děti Romů a kočovníků. Na základě této osnovy byly v anglickém jazyce zpracovány Curriculum Framework for Romani, Portfolio I. a II. and Teachers Handbook (osnovy a portfolio I. - pro výuku dětí mladšího školního věku a portfolio II. pro výuku dětí staršího školního a metodický manuál pro učitele). MSMT

¹⁶Společný evropský referenční rámec pro jazyky (Common European Framework of Reference for Languages - CEFR) byl vyvinut s cílem vytvořit „společný základ pro přípravu plánů na výuku jazyků, učebních osnov, jazykových zkoušek, učebnic atd. napříč Evropou“.

připravilo v roce 2009¹⁷ překlady výše uvedených materiálů do českého jazyka, do severocentrálního romského jazyka a do lovarského dialektu romského jazyka (olašská romština). Materiály budou následně využity nejdříve k pilotnímu ověření ve školách s význačným zastoupením žáků romského etnika a pro výuku romistiky na FF UK, pro pracovní seminář pro učitele a do nabídek - systému dalšího vzdělávání učitelů. Předpokládá se zpracování dalších didaktických materiálů, které napomohou k zařazení výuky romského jazyka dle zájmu a konkrétních potřeb žáků v základních a středních školách.

Samotnou výuku romštiny podporuje MŠMT i dotačně v rámci dotačního programu *Podpora vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy*, z něhož byly v roce 2009 podpořeny kurzy romského jazyka, pořádané Muzeem romské kultury částkou 100.000Kč. Cílem kurzů bylo zpřístupnit zájemcům z řad studentů (etnologie, pedagogiky, sociální pedagogiky, speciální pedagogiky atp.), učitelů a pedagogických asistentů, sociálním pracovníkům, pracovníkům státní správy i policistům, kteří se denně při své práci setkávají a jednají s příslušníky romské minority i zájemcům z řad veřejnosti, kvalitní výuku romského jazyka vyučovanou odborným lektorem a umožnit jim tak seznámení s romskou kulturou a její pochopení prostřednictvím výuky jazyka. Znalost romského jazyka absolventům kurzu umožní lépe s romskou minoritou pracovat, dorozumět se a jednat s jejími příslušníky. V rámci projektu Muzea byly realizovány dva kurzy, pro začátečníky a pro mírně pokročilé. Kurzy vede romistka s několikaletou lektorskou praxí a romský lektor. Vedle jazykových lekcí se mohou návštěvníci seznamovat i se sbírkami a expozicemi muzea a dalšími akcemi pro veřejnost.

3.1.3 Podpora romské kultury na regionální úrovni

Řada aktivit na podporu a rozvoj romské kultury proběhlo i na regionální úrovni a to i díky dotační podpoře krajů a obcí. Nezanedbatelnou roli v šíření povědomí o romské kultuře a jazyku jak ve vztahu k Romům, tak i ve vztahu k majoritě měli romské neziskové organizace. Přehled kulturních aktivit, které proběhly v jednotlivých krajích je uveden v tabulce níže.

Tabulka č. 6 Podpora romské kultury na regionální úrovni

Kraj	Výše dotační podpory ze strany kraje	Realizované činnosti za rok 2009
Středočeský	30.000,-	V kraji proběhly romský hudební festival, který pořádá Sdružení romských občanů v Lysé nad Labem (přehlídka romských hudebních skupin a tanečních souborů) a celostátní romské plesy s účastí manžely prezidenta republiky.

¹⁷ MŠMT už v roce 2008 podpořilo, prostřednictvím dotačního programu Podpora vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy, realizaci výše uvedeného výzkumného projektu Sociolingvistický výzkum situace romštiny na území ČR-a zorganizovalo pracovní semináře k problematice romského jazyka - přípravu na pilotáži ověření výuky romského jazyka. V tomto spolupracovalo MSMT v oblasti přípravy výukových podkladů pro pilotní ověřování výuky romského jazyka s týmem odborníků, kteří tvořili experti - romisté a uspořádalo v roce 2008 pracovní seminář k romskému jazyku, kterého se zúčastnili učitelé romského jazyka ze středních a vysokých škol, z Muzea romské kultury a Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze.

Královehradecký	45.000,-	Organizace o.s. Soužití v Jaroměři pořádalo Romfest. Zároveň v kraji probíhal Festival romských souborů a skupin Bašavibend organizovaný o.s. ROS. Tradičně byla pořádána oslava Mezinárodního dne Romů ve spolupráci několika romských sdružení, dále oslava sv. Mikuláše (o. s. Lovlo Khosmo). Významně se na pořádání kulturních aktivit podílí broumovské sdružení o. s. Začít spolu. Ve Vrchlabí byla uspořádána ve spolupráci s Muzeem romské kultury v Brně výstava plastik v rámci festivalu pro nevidomé. Zároveň v roce 2009 Královehradecký kraj podpořil realizaci 3. ročníku Romského festivalu Šukar Dives před Divadlem Drak.
Jihomoravský kraj	200 000,-	V kraji probíhaly oslavy mezinárodního dne Romů ve městech JMK(např. v Brně, v Mikulově, ve Veselí na Moravě, v Hodoníně). Významná je činnost Muzea romské kultury v Brně, které přispívá i k rozvoji a k výuce romského jazyka, dále k uctění památky obětí romského holocaustu pořádáním pietních akcí. Dne 28. 8. 2009 se uskutečnilo pietní shromáždění v Žalově v Hodoníně u Kunštátu. Pietní shromáždění proběhlo i v Černovicích při příležitosti 66. výročí hromadného transportu Romů z místního protektorátního cikánského tábora do Osvětimi. Výuka romistiky v JMK probíhala na <i>Pedagogické fakultě MU v Brně</i> (základy romologie, romského jazyka - volitelní předměty pro všechny studenty MU. V akad. roce 2009/10 bylo zapsáno na výuku romského jazyka celkem 110 studentů, na základy romologie asi 73 studentů). Výuka romského jazyka probíhala v Muzeu romské kultury, kde se účastnilo kurzů 35 účastníků.
Ústecký	Kraj dotačně nepodporoval kulturní aktivity Romů, finanční podpora byla zajištěna z dotací obcí a Ministerstva kultury.	V kraji proběhlo 30 romských festivalů dětské zájmové činnosti, kulturní a sportovní akce pro rodiče a širokou veřejnost pořádané školami s vysokým podílem romských žáků, dále oslava mezinárodního dne Romů a romské plesy. V roce 2009 proběhl rovněž 4. ročník festivalu romské kultury ROTAHUFEST, který zajišťovala Oblastní Charita Ústí nad Labem a Kulturní středisko Albis. Byl zrealizován i multikulturní festival Různobarevný festival. V Mostě proběhl 17. ročník tradičního romského festivalu ROMFEST. Tradiční festivaly romské hudby byly uspořádány i v Chánově, v Chomutově a v Krásné Lípě. Výuka oboru romistika v kraji není zajištěna. Univerzita J. E. Purkyně nabízí studentům dobrovolný seminář Specifika soužití romského etnika.
Karlovarský	166.286,-	Realizace tradičního romského festivalu Baro Drom pořádaného Romským občanským sdružením Karlovy Vary, dále bylo realizováno sportovní akce – utkání romských dětí ve fotbale, na něž navazuje kulturní vystoupení romských hudebních a tanečních souborů. V Chomutově probíhaly Mezinárodního dne Romů, která v kraji probíhá nepřetržitě od roku 1970, Romské integrační centrum Khamoro o.s. má divadelní soubor, pořádá s ním zájezdy a účastní se divadelních soutěží. Sdružení o. s. Lacho Jilo pořádá kurzy a vystoupení pro romské mažoretky.
Liberecký	740.000,-	Liberecký kraj aktivity Romů podporuje cestou dotačních titulů. Podpořeny byly projekty: Konference „Multikulturalita a menšiny Vznik „Komunitních center“
Moravskoslezský	247.400,-	Došlo k realizaci Karvinského romského festivalu Sdružením Romů Severní Moravy ve spolupráci s Ministerstvem kultury a Moravskoslezským krajem. Byl uskutečněn 4. ročník festivalu národnostních menšin „Prolínání kultur aneb Známe se navzájem ve spolupráci Statutárního města Karviná s Výborem pro národnostní menšiny, Městským domem kultury a Regionální knihovnou Karviná.

Olomoucký	Festival Romani Gili a Zaniklý svět byly podpořeny částkami 25.000 Kč., jiné pořádající organizace nepožádaly o dotační podporu.	Festival Romano Gili realizovaný olomouckou pobočkou Sdružení Romů na Moravě; oslava Mezinárodního dne Romů ve spolupráci se Statutárním městem Olomouc, o. s. SRNM, Charitou Olomouc a o.s. Podané ruce; realizace 11. ročníků tradiční romské pouti, jejíž součástí byla mše v bazilice Navštívení Panny Marie a tradiční kulturní akce; sdružení KAPPA – HELP pořádalo Den Romů v Přerově, dále toto sdružení realizovalo projekt s názvem Prerovos Objektivos, který byl postaven na mezikulturním dialogu mezi Romy a majoritní populací, dále na rozvoji počítačové gramotnosti romských dětí prostřednictvím tvorby a zpracovávání fotografií. Dům dětí a mládeže v Hranicích zajišťuje pořádání hudebních a tanečních kroužků. Organizace výstavy Zaniklý svět, jejímž realizátorem je Čeněk Růžička, předseda Výboru pro odškodnění romského holocaustu.
Pardubický	Aktivity byly financovány z prostředků sponzorů.	V obcích kraje probíhaly oslavy Mezinárodního dne Romů, dále ojedinělá vystoupení romských dětí ze zájmových kroužků v rámci městských slavností. Romština je vyučována na Univerzitě v Pardubicích, na Fakultě humanitních studií.
Plzeňský	18.000 Kč	V kraji se uskutečnil I. reprezentativní romský balón v Plzni (krajem podpořen částkou 12.000 Kč), dále III. celorepublikový fotbalový turnaj romských mužstev v Plzni (podpořen krajem částkou 6.000 Kč). Obou akcí se zúčastnili představitelé Plzeňského kraje.
Jihočeský	Kraj průběžně podporuje kulturní aktivity Romů v rámci své dotační politiky pro oblast kultury a folklóru.	V Táboře proběhl romský festival s názvem „Kerekate – v kruhu“, kterého se účastnilo na šest set návštěvníků. Jihočeský kraj ve spolupráci s Europe Direct České Budějovice pořádal multikulturní festival k příležitosti Evropského dne akcí proti rasismu „Společně za rozmanitost“, kde vystupovaly soubory různých národnostních menšin. Romský festival pořádalo i občanské sdružení Spolu z Českého Krumlova. K pořádání kulturních aktivit se připojila i nízkoprahová zařízení pro děti a mládež Jilora a V.I.P. při městské charitě České Budějovice. Výuka oboru romistika v Jihočeském kraji neprobíhá. Tradičně v kraji probíhají oslavy Mezinárodního dne Romů.
Vysočina	100.000,-	Byl realizován Týden Romské kultury sdružením o. s. Horizont, Charitou Jihlava, Muzeem romské kultury a Multikulturním vzdělávacím centrem Jihlava. Součástí akce byly přednášky, výstavy a workshopy. Centrum multikulturního vzdělávání se zabývalo přednáškovou činností pro základní a střední školy na téma „Romská historie, kultura a mentalita“. Oblastní Charita Jihlava pořádalo taneční soutěž Amen Khelas – tančíme a realizovalo pravidelné výstavy výrobků romských dětí z aktivit svých zařízení. Sdružení Děti slunce ČR pořádalo výuku tradičních romských tanců pro děti a účastní se s nimi společenských akcí. Romský jazyk a romistiku vyučuje Střední odborná škola managementu a práva v Jihlavě.
Zlínský	432.000,-	Ve Zlíně probíhaly výstavy pořádané Sdružením dětí a mládeže Romů ČR zaměřené na výstavu Knížky o Romech, dále Zdobené svícny a projekt výstava Cikánských vánočních ozdob s finanční podporou města Zlína. V Rožnově pod Radhoštěm proběhla akce Romská píseň ve Skanzenu. V Holešově jsou pořádány akce Miss Roma, Roma Super Star. Romové vystupují na kulturních akcích jako je Den matek a na vánočních akcích. Realizují výtvarné a keramické dílny, taneční a hudební vystoupení na vernisáži putovní výstavy na holešovském zámku Romové ze Vsetína.

Hl. m. Praha	V roce 2009 celkově kraj podpořil kulturní aktivity Romů částkou 1.900.000 Kč,	Realizace divadelních představení „Romano ilo“ ve spolupráci s Českou televizí, dále zde probíhá hudební festival Khamoro, „Srdce národů“, výstavy romských kreseb v Domě národnostních menšin, oslavy Mezinárodního dne Romů jak v Domě národnostních menšin, tak i v rámci některých městských částí Prahy. Výukou romistiky se zabývá Karlova univerzita v Praze, Filosofická fakulta. Výuka romštiny zde neprobíhá.
---------------------	--	---

3.2 OBLAST VZDĚLÁVÁNÍ

3.2.1 Situace Romů v oblasti vzdělávání

- **Předškolní vzdělávání**

Znevýhodnění romských dětí začíná už od raného dětství a pokračuje v předškolním věku, tedy v období, kdy se rozvíjí jejich kompetence důležité pro vstup do základní školy. Romské děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí nemají dostatek příležitostí k rozvoji komunikačních schopností, navíc u nich může být kvalitní osvojení vyučovacího jazyka znemožněno životem v jinojazyčném prostředí, kde se hovoří romským etnolektem češtiny. Děti zároveň nemají díky nedostatečné podpoře ze strany rodičů příležitost získat potřebný kulturní kapitál a další znalosti i schopnosti, které jsou pedagogickými pracovníky vyžadovány při zápisu do základní školy a následně i v průběhu výuky na prvním stupni ZŠ.

Ke zmírnění či k eliminaci sociálního znevýhodnění romských dětí může výrazně přispět využití včasné péče, která spočívá ve včasné diagnostice jejich speciálních vzdělávacích potřeb, na níž navazuje včasná pedagogická intervence provázaná s intervencí sociální. Jejím cílem je celková stabilizace rodinného prostředí tak, aby byli rodiče schopni vytvořit dítěti podnětné prostředí pro jeho správný vývoj.

Jednou z cest jak zcela eliminovat či zmírnit sociální znevýhodnění romských dětí, je jejich účast v předškolním vzdělávání, které probíhá v mateřských školách a v přípravných třídách. Zkušenosti z praxe dokládají, že účast romských dětí v mateřských školách je velmi nízká, kdy MŠ navštěvují pouze dvě pětiny z nich. Tento trend lze vnímat negativně, protože předškolní vzdělávání znevýhodněných romských dětí v MŠ nejefektivněji přispívá k jejich úspěšnému přestupu na základní školu hlavního vzdělávacího proudu, zároveň ve srovnání s přípravnými třídami zvyšuje i jejich šance na to, že se udrží v běžných školách vzdělávajících dle RVP ZV. Z tohoto důvodu je také dlouhodobější předškolní příprava v MŠ odborníky preferována před využíváním přípravných tříd.

Příčinou nízké účasti romských dětí v MŠ jsou nejčastěji vysoké náklady spojené s docházkou, dále nedostupnost mateřských školek ve vyloučených lokalitách, špatná dopravní obslužnost a finanční náročnost dopravy pro nízkopříjmové romské domácnosti. Předškolní docházka klade i určité nároky na disciplinovanost rodičů při zajišťování doprovodu dítěte do MŠ, jeho potřeb vyplývajících z docházky do školky a při spolupráci rodičů s pedagogickými pracovníky.

Ochotu romských rodičů využít předškolní přípravu ovlivňuje i přístup pedagogů k romským dětem a jejich připravenost pro práci s nimi. Řada romských rodičů se obává, že jejich děti nebudou ve školce přijímány jak ostatními dětmi, tak i pedagogy, proto preferují raději výchovu dětí v přirozeném prostředí rodiny. Výše uvedené příčiny nízké účasti romských dětí ve školách dokládají potřebu zvýšení dostupnosti mateřských školek ve vyloučených lokalitách, dále rozvoj dalších alternativních možností předškolního vzdělávání přímo v romských lokalitách, přičemž významnou roli v tomto ohledu mohou hrát nestátní neziskové organizace. Neméně důležitou potřebou je vzdělávání pedagogických pracovníků, aby byli schopni reagovat na specifické potřeby znevýhodněných romských dětí. Zároveň je však zapotřebí zvýšit personální kapacitu

školek a zlepšit jejich vybavenost vhodnými pomůckami pro vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Druhou možností předškolního vzdělávání jsou *přípravné třídy*. Ty jsou určeny pro předškolní přípravu těch dětí, které z různých důvodů nemohou navštěvovat běžnou mateřskou školu. Děti, které absolvují přípravnou třídu ve většině případů zahajují úspěšně povinnou školní docházku v běžné základní škole. Efektivita přípravných tříd byla zkoumána v letech 2008/2009¹⁸, kdy z výzkumné studie jednoznačně vyplývá, že jsou jejich absolventi ve srovnání s těmi, kteří neabsolvovali předškolní přípravu významně úspěšnější hlavně na začátku vzdělávací dráhy (v prvním stupni vzdělávání základní školy). Nicméně bez další podpory se tito žáci postupem času přibližují svým vrstevníkům, kteří předškolní vzdělávání neabsolvovali. Romské děti, které navštěvovaly dlouhodoběji mateřské školky, jsou na tom z hlediska udržitelnosti v hlavním vzdělávacím proudu lépe než ty, které docházely do přípravných tříd. Efektivitu vzdělávání v těchto třídách může zvýšit propojení předškolní přípravy s programem asistentů pedagoga pro děti se sociálním znevýhodněním. Jedním z úskalí, které se v praxi projevuje u přípravných tříd zřizovaných při základních školách praktických vzdělávajících dle RVP ZV LMP, je tendence romských dětí automaticky přecházet po ukončení docházky v přípravné třídě do prvního ročníku praktické školy, kde se vzdělávají podle osnov pro děti s lehkým mentálním postižením, což negativně ovlivňuje jejich další vzdělávací šance.

Celkově předškolní vzdělávání v mateřských školkách a v přípravných třídách absolvuje pouze 48 % romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit nebo z lokalit ohrožených sociálním vyloučením. Další bariérou, která snižuje efektivitu pedagogických intervencí, je jejich nízká provázanost se sociálními službami, které by primárně měly být zaměřené na sociální integrace rodičů znevýhodněných dětí. Flexibilně na potřeby rodičů reagují např. sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které umožňují rozvoj potřebných rodičovských kompetencí k poskytování odpovídající péče o dítě.

V tabulce níže je uveden počet přípravných tříd v jednotlivých krajích za rok 2009. Při sledování trendu ve zřizování přípravných tříd můžeme zaznamenat pozvolný nárůst jejich dostupnosti, nicméně stále existují regiony, kde je i nadále jejich počet nedostačující.

T a b u l k a č. 7 Počet přípravných ročníků v jednotlivých krajích v roce 2009

Kraj	Počet škol zřizujících přípravné třídy	Počet přípravných tříd	Počet žáků, kteří je navštěvují
Hl. m Praha	10	10	140
Jihočeský	2	2	20
Jihomoravský	4	4	56
Karlovarský	17	25	339
Královehradecký	7	7	85
Liberecký	5	7	85
Moravskoslezský	24	28	331
Olomoucký	8	8	99
Pardubický	4	5	49

¹⁸ Vzdělávací dráha a vzdělávací šance romských žáků a žákyn základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

Plzeňský	1	3	33
Středočeský	7	7	78
Ústecký	69	71	843
Vysočina	3	3	38
Zlínský	1	1	14
Celkem	162	181	2132

• Základní vzdělávání

Znevýhodnění romských dětí v raném a v předškolním věku se začíná projevovat už při jejich zápisu na základní školu. Některé romské děti v souvislosti s nástupem do povinné školní docházky absolvují odborné vyšetření ve školském poradenském zařízení k určení jejich rozumových schopností a celkové připravenosti na nástup do ZŠ. Právě procesu diagnostiky byla věnována v poslední době velká pozornost. Kritika zaznívala zejména na samotnou volbu diagnostických nástrojů, které dle kritiků nedostatečně reflektovaly specifické potřeby romských dětí vyplývající ze sociálního znevýhodnění a ze života v jinojazyčném prostředí. Proces diagnostiky přispíval k tomu, že byly romské děti se sociálním znevýhodněním diagnostikovány jako děti s mentálním postižením a tato diagnóza byla následně indikací pro vzdělávání dítěte ve speciálních třídách dle programu vycházejícího z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání dětí s lehkým mentálním postižením a programu Zvláštní škola. Výučování dle těchto standardů bylo orientováno na potřeby dětí s lehkým mentálním postižením a směřovalo spíše k praktické výuce. Absolventi těchto základních škol, kteří do nich však byli umístěni na základě sociálního znevýhodnění, posléze nebyli vybaveni dostatečnými znalostmi a schopnostmi, které by jim umožnily úspěšně obstát v konkurenci zájemců o středoškolské vzdělání a absolvovat přijímací zkoušky na střední školu, což omezilo i jejich budoucí vzdělanostní šance na získání vyšší úrovně vzdělání.

Kritika diagnostických nástrojů byla v roce 2009 pro MŠMT impulzem k provedení komplexní *Analýzy diagnostických nástrojů využívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákům a žákyním*, kterou realizovalo Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených. Cílem analýzy bylo řešit otázku objektivitu, korektnosti a validity diagnostických nástrojů používaných v školských poradenských zařízeních a v klinické psychologické praxi ve vztahu k diagnostikování (především rozumových schopností) romských dětí.

Z analýzy lze určit závěr, že metodika diagnostikování dětí z romské menšiny využívá standardních a validních nástrojů, které nejsou, nevyužívají-li se izolovaně, ale ve vzájemné kombinaci, pro tuto cílovou skupinu diskriminující. Objektivního a nezkresleného výsledku lze dosáhnout výhradně v případě, že jsou tyto nástroje využívány jednotlivými poradenskými pracovišti způsobem doporučeným, tj. způsobem *lege artis*¹⁹, což v první řadě znamená, že při diagnostikování rozumových schopností klientů pedagogicko-psychologických poraden, speciálně pedagogických center a v praxi klinické psychologie musí být uplatňován anamnesticko-explorační přístup (tedy přístup neupřednostňující nálezy standardizovaných testů inteligence) s důrazem na komplexnost

¹⁹ Tento postup je od roku 2006 stanoven příručkou ústředního metodického orgánu školských poradenských zařízení v České republice – Institutu pedagogicko psychologického poradenství (Zapletalová, J., a kol. *Obligatorní diagnózy a obligatorní diagnostika v pedagogicko-psychologických poradnách*, IPPP ČR, Praha 2006, 107 stran, ISBN 80-86856-29-1.

vyšetření, který spočívá v koordinaci a spolupráci psychologa a speciálního pedagoga, popř. dalšího odborníka (např. pediatra, logopeda, neurologa, sociálního pracovníka), dále i v komplexnosti užívaných diagnostických metod spadajících do klinického i standardizovaného instrumentáře.

Správné využití diagnostických nástrojů předpokládá kvalifikované užití diagnostických nástrojů, zkušenost vyšetřujícího, dynamičnost jeho postupu, komplexnost vyšetření a citlivost při využívání diagnostických nástrojů. Závěry analýzy byly využity při přípravě dalších strategických materiálů MŠMT a při přípravě metodického doporučení vztahujícího se ke vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků. Zásadní je z tohoto hlediska odborná příprava těch, kteří diagnostické nástroje v praxi využívají, aby se s nimi naučili pracovat správně a komplexně způsobem *lege artis*. Proces diagnostiky samozřejmě neovlivňuje jen vstup znevýhodněného romského dítěte do povinné školní docházky v běžné škole, ale i jeho setrvání v hlavním vzdělávacím proudu v případě, že se sníží jeho školní úspěšnost a projeví se další vzdělávací či výchovné problémy.

Další kritika zaznívá i na způsob informování romských rodičů o důsledcích jejich rozhodnutí o tom, zda jejich dítě bude vzděláváno v běžné škole dle RVP ZV nebo v praktické škole dle RVP ZV LMP²⁰. Zákon sice dává rodičům svobodu volby o způsobu vzdělávání nezletilého dítěte, nicméně tuto volbu lze učinit pouze na základě dostatečného informování o dopadech rozhodnutí na budoucí vzdělanostní šance dítěte. Praxe ukazuje, že souhlas romských rodičů s umístěním dětí do praktické školy se často nezakládá na dostatečném množství a pochopení obsahu sdělených informací o rozdílech ve výuce na obou typech škol a do jaké míry bude mít rozhodnutí vliv na připravenost dítěte k přestupu do sekundárního stupně vzdělávání²¹.

Kromě úsilí při informování romských rodičů před získáním jejich souhlasu s výukou dítěte ve škole se vzdělávacím programem pro žáky s lehkým mentálním postižením, jim také musí být předtím včas iniciativně představena a nabídnuta podpora ve formě inkluzivních nástrojů, s jejichž pomocí bude moci dítě setrvat v běžné škole a vzdělávat se dle RVP ZV. Za tímto účelem MŠMT diskutovalo v roce 2009 s odborníky podobu a způsob získávání informovaného souhlasu rodičů se vzděláváním dětem se sociálním znevýhodněním vzdělávání dle RVP ZV LMP. MŠMT však usiluje o to, aby do budoucna byla výuka v praktických školách výhradně určena jen dětem s lehkým mentálním

²⁰ Zařazení a přeřazení žáka, který je vzděláván podle RVP ZV LMP, do programu RVP ZV, je v současnosti možné dle vyhlášky 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Ustanovení v § 9, odst. 1 stanovuje, že zařazení žáka se zdravotním postižením do některé formy speciálního vzdělávání podle § 3 provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka. Ustanovení § 9, odst. 3 stanovuje, že dojde-li k významné změně speciálních vzdělávacích potřeb žáka se zdravotním postižením, zařazení tohoto žáka do režimu speciálního vzdělávání přezkoumá školské poradenské zařízení a případně navrhne úpravu tohoto režimu. V případě převzetí do jiného vzdělávacího programu zařadí ředitel školy žáka do ročníku, který odpovídá dosaženým znalostem a dovednostem.

²¹ Svobodný výběr školy ze strany rodičů by měl teoreticky vést k odstranění školní segregace. Bohužel v praxi se ukázalo, že svobodná volba rodičů segregaci může i podpořit, kdy neromští rodiče své děti ze škol s vysokým podílem romských žáků odhlašují. Stejně tak mohou i romští rodiče svou volbou přispívat k segregaci vlastních dětí. Šetření mezinárodní organizace Amnesty International se zaměřilo právě i na důvody, které vedly romské rodiče k rozhodnutí umístit romské děti, buď do spádové romské školy, nebo do praktické školy vzdělávající dle osnov určených pro děti s lehkým mentálním postižením. Mezi nejčastější důvody patřily blízkost školy bydlišti žáka, obavy romských rodičů ze šikany a diskriminace jejich dítěte ze strany spolužáků i pedagogů v běžné neromské škole, obavy z nezvládnání výuky a z neúspěchu romských dětí v běžné škole hlavního vzdělávacího proudu, kde by na ně byly kladeny vyšší nároky. Někteří romští rodiče při rozhovoru s výzkumníky uvedli, že se setkali rovněž s nevěřícností ze strany vedení neromských škol, když chtěli přihlásit své dítěte do jejich zařízení.

postižením²². Určitým nedostatkem je rovněž neexistence funkčního a dostatečně flexibilního mechanismu, který by umožnil přezkum výsledků diagnostiky u dětí neoprávněně umístěných v segmentu speciálního vzdělávání na základě sociálního znevýhodnění a jejich rychlou reintegraci do běžných základních škol.

Ke zmapování podílu romských dětí v praktických školách, iniciovalo MŠMT *Monitoring RVP*, který provedl Ústav pro informace ve vzdělávání. Tento monitoring měl dva cíle. Jedním z nich bylo zmapovat, kolik žáků se na základních školách učí podle vzdělávacího programu RVP ZV a program Základní, Obecná a Národní škola a kolik dle vzdělávacího programu zahrnujícího RVP ZV LMP a program Zvláštní škola²³. Druhým cílem bylo odhadnout, jaký podíl ze všech žáků v obou sledovaných prouděch tvoří romští žáci²⁴. Výsledky výzkumu dokládají, že je celkově v ČR bez ohledu na etnicitu dle RVP ZV vzděláváno 96,79% žáků, zatímco 3,21% se jich vzdělává v segmentu speciálního vzdělávání dle RVP ZV LMP.

Při zohlednění etnicity bylo zjištěno, že v běžných školách, u nichž výuka probíhá dle RVP ZV prochází povinnou školní docházkou 3,22% romských žáků, zatímco v praktických školách vyučujících dle RVZ ZV LMP se jich vzdělává celkem 35,32%. Z celkového počtu všech romských žáků základních škol navštěvuje školy vyučující dle RVP ZV LMP jedna třetina (přesně 26,70%), zatímco z celkového počtu ostatních žáků navštěvovalo tyto školy 2,17%. Podrobnější údaje dokládá níže uvedená tabulka a grafické znázornění výsledku.

Tabulka č. 8 Přehled počtu žáků vzdělávaných ve sledovaných vzdělávacích prouděch

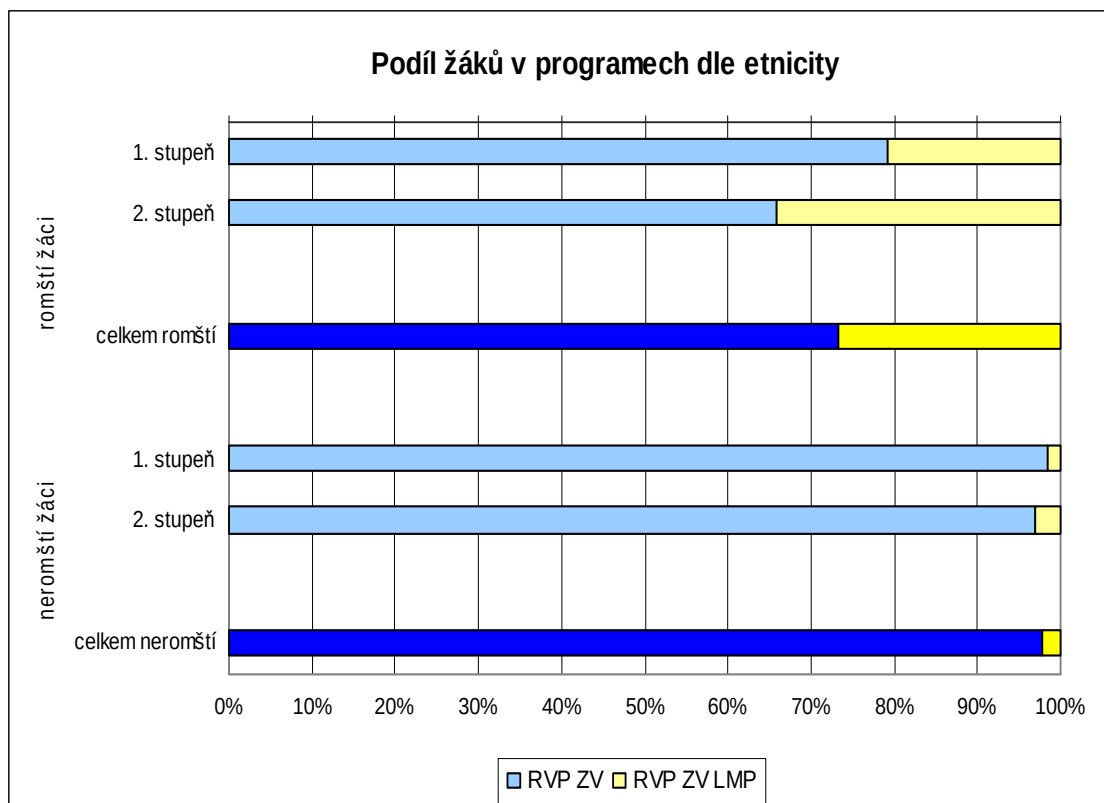
přehled	stupeň ZŠ	RVP ZV	RVP ZV LMP	celkem	podíl žáků v RVP ZV LMP
romští žáci	1. stupeň	9 363	2 460	11 823	20,81 %
	2. stupeň	6 209	3 211	9 421	34,09 %
	celkem romští	15 572	5 671	21 243	26,70 %
neromští žáci	1. stupeň	256 446	3 765	260 211	1,45 %
	2. stupeň	211 800	6 621	218 421	3,03 %
	celkem neromští	468 247	10 385	478 632	2,17 %

²² Za tímto účelem MŠMT na jaře 2010 připravilo novou vyhlášku ke vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, která by měla nahradit současnou vyhlášku č. 73/2005 Sb.

²³ Z celkového počtu 4189 oslovených základních škol (tj. všechny základní školy v ČR) se projektu účastnilo celkem 2 797 škol. Z toho bylo nutné odstranit evidentně chybně či extrémně málo vyplněné dotazníky. Celkově bylo tedy zpracováno 2 713 dotazníků a návratnost tak činila 64,8 %. Je však třeba ještě přihlídnout ke skutečnosti, že školy, které vyučují výhradně podle jiných programů (RVP ZŠS a programu Pomocná škola), a školy při nemocnicích, které své žáky nevyučují soustavně a systematicky podle žádného z uvedených programů, byly předem upozorněny, že se jich toto šetření netýká.

²⁴ Pro potřeby tohoto šetření byl za romské dítě, žáka či žákyni obecně považován takový jedinec, který se za Roma sám považuje, aniž by se k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) sám hlásil, nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) identifikátorů (MPSV 2006: 10). Vzhledem k účelu tohoto šetření, kterým je podpora rovného přístupu ke vzdělání, je za klíčovou považována zejména druhá část definice, a to jestli okolí dotyčného dítěte, žáka nebo žákyně (tedy ředitel školy či učitel) dotyčné dítě, žáka, žákyni za Roma považuje. Ředitelé byli proto požádáni, aby sami či pomocí třídních učitelů provedli odhad romské etnicity.

Graf č.4 Podíl žáků v programech dle etnicity

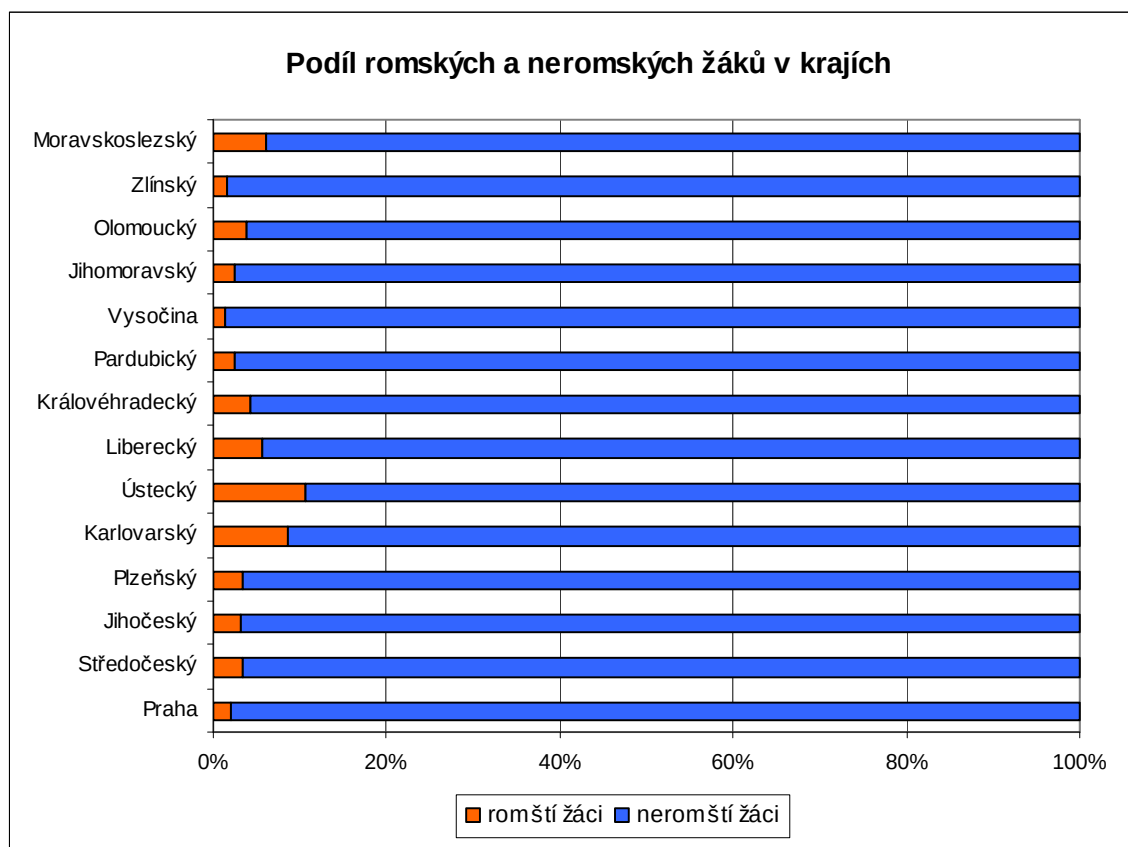

Následující tabulka č. 9 a graf č. 4 znázorňují podíl romských žáků romského etnika mezi žáky umístěnými do škol vzdělávacích dle RVP ZV LMP dle krajů.

Tabulka č. 9 Podíl romských žáků romského etnika vzdělávaných dle RVP ZV LMP dle krajů

kraj	neromští žáci	romští žáci	celkem (abs.)	podíl romských žáků
Praha	44 135	941	45 076	2,09 %
Středočeský	52 777	1 897	54 673	3,47%
Jihočeský	31 197	1 007	32 204	3,13%
Plzeňský	25 240	913	26 153	3,49%
Karlovarský	13 802	1 308	15 110	8,66%
Ústecký	40 666	4 801	45 467	10,56%
Liberecký	18 861	1 117	19 978	5,59%
Královéhradecký	24 344	1 109	25 453	4,36%
Pardubický	28 577	749	29 326	2,55%
Vysočina	28 478	402	28 880	1,39%
Jihomoravský	49 842	1 250	51 093	2,45%
Olomoucký	31 632	1 265	32 898	3,85%
Zlínský	30 411	490	30 902	1,59%
Moravskoslezský	58 927	3 795	62 723	6,05%

Graf č. 5 Podíl romských a neromských žáků v krajích

Podíl segregovaných romských žáků se ve výzkumném souboru lišil v jednotlivých krajích. Nejnížší podíl romských žáků vzdělávaných dle RVP ZV LMP uvedla Vysočina (1,39 %) a nejvyšší podíl naopak uvedl kraj Ústecký (10,56 %), dále Karlovarský (8,66 %), Moravskoslezský (6,05 %) a Liberecký (5,59 %). Výsledky šetření poukázaly na nerovné vzdělanostní šance romských žáků ve srovnání s ostatními žáky, jelikož pravděpodobnost, že romské dítě bude vzděláváno podle RVP ZV LMP je daleko vyšší než u ostatních dětí.

Podpora znevýhodněných romských dětí v průběhu základního i středoškolského vzdělávání spočívá ve využití poradenství v oblasti vzdělávání a výchovy znevýhodněného dítěte s nižší školní úspěšností, dále v tvorbě a realizaci individuálních vzdělávacích plánů s uplatněním individuálního přístupu pedagoga a ve využití dalších inkluzivních nástrojů, z nichž nejvýznamnějším je program asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

Působení asistentů pedagoga ve třídách zvyšuje udržitelnost znevýhodněných romských dětí v hlavním vzdělávacím proudu, protože jim asistent pedagoga pomáhá zvládnout požadavky, které jsou na ně při výuce kladeny. Jsou-li asistenty Romové, pomáhají navíc romským dětem s využitím romštiny lépe si osvojit vyučovací jazyk. Asistenti působí i na pedagogy a předávají jim zkušenosti ze života v romské komunitě, podporují důvěru romských rodičů ke škole a působí také na romské žáky jako pozitivní vzor²⁵. Nejvíce toto vyrovnávací opatření využívaly základní praktické školy s vyšším podílem romských žáků. Níže uvedená tabulka představuje dostupnost programu v jednotlivých krajích. V roce 2009 MŠMT finančně podpořilo 451 asistentů ve školách

²⁵Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

zřizovaných krajů, obcemi, ve školách soukromých i církevních. V rámci uvedeného rozvojového programu bylo tímto programem pokryto 80-85 % požadavků škol (prostřednictvím krajských úřadů). Praxe bohužel dokládá, že řada krajů program asistentů pedagoga nekoфинancuje a čerpá finanční podporu pouze v rámci rozvojového programu MŠMT (viz tabulka níže), což lze vnímat jako špatnou praxi.

Tabulka č.10 Program asistentů pedagoga v roce 2009

Kraj	Počet vzdělávacích institucí realizujících program	Počet asistentů pedagoga v krajích	Výše schválené dotace za rok 2009 z MŠMT	Výše dotační podpory programu 2009 ze strany kraje
Hl. m. Praha	10	18	2.554.899,-	0
Středočeský	32	45 (33,5 prac.míst)	7.431 018,-	0
Ústecký	51	77 (74 prac.míst)	13.086.472,-	3 109 657
Jihočeský	10	19	3.219 123,-	0
Karlovarský	24	24 (18 prac.míst)	2.894.073,-	0
Královehradecký	13	18	3.392.760,-	0
Liberecký	23	23 (21 prac.míst)	3.820.961,-	0
Pardubický	15	27	4.026.784,-	0
Plzeňský	10	12 (8,3 prac.míst)	1.664.023,-	0
Vysočina	6	11 (8,2 prac.míst)	1.442.716,-	0
Jihomoravský	17	39 (34 prac.míst)	6.140.225,-	717.000,-
Moravskoslezský	41	75 (72,62 prac.míst)	13.037.871,-	2.591.000,-
Olomoucký	34	36 prac.míst	7.498.799,-	0
Zlínský	15	13	2.168.252,-	0
Přímo řízená org. – Dětský domov, ZŠ a ŠJ Sedlec-Prčice	1	3	763 570,-	0
Církevní školy	2	11	1.821.733,-	0
Celkem	270	451 (378,62 pracovních míst)	74.963.279	6.417.657

• Sekundární vzdělávání

Znevýhodnění romských žáků se výrazněji projevuje i při jejich přestupu do sekundárního stupně vzdělávání. Řada z nich na další vzdělávání rezignuje a neusiluje o další studium z důvodu nízké školní úspěšnosti, nedostatečné podpory ze strany rodiny či vlastní motivace díky chybějícím pozitivním profesně pracovním vzorům. Romští absolventi ZŠ ze sociálně vyloučených lokalit se pohybují totiž v prostředí, kde jsou nezaměstnanost a výkon nekvalifikované manuální práce běžné. Díky těmto trendům tvoří Romové výrazný podíl těch uchazečů o zaměstnání, kteří se chodí evidovat na úřad práce

ihned po dokončení základního vzdělání. Místo vyučení posléze absolvují pouze rekvalifikační kurzy, přestože je rodičům na úřadech práce vysvětlováno, že tímto způsobem dítě získá pouze osvědčení a ne výuční list. Tento faktor pak následně nepříznivě ovlivňuje jejich budoucí pracovní kariéru. U této cílové skupiny je nutné klást důraz na to, aby se vrátila zpět procesu vzdělávání, kde se připraví pro výkon budoucího povolání.

Šance romských žáků vzdělávaných dle RVP ZV LMP přestoupit na střední školu ukončenou maturitou srovnává s romskými absolventy běžných ZŠ opět *Monitoring RVP*. Většina žáků (více než 95 %), kteří absolvovali základní vzdělání podle přílohy pro lehké mentální postižení, studuje dále na středních školách poskytujících vzdělání bez maturity. V případě romských žákyň a žáků nejvíce absolventů RVP ZV LMP přechází na SŠ s výučním listem – kód E (65 %) a jenom 0,93 % z nich nastoupilo na střední školu ukončenou maturitou. V případě romských absolventů vzdělaných na běžných školách podle RVP ZV nastoupilo do maturitního studia více než 30 %. Šetření tedy ukazuje velkou pravděpodobnost toho, že pokud žák absolvuje základní vzdělání upravené podle RVP ZV LMP, dosáhne pouze na střední vzdělání bez maturity.

• Terciární vzdělávání

Výrazně nízký je stále počet romských absolventů středních škol, kteří pokračují ve studiu na vysoké škole nebo vyšší odborné škole. Bariérou, která jim brání pokračovat ve studiu je kromě nízké motivace samotných absolventů SŠ i finanční náročnost studia, nízká podpora ze strany rodiny, která preferuje často co nejrychlejší nástup potomka na trh práce.

Tradičním projektem a osvědčenou praxí na podporu vysokoškolského studia romských absolventů středních škol je projekt *Dža dureder - Pokračuj II*, které realizovalo v roce 2009 sdružení Slovo 21, o. s. Cílem projektu bylo podpořit romské studenty v dokončení střední školy a kvalitně je připravit na přijímací řízení na vysoké školy a tím přispět ke zvýšení úspěšnosti u přijímacího řízení. Úspěšnost absolventů kurzů při přijímání na VŠ se v dlouhodobém průměru pohybuje nad 50%, což je velký úspěch. Základní aktivitou projektu byly v roce 2009 přípravné kurzy k přijímačkám pro romské studenty a absolventy středních škol. Nabídka kurzů se odvíjí od toho, o jaké obory mají středoškoláci zájem, co by chtěli studovat a na jaké vysoké škole. Přípravný kurz je posléze upraven v souladu s poptávkou romských studentů i požadavků vybraných vysokých škol k přijímacím zkouškám. V jednotlivých krajích ČR působili regionální koordinátoři, kteří konzultovali se zájemci jejich možnosti a pomohli jim s výběrem školy a studijního oboru, zároveň jim asistovali při vyplňování a odesílání přihlášek a pomohli jim vyhledat i vhodné lektory pro přípravné kurzy. Projekt byl určen konkrétně středoškolákům z Moravskoslezského, Olomouckého, Plzeňského, Ústeckého a Středočeského kraje.

Finanční náročnost studia je u chudých romských studentů možné kompenzovat prostřednictvím dotace MŠMT na podporu sociálně znevýhodněných studentů ze státního rozpočtu. Dotace jsou poskytovány soukromým a veřejným vysokým školám za účelem umožnění vysokoškolského studia i studentům z nízkopříjímových domácností (a to včetně znevýhodněných romských studentů)²⁶. Vysokým školám soukromým byla v roce 2009

²⁶ V rámci programu bylo možné požádat např. o dotaci na pořízení učebnic, studijní literatury, učebních pomůcek pro své knihovny (a tyto pak půjčovat přednostně sociálně znevýhodněným studentům, kteří si je koupit nemohou); o dotaci na posílení stipendií, přiznávaných vysokou školou v souladu se stipendijním řádem v případě tíživé sociální situace (jednorázově i opakovaně); o dotaci na studijní, sociální,

v rámci tohoto programu poskytnuta dotace ve výši 2.335.000Kč, veřejným vysokým školám dotace ve výši 70.477.000 Kč na sociální stipendia.

3.2.2 Realizace opatření ke zvýšení vzdělanostních šancí Romů v roce 2009

- **Činnost MŠMT**

V roce 2009 MŠMT pokračovalo v intenzivním úsilí při nastavení modelu inkluzivního vzdělávání v českém vzdělávacím systému, tak aby dokázal flexibilně reagovat na speciální vzdělávací potřeby znevýhodněných žáků, včetně těch romských ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Kromě inkluzivního vzdělávání však MŠMT věnovalo pozornost i inovaci multikulturního vzdělávání a rozšíření výuky romského jazyka.

Počátkem dubna 2009 byla Výboru ministrů Rady Evropy předložena zpráva o výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D. H. a ostatní*, kde byly představeny plánované změny ke zvýšení vzdělanostních šancí znevýhodněným romským dětem (*Zpráva vlády ČR o obecných opatřeních k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva*). Zpráva představila plánovaná opatření MŠMT, která by měla zabránit další diskriminaci romských dětí a zvýšit jejich vzdělanostní šance. Na tento dokument navazovala *Druhá zpráva Vlády ČR k výkonu rozsudku Evropského soudu pro lidská práva – informace o výsledcích šetření a o prvních učiněných závěrech*, kde byly představeny výsledky realizovaných výzkumných studií, které dokládají segregaci romských dětí z hlavního vzdělávacího proudu. Ke zmapování situace romských dětí zadalo MŠMT v roce 2009 provedení již zmíněné *Analýzy diagnostických nástrojů užívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodněného prostředí s přihlédnutím k romským dětem (dále jen „Analýza“)*, kterou vypracovalo Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených a *Monitoring RVP*, který realizoval Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV)²⁷. Výstupy byly podkladem pro tvorbu systémových opatření, která budou představena níže.

1) Tvorba a naplňování strategických materiálů

Ocenění si zaslouží intenzivní činnost pracovníků MŠMT při tvorbě a naplňování strategických materiálů, které budou-li v praxi důsledně realizovány, povedou ke zvýšení vzdělanostních šancí romských dětí.

V roce 2009 připravilo MŠMT a předložilo vládě ČR ke schválení Akční plán Koncepce včasné péče o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí. Akční plán byl schválen usnesením vlády ČR ze dne 20. dubna 2009 č. 454. Dokument vymezuje rámec aktivit realizovaných s cílem předcházet vzniku sociálních handicapů, v jejichž důsledku se děti socializující a následně trvale žijí v sociálně znevýhodňujícím prostředí a díky tomu nedosahují naplnění svého vzdělávacího potenciálu a předčasně ukončují vzdělávání. Cílem dokumentu je vytvářet předpoklady pro zvýšení jejich školní úspěšnosti, prodloužení vzdělávací dráhy a následně pro získání kvalifikace a to už od raného a

psychologické aj. poradenství těmto studentům; o dotaci na ochranné pomůcky, zakoupené pro vysokou školu a zapůjčované těmto studentům.

²⁷ Šetření ÚIV navazovalo na dvě analýzy realizované v průběhu roku 2008: „Vzdělanostní dráhy a vzdělanostních šancí romských žákyň a žáků ZŠ v okolí vyloučených romských lokalit“ (GAC, s.r.o.) a „Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami“ (Člověk v tísni). Výstupy šetření ÚIV potvrzují závěry těchto analýz a komplementárně doplňují data o českém vzdělávacím systému a krocích, které je potřeba realizovat pro jeho zlepšení a zefektivnění jak z pohledu žáků, tak z pohledu pedagogů.

předškolního věku znevýhodněných dětí. Materiál je v souladu s programem Systému včasné intervence vypracovaným Ministerstvem vnitra a s Návrhem opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti vypracovaným MPSV.

V rámci poskytování včasné péče jsou v jednotlivých lokalitách realizovány s využitím dotací ze státního rozpočtu i z ESF konkrétní projekty. Jejich cílovou skupinou jsou zejména rodiny, které z různých důvodů neposílají své děti do žádné z forem předškolního vzdělávání. Opatření v dokumentu se mají zaměřit na budování kapacity předškolních zařízení a na zvýšení připravenosti pedagogických pracovníků, kteří v nich působí, pro práci s dětmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, také na propojení pedagogické intervence s vhodnými sociálními službami směřujícími k sociální integraci vyloučených rodin. Realizace opatření akčního plánu by měla probíhat do konce roku 2010 a předpokládá součinnost resortů MŠMT, MPSV, MZd i aktivní spolupráci s dalšími subjekty, zejména s NNO. Při konkretizaci a koordinaci úkolů Akčního plánu na úrovni krajů a obcí se rovněž předpokládá spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách. Cílem je dosažení odpovídající míry koordinace, vzájemné provázanosti a synergického působení realizovaných aktivit jako nezbytného předpokladu pro efektivní naplňování Akčního plánu.

Druhým zásadním strategickým dokumentem, jehož tvorba probíhala v roce 2009, byl *Národní akční plán inkluzivního vzdělávání* (dále jen NAPIV). Tento materiál vymezuje rámec aktivit realizovaných s cílem zajištění rovného přístupu a rovných příležitostí všech osob ke vzdělávání. Jeho součástí je zavedení nutných opatření k ukončení přetrvávající segregační praxe v českém školství a současně k prevenci jakýchkoli diskriminačních jevů, se kterými se setkávají i romské děti. Základním cílem plánu je zvýšit míru inkluzivního pojetí vzdělávání v českém vzdělávacím systému a konečným cílem je pak působit preventivně proti sociální exkluzi jednotlivců i celých sociálních skupin. NAPIV má 12. pilířů, které jdou napříč celým vzdělávacím systémem od předškolního vzdělávání k terciárnímu vzdělávání na vyšších odborných a vysokých školách. Navrhovaná opatření se vztahují k oblastem důležitým pro celkovou koncepci vzdělávací soustavy ČR jako je změna legislativa, v odborné přípravě pedagogických pracovníků, v diagnostice a poradenství, dále podpora výzkumu, PR a medializace tématu. Dokument byl již schválen vládou ČR dne 15. března 2010 usnesením č. 206.

2) Přípravované legislativní změny

V roce 2009 byla zahájena intenzivní příprava změn vyhlášek č. 72/2005 Sb., *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*, a č. 73/2005 Sb., *o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných*. Návrhy změn byly v březnu roku 2010 předloženy do meziresortního připomínkového řízení, od dubna probíhalo vnitroresortní připomínkové řízení tak, aby mohly být v květnu 2010 předloženy Legislativní Radě vlády.

Návrh novely vyhlášky 72/2005 Sb. zavádí nová pravidla pro informování rodičů a zákonných zástupců o právech a povinnostech vyplývajících z poskytování poradenských služeb ve vzdělávání. Uvádí povinné informace, které poradny musí rodičům poskytnout v případě, že doporučí vzdělávání ve vzdělávacích programech pro děti s mentálním postižením (rozdíly v dosaženém vzdělání, možné důsledky pro pracovní a společenské uplatnění). Tímto způsobem je nastavena záruka poskytnutí skutečně informovaného souhlasu ze strany rodičů. Dále zavádí časové lhůty pro zahájení služby od podání žádosti (do 3 měsíců) a lhůtu pro zpracování zprávy (do 30 dnů). Umožňuje pracovníkům pedagogicko-psychologických poraden provedení šetření v domácím prostředí dítěte

zejména v případech, kdy není možné jinak získat informace nezbytné pro provedení diagnostiky. Často kritizovaný diagnostický pobyt se ve vyhlášce zkracuje a je zároveň podmíněn doporučením školského poradenského zařízení. Nově jsou definovány činnosti asistenta pedagoga.

Návrh nové vyhlášky nahrazující vyhlášku 73/2005 Sb. vymezuje povinnosti škol ve vztahu k dětem se sociálním znevýhodněním (zahrnuje i romské děti) a znemožňuje vzdělávat děti bez mentálního postižení v programech a školách samostatně určených dětem s mentálním postižením. Blíže je zde definována skupina žáků se sociálním znevýhodněním a jejich právo na potřebnou podporu ze strany školy. Rovněž je zde jasné stanoveno, že škola je povinna informovat rodiče o všech důsledcích zařazení dítě do školy pro mentálně postižené. Novela vyhlášky zdůrazňuje individuální integraci, jako preferovanou formu vzdělávání, zavádí tzv. vyrovnávací opatření zaměřená především na rozvoj individuálních vzdělávacích možností žáků se sociálním znevýhodněním (včetně romských žáků). Cílem definovaných vyrovnávacích opatření je vyrovnání vstupního znevýhodnění žáků, tak aby se mohli úspěšně vzdělávat dle vzdělávacích programů běžné školy.

3) Kurikulární reforma

V roce 2009 pokračovalo MŠMT v uskutečnění kurikulární reformy²⁸, jejímž cílem byla změna rámcových vzdělávacích programů²⁹. Tato reforma má velký vliv na vzdělávání a výchovu dětí a žáků v oblasti multikulturní výchovy, neboť mění celkový přístup ke vzdělávání, zároveň dává školám větší autonomii. Multikulturní výchova tak např. poskytuje žákům základní znalosti o různých etnických a kulturních skupinách žijících v české a evropské společnosti, rozvíjí dovednost orientovat se v pluralitní společnosti a využívat interkulturních kontaktů k obohacení sebe i druhých, rozvíjí schopnost poznávat a tolerovat odlišnosti jiných národnostních, etnických, náboženských, sociálních skupin a spolupracovat s příslušníky odlišných sociokulturních skupin. Žáci jejím prostřednictvím získají dovednost rozpoznat projevy rasové nesnášenlivosti, což napomáhá prevenci vzniku xenofobie, kromě toho si žáci osvojí znalost základních pojmů multikulturní terminologie: kultura, etnikum, identita, diskriminace, xenofobie, rasismus, národnost, netolerance aj. Druhá změna rámcových vzdělávacích programů opět působí ve prospěch znevýhodněných romských dětí a vytvářejí prostor pro realizaci inkluzivního přístupu ke vzdělávání.

S platností do roku 2011 jsou nabízeny nově obory středoškolského vzdělávání *Sociální činnost v prostřední etnických minorit a Pedagogika pro asistenty ve školství*. Tyto obory jsou nabízené pouze v dálkové formě vzdělávání a jsou otevřené svým zaměřením pro žáky z romské menšiny. Těmito programy MSMT podporuje zvyšování vzdělanosti romské menšiny, zejména dospělých Rómů. Mezi povinné předměty učebního plánu jsou zařazeny předměty jako multikulturní soužití, vybrané metody sociální práva, sociální politika, sociální komunikace a základy romistiky.

²⁸ Podrobnější informace k rámcovým vzdělávacím programům a kurikulární reformě jsou k dispozici např. na www.rvp.cz, www.msmt.cz, www.vuppraha.cz, www.nuov.cz.

²⁹ Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů a dále závazným základem pro stanovení výše přidělovaných finančních prostředků.

4) Tvorba metodických pokynů a další vzdělávání pedagogických pracovníků

Metodické doporučení ke vzdělávání sociálně znevýhodněných žáků připravované v roce 2009 obsahuje doporučení k vytváření prostředí pro realizaci vyrovnávacích opatření tak, aby případné sociální znevýhodnění u nich nebylo bariérou pro dosahování dobrých školních výsledků. Doporučení³⁰ obsahuje postupy pro diagnostiku těchto žáků s cílem, aby byli vzděláváni v rámci hlavního vzdělávacího proudu, a tím přispěje k dodržování lidských práv a vytváření prostředí pro rovné příležitosti ke vzdělávání. Doporučení bude vydáno v roce 2010 v návaznosti na změny vyhlášek 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů a se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

MŠMT nabízí průběžně školám metodickou podporu v oblasti zavádění inkluzivního vzdělávání a multikulturalismu. Ve vztahu k inkluzivnímu vzdělávání byl otevřen webový portál³¹ příkladů dobré praxe v oblasti inkluzivního vzdělávání, kde školy sdílí pozitivní zkušenosti i v oblasti vzdělávání romských dětí v hlavním proudu vzdělávání. Dlouhodobě je rovněž provozován metodický portál zabezpečující informovanost a inspiraci pro aplikaci klíčových kompetencí v rámci realizace vzdělávání. Značný prostor je zde věnován popisu konkrétních interaktivních vyučovacích lekcí, které podporují dynamiku pedagogického procesu. Tento portál se rovněž zabývá speciálně otázkám extremismu, rasismu a diskriminace.

Kromě metodické podpory MŠMT podporuje celou řadu projektů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků v rámci dotačního programu *Podpora vzdělávání v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy, Programu na podporu vzdělávání dětí, žáků a studentů se sociálním znevýhodněním a z evropských strukturálních fondů*. Pokračovaly prověřené aktivity zaměřené na vzdělávání budoucích i stávajících pedagogických pracovníků, které realizuje například Masarykova univerzita v Brně. Nově byl realizován kurz pro studenty pedagogických oborů při Ostravské univerzitě apod. Další vzdělávání se uskutečňovalo v seminářích akreditovaných MŠMT. Řadu seminářů organizoval Národní institut dalšího vzdělávání (NIDV), což je organizace přímo řízená MŠMT. Na rok 2010 je plánováno vydání metodického materiálu pro učitele: „Úspěšné cesty ke vzdělávání dětí ze sociokulturně odlišného prostředí s ohledem na problematiku extremistických ideologií a to především rasismu.“ Tento materiál o rozsahu cca 50 stran bude určen pedagogickým pracovníkům základních škol jako podpůrný materiál na odpovídající semináře.

Výzkumný ústav pedagogický (VÚP) realizuje dlouhodobý projekt „*Teacher education for inclusion*“ (Vzdělávání učitelů pro inkluzi), který se zaměřuje na přípravu a další vzdělávání učitelů v oblasti inkluzivního vzdělávání a na komparaci inkluzivních přístupů v jednotlivých Evropských zemích a účastní se ho všechny členské státy EU. Cílem projektu je rozvíjet základní znalosti o zavádění inkluzivních postupů, o jejich ustanovení a následné implementaci v praxi. Součástí projektu je také ověřování inovativních příkladů a vytváření doporučení v rámci dané problematiky. Další vzdělávání

³⁰ Je zaměřeno na vzdělávání dětí v mateřských školách, základních školách hlavního vzdělávacího proudu a na poskytování poradenských služeb – konkrétně na diagnostiku mentálního postižení. Obsahuje sadu konkrétních doporučení základním a mateřským školám, jak podpořit školní úspěšnost dětí se sociálním znevýhodněním a vytvářet prostředí otevřené i těmto dětem a žákům. V oblasti diagnostiky doporučuje konkrétní postupy, které odstraňují riziko zkrácení výsledku v případě dětí se sociálním znevýhodněním (včetně romských). Vychází z doporučení formulovaných v analýze diagnostických nástrojů realizované v roce 2009, o které informujeme níže.

³¹ <http://www.inkluzivniskola.cz/>, dále www.rvp.cz

pedagogických pracovníků pro oblast středního odborného vzdělávání je organizováno Národním ústavem odborného vzdělávání.

- **Koordinace aktivit na podporu inkluzivního vzdělávání a jejich realizace na lokální úrovni**

Aby se podařilo účinně naplňovat výše uvedená opatření, je nutné zajistit při jejich realizaci součinnost institucí na národní úrovni se vzdělávacími institucemi a školskými poradenskými pracovišti na lokální úrovni. Za tímto účelem MŠMT spolupracuje s *Agenturou pro sociální začleňování v romských lokalitách*, s *krajskými koordinátory pro romské záležitosti*, jejichž činnost byla představena v úvodu materiálu. Navíc však MŠMT v roce 2009 podpořilo vznik komplexního projektu *Center podpory inkluzivního vzdělávání* (dále CPIV) financovaného z evropských strukturálních fondů a ze státního rozpočtu.

Činnost Center podpory inkluzivního vzdělávání na regionální úrovni

Činnost center byla zahájena na začátku školního roku 2009/2010 v devíti městech v ČR (konkrétně v Brně, v Českých Budějovicích, v Hradci Králové, v Karviné, v Mostě, v Olomouci, v Opavě, v Plzni a v Praze) a jeho realizátorem je Institut pedagogicko-psychologického poradenství. Projekt CPIV se zaměřuje na ověření a nastavení podmínek inkluzivního vzdělávání na školách v ČR. V rámci projektu byla ve vybraných lokalitách vytvořena regionální Centra podpory inkluzivního vzdělávání, která svými službami pokrývají všechny kraje ČR. Tým odborníků jednotlivých center, který je tvořen koordinátorem, pedagogem-didaktikem, psychologem, speciální pedagogem, sociální pracovníkem, projektový manažerem a kulturní antropologem, spolupracuje s vedením jednotlivých škol a pomáhá jim při vytváření podmínek pro zajištění distribuce vzdělávání podle možností a schopností žáků a v dodržování rovnosti v přístupu ke vzdělávání, zvláště pak u žáků s potřebou podpůrných opatření

Projekt Center navazuje na práci Středisek integrace menšin (SIM). Oproti činnosti středisek však došlo k určitému posunu a ke změně cílové skupiny projektu. Střediska integrace menšin se primárně zabývala prací s dětmi ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, kterým se snažila pomoci se zvládnutím obtíží spojených se školní docházkou. CPIV přesouvají těžiště své činnosti více k pedagogickým pracovníkům a k podpoře komplexní proměny podmínek vyučování ve škole. Centra vycházejí z předpokladu, že podpora zaměřená na pedagogy a jejich připravenost pro práci se dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami přinese v konečném důsledku pozitivní dopady i na situaci znevýhodněných dětí. Tento záměr se odráží i v poslání CPIV, kterým je podpora školských poradenských zařízení a škol, aby dokázaly postupně samy zavádět vhodné nástroje (tj. metodiky, formy výuky apod.), které pomohou naplňovat individuální vzdělávací potřeby každého dítěte.

Ve svém regionu vybírají pracovníci Centra ve spolupráci s krajskými a obecními úřady deset až patnáct škol. Při výběru jsou zastoupeny školy různé velikosti a s různou mírou potřeb v oblasti inkluzivního vzdělávání. Mezi nimi je vždy stanovena jedna či dvě „pilotní“ školy, kde se pracovníkům daří naplňovat principy inkluzivního vzdělávání. Činnost projektu CPIV probíhá na těchto školách v několika rovinách, z nichž první zahrnuje mapování potřeb, tvorbu školních podpůrných programů, metodickou podporu a poradenství, odborné a projektové poradenství lokálním subjektům, vzdělávání a metodické vedení pracovníků CPIV a analytickou činnost. V tomto období bylo v rámci projektu ukončeno mapování potřeb škol zapojených v roce 2010. Mapování proběhlo ve

všech regionech, s výjimkou Plzeňského a Karlovarského kraje, kde se pracoviště CPIV teprve konstitovalo.

Mapování bylo základem pro tvorbu evaluačních studií škol (dále jen ESŠ), což je soubor dokumentů analyzujících situaci v dané škole. Tvorba ESŠ sledovala tři úzce propojené cíle 1) poskytnout pracovníkům CPIV dostatek vstupních informací o dané škole s důrazem na identifikaci problematických témat, která by mohla ovlivnit jak práci týmu CPIV, tak možnost zavádění principů inkluzivního vzdělávání na škole, 2) předložit nástroje sběru dat, tak aby data získaná v rámci celého projektu byla relevantní a navzájem srovnatelná, 3) poskytovat metodické nástroje, které pomohou týmům CPIV zintenzivnit a prohloubit komunikaci se školou samotnou i komunikaci uvnitř jejího pedagogického týmu. V rámci ESŠ byly vytvořeny základní profily škol, jejich zapojení do projektů, SWOT analýza, logický model pomoci a jejich zasíťování s neziskovými a jinými organizacemi. Dále byla ve školách vyhodnocena proškolenost pedagogických pracovníků na základě vyplněných dotazníků dalšího vzdělávání pedagogů a získány počty žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Proběhl rovněž sběr informací o vybavenosti škol didaktickými a kompenzačními pomůckami. Na základě realizovaných evaluačních studií škol byla vypracována tzv. Metodika evaluační studie školy, která poslouží při další činnosti CPIV. V současnosti byla zahájena intenzivní tvorba školních podpůrných programů pro participující školy.

Projekt CPIV zapojeným školám poskytuje i odbornou pomoc při podávání projektů, při konstrukci individuálního vzdělávacího plánu nebo při konstrukci školního podpůrného plánu. Zprostředkovává jim další vzdělávání pedagogického sboru, nákup pomůcek na podporu inkluzivního vzdělávání, průběžnou konzultační a poradenskou pomoc (poskytování psychologických a speciálně-pedagogických služeb a poskytování sociálního poradenství). Pracovníci CPIV pomáhají školám při získávání asistentů pedagoga, logopedů a při vytváření strategie prevence rizikových forem chování. Služby projektu CPIV jsou určeny cílovým skupinám pedagogických pracovníků zapojených škol a školských poradenských pracovišť (PPP, SPC, SVP, DVPP), vedoucím pracovníkům škol a školských zařízení, pracovníkům NNO, jejichž činnost se zaměřuje na práci s dětmi a mládeží, zejména s dětmi a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a žáky ohroženými předčasným odchodem ze vzdělávání.

3.3 OBLAST ZAMĚSTNANOSTI

Nezaměstnanost je u řady Romů jejich dominantním sociálním problémem, který podmiňuje následně jejich vyloučení i v ostatních oblastech života. S nezaměstnaností jde ruku v ruce chudoba, omezení spotřeby, předlužení, nejistota v oblasti bydlení, omezení vzdělanostních šancí, atd. Nezaměstnanost a z ní vyplývající závislost na sociálních dávkách je také významným faktorem, který ovlivňuje postoje majoritní části populace k Romům. Efektivní řešení nezaměstnanosti sociálně vyloučených Romů a ekonomické závislosti na systému sociálních dávek bude znamenat pozitivní dopady nejen na socioekonomickou situaci Romů, ale i na zlepšení vztahů mezi majoritní společností a příslušníky romských komunit.

Vláda ČR vnímá uplatnění sociálně vyloučených Romů na trhu práce jako základní předpoklad zlepšení jejich socioekonomického postavení ve společnosti. Výhodiskem pro tvorbu opatření v oblasti zaměstnanosti je i ve vztahu k této cílové skupině Evropská strategie zaměstnanosti, z Lisabonská strategie a z Národní program reforem pro období 2008 - 2011³².

3.3.1 Situace znevýhodněných Romů na trhu práce v roce 2009

Oproti minulému roku, kdy měla nezaměstnanost Romů více méně strukturální charakter, se pozice Romů na trhu práce progresivně zhoršila díky hospodářské recesi, kvůli níž přicházeli o zaměstnání i kvalifikovaní pracovníci s vyšší úrovní vzdělání než je obvyklá v romských komunitách³³. V roce 2009 došlo k značnému propouštění zaměstnanců a na trhu práce převyšovala poptávka po práci nad nabídkou. Vezme-li se v úvahu vzdělanostní a kvalifikační struktura romských uchazečů o zaměstnání, je zde bohužel minimální prostor pro jejich uplatnění se na trhu práce.

Znevýhodnění se stupňuje u romských obyvatel vyloučených lokalit, kteří mají vzhledem k nedostatku pracovních příležitostí, velmi malé šance na pracovní uplatnění za motivující mzdu. Místní pracovní trhy se naopak stávají pastí pro obyvatele těchto lokalit, protože jejich možnosti dojíždět za prací jsou malé díky nedostatečnému příjmu nebo i špatné dopravní obslužnosti³⁴. Zprávy o situaci v krajích uvádí kvalifikované odhady míry nezaměstnanosti ve vyloučených lokalitách, která se pohybuje v rozmezí od 70% - 100%³⁵.

³²Národní program reforem pro období 2008 - 2011 je v plné verzi dostupný na internetových stránkách <http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/NARODNI%20PROGRAM%20REFOREM%202008-2010%20FINAL.pdf>

³³ Průměrná míra nezaměstnanosti byla v roce 2009 8% (v prosince 2009 dosáhla 9,2%), zatímco průměrná míra nezaměstnanosti byla v roce 2008 5,4%.

³⁴ Sociální exkluze na lokální úrovni, VÚPSV Praha 2008.

³⁵ Realizátoři výzkumného projektu „Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit – české lokality“ uvedli v závěrečných zprávách kvalifikované odhady míry nezaměstnanosti ve zkoumaných vyloučených lokalitách. V Ústí nad Labem se odhady respondentů pohybovaly od 80% až po tvrzení, že v lokalitě nikdo nepracuje. V mosteckém Chánově nemají práci více než tři čtvrtiny tamních obyvatel. Podle odhadů sociálních pracovníků se nezaměstnanost týká 75 – 80 % Romů žijících v Chebu. Odhadovaná míra nezaměstnanosti v lokalitách Šluknovska se pohybovala mezi 90% - 95% (výzkumníci se setkávali i s odhady 100%). Jistou výjimku představoval Broumov. Dle výpovědi terénních pracovníků zde tvoří 70% romské populace romské rodiny, ve kterých má legální zaměstnání (sezónní práce nejen v místních podnicích, zednických firmách, ale i veřejně prospěšné práce) alespoň jeden člen rodiny a ostatní jsou ti, jež

Nejnižší šance na získání zaměstnání mají Romové bez potřebné profesní kvalifikace s nízkou úrovní vzdělání (tj. základní vzdělání nebo nedokončené základní vzdělání) bez pracovních zkušeností. Tato skupina neodpovídá poptávce po práci ze strany zaměstnavatelů, kteří mají vyšší požadavky na úroveň kvalifikace, vzdělání, pracovní zkušenosti a pracovní flexibilitu. Dlouhodobě nezaměstnaní Romové navíc ztrácí motivaci k práci a pracovní návyky. S těmito handicapy se jim následně nedaří obstát v konkurenci kvalifikovaných zájemců o zaměstnání, kterých bylo díky masivnímu propouštění v roce 2009 celá řada. Někteří Romové jsou ochotní doplnit si kvalifikaci a neodmítají samotnou myšlenku jejího zvyšování (např. absolvováním nejrozličnějších rekvalifikačních kurzů), ale jejich racionální volba, která počítá s faktory jako je delší doba trvání kurzů, prvotní finanční náklady na jízdné, očekávaná ztráta času z důvodu dojíždění a obavy z neúspěchu a selhání, je vedou k tomu, že se myšlenky na rekvalifikaci vzdají.

Závažným problémem je rovněž dlouhodobá nezaměstnanost mladistvých Romů, kteří jsou absolventy základních škol nebo předčasně ukončili vzdělávání před dokončením střední školy. Tyto skupiny romských uchazečů nemají dostatek příležitostí získat pracovní zkušenosti, které by postupem času zlepšovaly jejich pozici na trhu práce. Díky tomu, že včas nezahájí svou pracovní kariéru, nemají možnost rozvíjet své klíčové kompetence, budovat si profesní ambice a nenaučí se organizovat svůj čas.

Ačkoliv mají Romové s vyšším vzděláním a profesní kvalifikací větší šance na získání zaměstnání, měla negativní vliv na jejich pracovní uplatnění i diskriminace ze strany zaměstnavatelů či zprostředkovatelských agentur. Dle šetření EUMIDIS z roku 2009 se 33% romských respondentů setkalo v posledním roce s diskriminací na trhu práce. Velmi častým jevem je bohužel i rezignace na řešení diskriminace. Tento trend je nutné zvrátit a podporovat intenzivnější monitoring diskriminace na trhu práce a osvětu jak ve vztahu k Romům, aby získali povědomí o možnostech jejího řešení, tak i ve vztahu k zaměstnavatelům, aby se naučili zavádět do své činnosti antidiskriminační mechanismy a prosazovali na pracovišti rovný přístup.

Romové, kteří neuspěli na klasickém trhu práce v segmentu legálního zaměstnávání, hledají často alternativní zdroje obživy. V první řadě je hledají u poskytovatelů nelegální práce, kteří vstupují na území sociálně vyloučených romských lokalit a hledají zde pracovní sílu, která je ochotná pro ně pracovat a zároveň akceptovat nedodržování pracovních předpisů. Řada nelegálně pracujících si bohužel neuvědomuje dlouhodobé dopady výkonu nelegální práce, které vyplývají z jejich neúčasti v systému sociálního a zdravotního pojištění, kdy jim pro případ nemoci, dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu či stárí neplyne nárok na související sociální dávky, kromě toho se nezdá stávat dlužníky u zdravotních pojišťoven. Tito pracující nemají také šanci dovolat se nápravy v případě, že jsou poškozeni poskytovatelem nelegální práce, např. utrpí pracovní úraz. I když existuje legislativní úprava týkající se nelegální práce a souvisejících sankcí v zákoně č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, není tento negativní jev dostatečně podchycen, jednak z důvodu prokazování, že se jedná o výkon nelegální práce, a jednak z důvodu nedostatečných personálních kapacit kontrolních útvarů úřadu práce.

Kromě nelegální práce však dlouhodobá nezaměstnanost, opakované neúspěchy a celková deprivace podporuje i šíření rizikových forem chování jako je užívání návykových látek, gamblerství, drobná kriminalita a majetková trestná činnost, atd. Stejně tak se nezaměstnaní Romové bez stabilního a dostatečného příjmu stávají obětí některých poskytovatelů finančních produktů či lichvářů, kteří zneužívají jejich krizové finanční

práci nemají a využívají jiných přivýdělků (občasné „melouchy“, stavební a kopácké práce pro vzdálenější i pro místní podniky a soukromé osoby, ale i sběr železného šrotu či občasné krádeže).

situace a nízké finanční gramotnosti a nabízejí jim půjčky či jiné produkty za nevýhodných podmínek, kdy řada z nich vede jejich uživatele k předlužení. Zpětně pak samotné předlužení funguje samo o sobě jako další bariéra v uplatnění Romů v segmentu legálního zaměstnávání, protože by pak byl jejich příjem ohrožen exekucí či dalšími srážkami za účelem splácení dluhů. Ke zlepšení situace předlužených romských domácností by měl přispět nový zákon o spotřebitelském úvěru, jehož příprava probíhala intenzivně v roce 2009 a 10. března 2010 byl schválen Poslaneckou sněmovnou.

Kromě nízké úrovně profesní kvalifikace a vzdělání zde fungují další bariéry v úspěšném uplatnění Romů na trhu práce. Patří sem faktor věku, kdy mnoho romských mladistvých, kteří předčasně ukončují vzdělání a zařazuje se do skupiny mladistvých uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadu práce. V romských komunitách je bohužel podíl mladistvých uchazečů o zaměstnání vyšší s ohledem na omezené vzdělanostní šance romských dětí a nízkou motivaci k dalšímu pokračování ve studiu na středních školách. Kvalifikační požadavky zaměstnavatelů a absence pracovních zkušeností snižují u této cílové skupiny šanci na získání zaměstnání. Co se týče mladistvých Romů, je stále více zapotřebí podporovat realizaci programů, které jim umožní návrat do procesu vzdělávání, aby si mohli doplnit potřebnou kvalifikaci. Tyto programy jsou klíčové pro předcházení jejich budoucí nezaměstnanosti. Bariérou může být samozřejmě i vyšší věk jako faktor, který funguje stejně jako u ostatních skupin nezaměstnaných starších 50 let, kdy se obecně snižuje ochota zaměstnavatelů zaměstnávat starší věkové kategorie uchazečů. Kumulované znevýhodnění Romů prohlubuje i nepríznivý zdravotní stav, který násobí handicap zejména u nízkokvalifikovaných Romů, kteří jsou odkázáni na výkon často fyzicky náročné manuální práce, která vyžaduje naopak fyzickou výkonnost a dobrý zdravotní stav.

Specifickou pozornost vyžadují na trhu práce romské ženy, které jsou často z důvodu mateřství a péče o nezaopatřené děti dlouhodobě odtržené od účasti na trhu práce. Dlouhodobá neúčast měla negativní vliv na jejich zaměstnatelnost. Řada romských žen v rodinách naráží na předsudky a neochotu podpořit je v budování profesní kariéry. Další překážkou v jejich aktivní participaci na trhu práce, jsou i jejich specifické požadavky na pracovní místo, které vyplývají z potřeby harmonizovat práci s rodinným životem (např. preference romských žen pracovat na částečný pracovní úvazek, potřeba péče o nemocné děti, atd.).

3.3.2 Realizace cílených politik ke zvýšení zaměstnanosti Romů

• Účast Romů v aktivní politice zaměstnanosti

MPSV, konkrétně Sekce politiky zaměstnanosti, podporuje na místní úrovni v rámci aktivní politiky zaměstnanosti realizaci cílených opatření pro uchazeče z odlišného sociokulturního prostředí.

Úřady práce v prvním pololetí roku 2009 zaznamenaly nárůst uchazečů o zaměstnání. Dle odhadů pracovníků ÚP³⁶ se v roce 2009 zařadilo do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti více než 3 000 Romů a do programů na podporu zaměstnanosti realizovaných v rámci operačního programu rozvoj lidských zdrojů a zaměstnanosti financovaných z ESF dalších 2 850 Romů. S více než 26 tisíci Romy byly uzavřeny individuální akční plány (IAP), které jsou standardně nabízeny uchazečům s délkou evidence více než pět měsíců. V rámci IAP jsou těmto Romům intenzivně zprostředkovány

³⁶ Údaje vychází z dotazníkového šetření z roku 2010, které realizovala v roce 2010 Sekce politiky zaměstnanosti MPSV.

pracovní nabídky a je jim poskytována zvýšená péče směřující k jejich uplatnění na trhu práce. Prostřednictvím cílených programů, tzv. *Regionálních individuálních projektů* (RIPů) financovaných z ESF a realizovaných pověřenými úřady práce na úrovni jednotlivých krajů, je poskytována pomoc při zvyšování motivace, kvalifikace a následném vyhledávání zaměstnání obtížně umísitelným skupinám uchazečů o zaměstnání, mezi nimiž jsou zastoupeni také příslušníci romské komunity.

Tabulka č. 11 Odhad počtu příslušníků romských komunit v evidenci úřadu práce³⁷

KRAJ	CELKEM	MUŽI	ŽENY
Jihočeský kraj	1300	730	570
Vysočina	649	387	262
Pardubický kraj	428	228	200
Moravskoslezský	7136	3980	3156
Liberecký	1800	1000	800
Plzeňský kraj	2592	1350	1242
Karlovarský kraj	3750	2015	1735
Královehradecký k.	1050	550	500
Ústecký kraj	8500	4300	4200
Jihomoravský kraj	4828	2355	2473
Olomoucký kraj	2274	1176	1098
Hl. město Praha	2450	1140	1310
Středočeský kraj	2430	1250	1180
Celkem	39 187	20461	18 726

Tabulka č. 12 Zařazení Romů do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti

Aktivity Kraj	Nástroje APZ		Porad. programy		Programy ESF		IAP		Uplatnit. na TP		Celkem	
	C	Ž	C	Ž	C	Ž	C	Ž	C	Ž	C	Ž
Jihočeský	171	71	106	50	150	65	158	72	483	161	1068	419
Vysočina	120	68	39	17	33	3	488	208	210	108	890	404
Pardubický	37	11	53	32	3	2	256	124	79	31	458	200
Moravsko	269	109	543	260	523	245	6016	2631	608	230	7959	3475

³⁷ Výše uvedené údaje vycházejí z dotazníkového šetření provedeného MPSV. Přesné údaje v této oblasti nejsou zjišťovány, nelze tedy přesně identifikovat specifickou míru nezaměstnanosti Romů a dopady programů aktivní politiky zaměstnanosti na jejich situaci, protože úřady práce v ČR v souladu se zákonem č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin (§ 4, odst. 2) nevedou evidenci příslušníků národnostních menšin a nevyvíjejí ve vztahu k nim ani žádnou cílenou aktivizační politiku.

slezský												
Liberecký	180	60	70	30	240	90	1000	500	190	70	1680	750
Karlovarský	170	55	115	57	65	25	2400	800	220	50	2970	987
Královéhradecký	80	30	40	15	0	0	390	170	80	35	590	250
Ústecký	650	310	240	115	380	180	10000	4800	1820	880	13090	6285
JiM	245	143	145	61	641	272	917	426	771	272	2719	3624
OL	184	37	131	106	88	44	1203	610	254	65	1860	862
PR	29	9	16	8	6	2	800	430	5	2	858	451
SČK	292	147	247	140	337	172	1600	760	230	120	2706	1339
PLZ	281	115	54	22	115	39	1350	1242	156	57	1956	1475
Celkem	2708	1165	1779	913	2581	1139	26578	12773	5106	2081	38804	20521

Úřady práce realizují programy obecně pro všechny skupiny znevýhodněných uchazečů o zaměstnání bez ohledu na etnicitu (v souladu s § 33 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti – např. pro osoby straší 50 let, uchazeče dlouhodobě nezaměstnané a obtížně umístitelné na trhu práce, osamělé matky s dětmi, osoby se zdravotním postižením a mladistvé do dvaceti let). V těchto skupinách jsou rovněž zastoupeni romští uchazeči o zaměstnání.

MPSV podporuje provázanost služeb v oblasti zaměstnanosti se sociálními službami. V tomto smyslu proškolovalo rovněž 75 vzdělavatelů v oblasti plánování rozvoje sociálních služeb metodou komunitního plánování. Vzdělavatelé v oblasti plánování rozvoje sociálních služeb (tzv. metodici) se mohou zaměřovat i na propojování sociálních služeb s ostatními aktivitami, např. i se službami zaměstnanosti. Vzdělavatelé rovněž pomáhají i obcím, které se ke komunitnímu plánování iniciativně připojily. Na provázanost veřejných služeb zaměstnanosti se sociálními službami, které podporují integraci Romů, se zaměřuje i *Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách*, která při tvorbě inkluzivních lokálních strategií sociálního začleňování spolupracuje v rámci lokálních partnerství i s úřady práce a propojuje jejich činnost s poskytovateli sociálních služeb.

Výzkumné studie provedené v letech 2008/2009, které se zaměřovaly na hodnocení cílenosti a efektivity veřejných služeb zaměstnanosti ve vztahu ke znevýhodněným skupinám uchazečů na trhu práce, včetně příslušníků romských komunit uvádějí, že nekvalifikovaní uchazeči absolvují nejčastěji veřejně prospěšné práce a využívají i společensky účelná pracovní místa. Méně často nastupují do rekvalifikačních programů a využívají možnost profesního vzdělávání, což jsou nástroje, které nejlépe reagují na jejich chybějící profesní kvalifikaci. Rekvalifikační programy jsou více nabízeny vyučeným a středoškolsky vzdělaným uchazečům, u nichž pracovníci ÚP očekávají, že programy úspěšně ukončí a lépe využijí i získané osvědčení. Preference pracovníků úřadů práce při výběru programů pro znevýhodněné Romy se základním vzděláním opět snižují šanci této cílové skupiny na zvýšení profesní kvalifikace. V tomto ohledu je nutné intenzivněji motivovat znevýhodněné Romy v poradenských programech ke zvyšování

kvalifikace a aktivněji jim nabízet vhodné rekvalifikační programy a profesní výcvik. V procesu výběru vhodných kandidátů do poradenských a rekvalifikačních programů je vhodné spolupracovat s místními neziskovými organizacemi, které v romských komunitách působí. Významným motivačním faktorem k nástupu do těchto programů je pro znevýhodněné Romy provázání absolvování programu se získáním pracovního místa u zaměstnavatele, kde rekvalifikace nebo pracovní výcvik probíhá.

- **Veřejná služba jako nástroj aktivizace dlouhodobě nezaměstnaných Romů**

Efektivně je hodnocena veřejná služba jako nástroj aktivizace nezaměstnaných Romů, kteří jsou zároveň dlouhodobými příjemci dávek v hmotné nouzi. Veřejná služba je legislativně ukotvena v zákoně č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Ve zprávách o situaci v krajích je tento nástroj hodnocen pozitivně, rovněž samotní Romové o něj mají zájem.

Autoři zpráv o situaci v krajích uvádějí jako jednu z překážek realizace veřejné služby nedostatek příležitostí k jejímu výkonu na lokální úrovni. Z jejich zkušeností vyplývá, že řada obcí nepřistoupila k výkonu veřejné služby nebo je služba realizována v lokalitách vzdálených od bydliště nezaměstnaných Romů. Obce, které veřejnou službu zřizují, pak nemají dostatečnou kapacitu zaměstnávat „přespolní“ příjemce dávek v hmotné nouzi. Další překážkou je dojíždění, kdy Romové s nízkými příjmy nemají prostředky na cestování za prací v rámci veřejné služby. Dlouhodobě lze tedy sledovat převažující poptávku po veřejné službě, která převyšuje její nabídku (nedostupnost veřejné služby je pociťována nejvíce u větších měst). Některé obce (např. v Ústeckém kraji) nemají také dostatek finančních prostředků na zakoupení pracovního náčiní a ochranných oděvů pro zaměstnance.

Opačně vnímají problém pracovníci MPSV, kteří provedli analýzu veřejné služby po roce jejího fungování (za rok 2009). Ze závěrů hodnocení vyplynulo, že jako důvody neorganizování veřejné služby obce v první řadě uváděly, že osoby v hmotné nouzi neprojevují zájem o tuto službu, a nebo se dlouhodobí příjemci dávek neobracejí s požadavkem zavést veřejnou službu na zástupce obce. Mnoho obcí organizujících veřejnou službu poukazovalo na skutečnost, že nenaplní všechna vytvořená místa, tzn. že nabídka je větší než poptávka. Za příklad lze uvést město Litvínov, kde organizátoři vytvořili 340 míst a naplnili jich pouze 150 míst. Z průzkumu rovněž vyplynulo, že obce nemají dostatečné povědomí o veřejné službě a jejích možnostech, a proto bude MPSV veřejnou službu dále propagovat a vytvoří ucelený návod (brožuru), jak veřejnou službu organizovat.

Překážky při výkonu veřejné služby by měly být předmětem dialogu odpovědných institucí (tj. pracovníků MPSV, v jejichž gesci je metodická podpora orgánů pomoci v hmotné nouzi, dále pracovníků pověřených obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů jako orgánů pomoci v hmotné nouzi a dalších poskytovatelů, kteří službu realizují).

- **Příklady úspěšných projektů cílených na zvýšení zaměstnanosti Romů**

Na lokální úrovni se rozvíjí síť poskytovatelů služeb, jejichž cílem je rozvoj lidských zdrojů u příslušníků romských komunit, usnadnění jejich přístupu na trh práce a zároveň stabilizace sociální situace tak, aby se mohli soustředit na pracovní kariéru. Některé aktivity fungují v režimu sociálních služeb (např. odborné poradenství v oblasti zaměstnanosti, terénní sociální práce podporující motivaci Romů k hledání práce v jejich

přírozeném prostředí, zprostředkování zaměstnání a komunikaci mezi znevýhodněnými Romy se zaměstnavateli, atd.), jiné mají přesah spíše do oblasti vzdělávání nebo mají charakter rekvalifikačních programů a pracovního výcviku. Tato síť se rozvíjí hlavně díky štědré podpoře z ESF, kdy aktuálně čerpají poskytovatelé dotační podporu v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. Nicméně síť aktivit na podporu zaměstnanosti Romů není souvislá a jejich dostupnost je nejvíce potřebná zejména ve venkovských oblastech, kde jsou sociálně vyloučené romské komunity.

Manušňija - program na podporu zaměstnávání romských žen

Na potřeby romských žen se znevýhodněnou pozici na trhu práce reagoval v roce 2009 projekt sdružení organizace Slovo 21 s názvem „*Manušňija - program na podporu zaměstnávání romských žen*“, který probíhá od září 2009 do srpna 2011 a je financovaný z Evropského sociálního fondu, z Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost.

Cílem projektu je zlepšit zaměstnatelnost skupiny 60 romských žen ze tří krajů ČR (konkrétně z Olomouckého kraje, Ústeckého a Středočeského kraje) a napomoci jim k odstranění překážek, které jim brání v účasti na trhu práce. Dílčími cíli je posílit ženy v měkkých dovednostech potřebných pro úspěšný vstup na trh práce; zpřístupnit jim nabídku rekvalifikačních kurzů, umožnit jejich absolvování a posílit tak jejich zaměstnatelnost, a v neposlední řadě i podpořit a motivovat ženy k založení živnosti a k sebezaměstnávání.

Součástí projektu je *série motivačních workshopů* ke zvýšení a upevnění sebevědomí romských žen, ke zlepšení jejich komunikačních a sebeprezentačních dovedností. Na základní výcvik bude navazovat *nabídka rekvalifikačních kurzů v oborech*, které odpovídají poptávce po práci ze strany zaměstnavatelů v regionu a *nabídka absolvování kurzu základů podnikání*.

3.4 OBLAST BYDLENÍ

Romové i nadále patří mezi jednu z nejohroženějších skupin s marginalizovanou pozicí na trhu s byty, kde ve větší míře podléhají strukturálním bariérám a diskriminaci. Oblast bydlení patří jednoznačně k prioritám současné vlády. Vláda ČR vnímá bydlení jako důležitý ukazatel celkové kvality života obyvatelstva a uvědomuje si dopady neuspokojivé bytové situace na další oblasti života vyloučených Romů (např. na zdravotní stav, participaci na trhu práce, proces sociálního začleňování, dostupnost a úspěšnost ve vzdělávání, možnosti smysluplného trávení volného času, apod.).

3.4.1 Situace znevýhodněných Romů v oblasti bydlení v roce 2009

Dostupnost a kvalita bydlení je podmíněna celou řadou faktorů, z nichž asi nejzávažnější je chudoba vyplývající ze zhoršené pozice Romů na trhu práce. Nejvíce ohroženou podskupinou se specifickými potřebami v oblasti bydlení jsou nízkopříjmové vícečlenné romské domácnosti s komplikovanou životní situací provázanou celým komplexem dalších sociálních problémů, s nedostatečnými sociálními schopnostmi, s nízkou orientací na trhu s byty a s nedostatečným právním povědomím.

Pro nízkopříjmové romské rodiny je v důsledku chudoby obtížné si bydlení nejen najít, ale také si ho udržet díky narůstajícím nákladům na bydlení. Nedostatečné příjmy, které znemožňují romským domácnostem využít dnes již standardní možnosti podpory jako je stavební spoření nebo hypotéky, je udržují v segmentu nekvalitního bydlení, u něhož chybí záruka dlouhodobého kontraktu. Finanční náročnost bydlení zvyšuje u těchto domácností pravděpodobnost vzniku dluhů spojených s bydlením (tj. dluhů na nájmu a dluhů za služby související s užíváním bytu). Předem je zapotřebí zmínit, že za dluhy nestojí jen nepříznivá finanční situace, ale i určité životní strategie sociálně vyloučených Romů, předlužení a nízká finanční gramotnost.

Přetrvávajícím problémem je nejen chudoba komplikovaná předlužením, ale i špatný stavebně technický stav obydlí v sociálně vyloučených romských lokalitách. Výzkum „*Sastipen – Zdraví a romská komunita*“ zveřejněný v roce 2009 vnímá nízký standard bydlení a nevyhovující hygienické podmínky jako jednu z příčin špatného zdravotního stavu sociálně vyloučených Romů. V malých bytech bydlí nezdědka vícečlenné domácnosti, kde jednotliví členové nemají dostatek prostoru a soukromí. Nízká kvalita bydlení následně neumožňuje vyloučeným romským rodinám vytvořit vhodné a podnětné podmínky pro výchovu a rozvoj dětí, kterým bydlení znemožňuje jim kvalitní přípravu na výuku do školy, zároveň jim nenabízí možnosti k efektivnímu využití volného času.

Špatný technický stav budov zvyšuje i náklady na bydlení. Ve starých zástavbách nejsou instalovány měřiče spotřeby pro jednotlivé byty, je zde pouze společný měřič spotřeby, takže jsou náklady za energie rozpočítávány mezi jednotlivé nájemce. Tento systém neumožňuje obyvatelům domu sledovat skutečnou spotřebu za energie a svobodně rozhodovat o míře spotřeby energií a plánovat v souladu s tím i výdaje za ně. Způsob rozpočítávání nákladů za služby je nespravedlivý a demotivující ve vztahu k platícím nájemníkům, kteří doplácí na neplatící domácnosti nebo nájemce, kteří odebírají energie nelegálně.

Pronajímatelé také nevyužívají dostatečně nástroje včasné prevence³⁸ ve vztahu k zadluženým nájemcům, přitom včasné řešení dluhů přináší pozitivní dopady nejen pro nájemce z hlediska udržitelnosti bydlení, ale i pro pronajímatele z hlediska návratnosti dlužného nájmu. Zejména soukromí pronajímatelé více využívají radikální postup řešení, který jim umožňuje občanský zákoník, kdy dávají dlužníkům, jenž neuhradili více než tři nájem výpověď z nájmu bytu. Ztráta bydlení posléze přináší krizovou situaci nejen pro vystěhovanou domácnost, ale klade i vysoké nároky na činnost ze strany obcí, které v konečném důsledku situaci osob bez přístřeší nejčastěji řeší, přitom včasná intervence do situace zadlužených nájemníků by mohla zabránit ztrátě bydlení. Romské rodiny, které přišly o bydlení, také často migrují v krajích a střídají ubytování, což opět přináší celou řadu problémů a negativních dopadů zejména na situaci dětí v povinné školní docházce, které opakovaně mění školy, což snižuje jejich školní úspěšnost. Komplikované je rovněž vyřizování jakýchkoli úředních záležitostí díky trvalému pobytu na území jiných obcí.

Závažnou bariérou, která brání i lépe finančně zajištěným Romům získat kvalitní bydlení, jsou diskriminační a další protizákonné praktiky pronajímatelů (tj. soukromých pronajímatelů, obcí nebo ze strany realitních kanceláří). Nerovné zacházení s romskými zájemci o bydlení je bohužel v praxi postihováno výjimečně, a to i přes to, že je dostupná vhodná antidiskriminační legislativa, kterou lze v tomto případě aplikovat. Co se týče obecního bydlení, lze pozitivně vnímat dozorovou činnost ministerstva vnitra, které v rámci dozorové a kontrolní činnosti v systému státní a místní samosprávy sleduje zákonnost nastavení podmínek k přístupu k obecnímu bydlení. Přínosná je v tomto ohledu i činnost veřejného ochránce práv, který v březnu 2010 vydal dokument „*Doporučení veřejného ochránce práv k naplňování práva na rovné zacházení s žadateli o pronájem obecního bytu*“. Tento materiál je určen zejména zástupcům obecních samospráv, ale i široké veřejnosti, hlavně těm lidem, kteří se dostanou do role žadatelů o obecní bydlení³⁹.

Obyvatelé sociálně vyloučených romských lokalit jsou nuceni snížit své nároky a očekávání při hledání ubytování, protože jejich volba je limitována omezenou nabídkou bydlení na území lokalit. V řadě z nich již byla dokončena rozsáhlá privatizace bytového

³⁸ Mezi nástroje včasné prevence ztráty bydlení patří nastavení systému včasné kontroly úhrady nájmu u nájemců tak, aby byl včas podchycen nedoplatek na nájem. Propojení řešení situace se zadluženým nájemníky s individualizovanou sociální prací³⁸ ke zlepšení socioekonomické situace zadlužené domácnosti a k rozvoji kompetencí nájemníků potřebných pro oblast bydlení. Na úrovni obecního bydlení lze vytvořit společnou metodiku práce se zadluženými nájemci. Mezi další opatření, která pozitivně působí i na motivaci zadlužených nájemníků k úhradě dluhu patří uzavření splátkového kalendáře s ohledem na rozpočet domácnosti; zřízení zvláštního příjemce u příjemců příspěvku na bydlení, dále poukázání doplatku na bydlení pronajímateli; uzavření nájemní smlouvy s dlužníky na dobu určitou a opakovaně ji prodlužovat pokud nájemníci řádně splácí dluh a platí nájem; možnost odpracovat si dluh (např. úklid společných prostor domu, veřejného prostranství); prominutí poplatků z prodlení při pravidelném splácení dluhu; propojení bydlení se sociální službou u nespolehlivých nájemníků, kteří nejsou schopni dodržovat splátkový kalendář; Součástí těchto služeb by mělo být poradenství a soustavná osvěta, jejímž cílem bude zvýšení informovanosti o povinnostech a právech vyplývajících z nájemního vztahu, o způsobech řešení problémů spojených s bydlením, popř. k monitorování a ke včasnému řešení problémů v oblasti bydlení lze využít i institut domovníctví. Jako efektivní nástroj včasné prevence lze využít i komunitní práci v oblasti bydlení, prostřednictvím níž lze spojit nájemníky ve společném úsilí zlepšovat kvalitu bydlení v domě, společně řešit problémy spojené s bydlením, které přesahují rámec jednotlivých domácností a vztahují se k údržbě společných prostor v domě.

³⁹ Materiál si klade za cíl usnadnit obcím orientaci ve způsobu, jakým se promítá antidiskriminační zákon do nakládání s bytovým fondem v jejich majetku. Doporučení obsahuje i rozbor řady konkrétních situací a případů, které názorně ilustrují použití antidiskriminačního zákona a umožní obcím postupovat tak, aby se nevystavovaly možným negativním důsledkům nerovného zacházení. Dokument obcím nabízí desatero rovného zacházení v přístupu k bydlení, dále právní rámec problematiky rovného zacházení při poskytování bydlení, představuje i právní prostředky ochrany před diskriminací, zabývá se užívanými diskriminujícími kritérii při volbě a používání pravidel pro pronájem obecních bytů.

fondy, takže vlastníkem většiny bytů není obec, ale jsou jimi soukromí vlastníci. Spoluzodpovědnost za problémy Romů v oblasti bydlení se tedy přesunula z obcí na soukromé pronajímatele. V praxi se bohužel ukazuje, že řada těchto pronajímatelů nerespektuje dobré mravy a legislativu chránící zájmy a práva nájemců, kdy zneužívají špatné, mnohdy přímo krizové bytové situace romských rodin, které jsou ochotné přijmout nekvalitní ubytování se smlouvou, která jim nedává dostatečné záruky a jistoty bydlení. Praxe dokládá, že nejméně náročnými nájemci jsou romské rodiny bez přístřeší s nezletilými dětmi, které čelí reálnému riziku odebrání dětí a přijetí bydlení i za nedůstojných podmínek je pro ně jediným východiskem. Nejčastěji užívanými praktikami ze strany pronajímatelů bývá vybírání neúměrně vysokých nájmů, které zdaleka neodpovídají kvalitě bydlení nebo nevhodné zásahy do soukromého života romských rodin. Nájemci postižení těmito praktikami se bohužel díky neexistenci nájemní smlouvy nemůžou dovolávat spravedlnosti a ochrany práv u soudu. Na podobném principu funguje řada komerčních ubytoven, které prosperují ve vyloučených lokalitách. Jejich nájemníci platí vysoké nájemné za něž by si za jiných okolností mohli pořídit standardní bydlení na otevřeném trhu s byty. Velkou část nájmů jim hradí většinou sociální odbory prostřednictvím dávek na bydlení, což znamená ekonomické ztráty i pro obecní rozpočet, který by mohl být využit mnohem efektivněji v případě, že by obce nabídly těmto rodinám sociální formu bydlení.

Neúspěch Romů na soukromém trhu s byty zvyšuje poptávku Romů po obecním, či přímo sociálním bydlení, protože od tohoto typu bydlení si slibují nižší nájem a větší jistotu pronájmu. Města však po masivní privatizaci obecního bytového fondu nedisponují dostatečnou kapacitou těchto bytů, které by odpovídaly finančním možnostem chudých romských rodin. Pokud je na úrovni měst či obcí nějaká forma sociálního bydlení zajištěna, potom jsou při obsazování vyčleněných bytů preferovány jiné cílové skupiny (např. senioři, osoby se zdravotním postižením).

V nejkritičtější situaci jsou vyloučení Romové bez přístřeší. Ti ztrátu bydlení řeší několika způsoby. V první řadě využívají neformální zdroje pomoci ze strany širší rodiny. V důsledku přistěhování rodiny k příbuzným vzniká přelidnění a rychlejší opotřebení bytu, celá domácnost je navíc ohrožena výpovědí z nájmu díky ubytování nenahlášených osob u pronajímatele. Další nestandardní možnosti bydlení jsou výše zmíněné komerční ubytovny, které ale rodinám nenabízí dostatečně kvalitní bydlení a vhodné zázemí pro péči o nezletilé děti. Řada obcí, měst a zejména nestátních neziskových organizací zřizuje v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách azylové domy. Poptávka po tomto typu bydlení ze strany romských rodin bez přístřeší často převyšuje jeho nabídku. Zcela ojediněle je tato služba poskytována úplným a vícedětným rodinám. Z praxe vyplývá, že ani azylové domy nenabízí dostatečné řešení situace romských rodin bez přístřeší.

3.4.2 Opatření ke zlepšení bytové situace romských komunit v roce 2009

- **Dotační podpora Ministerstva pro místní rozvoj**

Základním východiskem pro řešení nepříznivé bytové situace znevýhodněných Romů je zvýšení jejich prostorové mobility, tak aby měli možnost bydlet i mimo území sociálně vyloučené lokality; dále kompletní revitalizace sociálně vyloučených území; zvýšení dostupnosti bydlení pro nízkopříjmové romské domácnosti; důsledné prosazování rovného přístupu k bydlení a včasná prevence ztráty bydlení. Výše uvedená východiska jsou v gesci Ministerstva pro místní rozvoj ve spolupráci s kraji a obcemi, poslední z nich (tj. prevence

ztráty bydlení) je spíše v gesci obcí, pronajímatelů a Ministerstva práce a sociálních věcí, které dotačně ze státního rozpočtu či z ESF podporuje realizaci sociálních služeb, jež mohou přispět ke včasné prevenci ztráty bydlení. Těmto službám bude věnována pozornost v kapitole sociální vyloučení.

Revitalizace sociálně vyloučených romských lokalit

Ministerstvo pro místní rozvoj (dále jen MMR) poskytuje významnou dotační podporu krajům a obcím prostřednictvím prostředků z evropských strukturálních fondů cílených k zamezení šíření sociálního vyloučení v romských lokalitách. MMR jako řídicí orgán (dále ŘO) **Integrovaného operačního programu (dále IOP)** v rámci své činnosti realizuje několik opatření napomáhajících integraci vyloučených romských komunit.

V rámci IOP, který je realizován v programovém období 2007 – 2013, jsou dvě oblasti intervence, které se zabývají investiční podporou integrace sociálně vyloučených romských komunit:

1. Oblast intervence 3.1 **Služby v oblasti sociální integrace** – jedním z cílů je řešení problémů nejvíce postižených oblastí, které vyplývají z provedené Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Pomoc se zaměřuje na vznik sociálních služeb a center, které pomohou obcím a regionům úspěšně řešit problémy v analýzou identifikovaných sociálně vyloučených romských lokalitách a umožní tak návrat uživatelů těchto služeb na trh práce a do společnosti. Cílem je zajištění provázanosti investičních potřeb s aktivitami, které budou podporovány v rámci Evropského sociálního fondu (Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost). Výzva k IOP 3.1b je kontinuálně otevřena od 30. září 2009.
2. Oblast intervence 5.2 **Zlepšení prostředí problémových sídlišť** – v rámci výběrových kritérií byla města motivována zahrnout a řešit v rámci zóny Integrovaného plánu rozvoje města (dále jen IPRM) sociálně vyloučenou romskou lokalitu. Zvláštní skupinu IPRM pak tvoří pilotní projekty. Jejich cílem je ověřit možnosti návaznosti regenerace domů v problémových sídlištích obydlených zčásti sociálně vyloučenými romskými domácnostmi na aktivity v oblasti sociálního začleňování, lidských zdrojů a zaměstnanosti. Ze 41 měst žádajících o podporu v intervenci 5.2. Zlepšení problémových sídlišť si 19 měst zahrnulo do zóny IPRM také sociálně vyloučenou romskou lokalitu. K pilotnímu projektu se přihlásilo 6 měst. Ze zbylých měst bylo bodově zvýhodněno 8 měst, která ve svých plánech zohlednila řešení v sociálně vyloučených romských lokalitách. V těchto městech bude probíhat průběžný monitoring, týkající se speciálně naplnění aktivit na sociální začleňování.

MMR se jako řídicí orgán v rámci IOPu zavázalo v programovém dokumentu zejména k úspěšné realizaci pilotních projektů. Do intervence 5.2 c) se přihlásila města Most, Kladno, Brno, Přerov, Ostrava a Orlová⁴⁰. Pro efektivnější koordinaci, spolupráci a sdílení zkušeností všech zainteresovaných subjektů v oblasti řešení romské problematiky pomocí strukturálních fondů zřídil ŘO IOP pracovní skupinu „PILOT“. Tato skupina je složena ze zástupců ŘO Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost (MPSV)⁴¹, ŘO

⁴⁰ Vyhlášené výzvy do aktivity 5.2 c) - Ostrava 20. 8. 2009; Most 23. 8. 2009; Přerov 1. 9. 2009; Orlová 3. 9. 2009; Kladno 25. 1. 2010; Brno plán 2010

⁴¹ Dle pracovníků MPSV však zatím nebyli zástupci ŘO Lidské zdroje a zaměstnanost přizváni na žádné jednání pracovní skupiny „PILOT“, zároveň neproběhlo ani žádné oficiální jmenování zástupců do této pracovní skupiny.

Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (MŠMT), Agentury, Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a manažerů IPRM výše uvedených měst.

Spolupráce na této platformě je přínosná nejen pro samotná města, ale i ŘO. Na podnět pracovní skupiny „PILOT“ iniciovala Agentura na MPSV individuální výzvu pro obce v rámci OP LZZ oblasti podpory 3.2. Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit. Tato výzva je určena pro města, kde působí Agentura a měla by dostatečnou mírou podpořit měkké aktivity ve městech, která se přihlásila do intervence IOP 5.2 c). Strategie IPRM města Most a realizované projekty na podporu romských projektů byla úspěšně prezentována v Bruselu na konferenci pořádané EK „EU projects in Fayour of the ROMA Community“. Zástupci EK ocenili přístup města Most jako příkladu velmi dobré praxe a pochválili aktivitu místní politické autority k řešení problémů.

V rámci všech IPRM bylo vyhlášeno 77 výzev, v současné době probíhá hodnocení a schvalování jednotlivých projektů v jednotlivých městech. K 22. lednu 2009 bylo předloženo na CRR (Centrum regionálního rozvoje) 116 projektů, 40 projektů bylo doporučeno k financování, 11 projektů má vydáno rozhodnutí o poskytnutí dotace. V rámci IPRM lze u pilotních projektů konstatovat, že realizace „měkkých programů“ byla úspěšně zahájena ve všech městech a v roce 2010 je nutné se zaměřit spíše na investiční projekty v rámci priority 5.2 c).

Zástupci ŘO IOP jsou také členy *Pracovní skupiny pro záležitosti romských komunit* v rámci ESF při MPSV. Na pravidelných schůzkách dochází k vyhodnocování situace projektů s romskou problematikou, předkládaných a realizovaných v jednotlivých operačních programech a výměně zkušeností mezi účastníky.

Podpora dostupnosti sociálního bydlení

Od roku 2003 Ministerstvo pro místní rozvoj řídí realizaci dvou programů cílených na domácnosti, které se nemohou finančně podílet na pořízení bytu, případně je některý ze členů domácnosti navíc jinak znevýhodněn (např. ze zdravotních či jiných sociálních důvodů). Ve vztahu k Romům u nichž je potřeba bydlení ohrožena se jedná hlavně o podprogram „Podpora výstavby podporovaných bytů“ (chráněné a vstupní byty). Bohužel neexistují přesné údaje o tom kolik romských rodin s nízkými příjmy v těchto podporovaných bytech bydlí, takže nelze dostupnost této formy bydlení pro Romy doložit přesnými údaji.

Významný je v kontextu sledovaného tématu zejména dotační titul „Vstupní byty“, které jsou určeny jako sociální bydlení pro osoby s nízkými příjmy v nepříznivé sociální situaci způsobené sociálními okolnostmi jejich života, a které ani při využití všech stávajících nástrojů sociální a bytové politiky nemají přístup k bydlení. Aby tento program byl více dostupný pro sociálně vyloučené Romy, chystá resort MMR úpravy v definici cílové skupiny tohoto podprogramu, aby byla jednoznačně vymezena a zahrnovala i osoby ze sociálně vyloučených romských lokalit a rodiny ohrožené odebráním dítěte do ústavní výchovy z důvodu nevyhovujícího bydlení. Tabulka uvedená níže představuje podporu dotační podporu na výstavbu Vstupních bytů v roce 2009.

Tabulka č. 13 Dotační podpora výstavby Vstupních bytů

Rok	dotační titul	počet zahájených bytů v daném roce ^[1]	celkové finanční prostředky na zahájené byty v mil. Kč ^[2]	finanční prostředky uvolněné v daném roce v mil. Kč ^[3]
2009	Vstupní byty	130	67,058	67,058

V roce 2009 bylo rovněž vládou schváleno nařízení vlády č. 333/2009 Sb., o podmínkách použití finančních prostředků Státního fondu rozvoje bydlení ke krytí části nákladů spojených s výstavbou sociálních bytů formou dotace právnickým a fyzickým osobám, které nahradilo nařízení vlády č. 146/2003 Sb. Formou podpory je investiční dotace, jejímž příjemcem může být jakákoli právnická či fyzická osoba, která se zaváže nakládat se sociálními byty postavenými s dotací v souladu s podmínkami nařízení vlády. Sociální byty jsou určeny příjemcům opakovaných dávek v hmotné nouzi nebo osobám vymezeným limitem čistého příjmu v závislosti na velikosti domácnosti a dále osobám, které mají ještě další sociální či zdravotní handicap, které je znevýhodňují v přístupu k bydlení.

Nově byl za rok 2009 otevřen dotační titul č. 5 v rámci programu *Podpora obnovy venkova* s názvem *Podpora zapojení romské komunity do života obce a společnosti*. Žadatelem o dotaci mohou být obce do 3000 obyvatel, které mají ve svém katastru minimálně 4% romského obyvatelstva. Podporu v tomto dotačním titulu získaly Kobylá nad Vidnávkou, Vojkovice, Hošťka, Trmice a Spálené Poříčí.

• Opatření ke zlepšení bytové situace romských komunit na lokální úrovni

Jak již bylo výše uvedeno, celá řada měst začala iniciativně vytvářet *Integrované plány rozvoje města* se záměrem využít dotační podporu z evropských strukturálních fondů za účelem revitalizace sociálně vyloučených romských lokalit a zajištění dostupnosti programů směřujících k sociální integraci jejich vyloučených obyvatel. Tento trend lze vnímat jako pozitivní, kdy města zahájila strategické plánování, jehož výstupem byly komplexní plány prostorové a sociální inkluze Romů.

Dalším pozitivním trendem je zvyšující se zájem obcí a měst o oblast sociálního bydlení pro nízkopříjmové skupiny obyvatel, včetně příslušníků romských komunit. Nejvíce preferovanou formou bydlení pro domácnosti, kde členové nemají v této oblasti potřebné kompetence, je podporované bydlení s využitím prostupného systému bydlení.

Bydlení s doprovodným sociálním programem

Jedním z průkopníků toho prostupného systému bydlení je ostravské sdružení Centrom, o. s., které realizuje projekt s názvem *Bydlení s doprovodným sociálním programem*. Sdružení vytvořilo třístupňový oboustranně prostupný systém bydlení. III. stupeň bydlení označuje stav, kdy nájemci bydlí v nevyhovujících podmínkách v bytech, na ubytovnách, v neoprávněně obývaných prostorách nebo přímo na ulici. Ke zlepšení jejich bytové situace jim je nabídnut II. stupeň bydlení s podnájemní smlouvou a se smlouvou o poskytování sociálních služeb. Uživatel v této fázi ještě nemá vlastní nájemní smlouvu, při podpisu podnájemní smlouvy se zavazuje k účasti v sociálním programu. Pokud se nájemce v II. stupni bydlení osvědčí, přestupuje do bydlení I. stupně s nejkvalitnějšími bytovými podmínkami, v němž bydlí první rok na základě podnájemní smlouvy s příslibem vlastní nájemní smlouvy. V tomto stupni jsou nájemníkům nabízeny služby omezeně, ale stále je zde podmínka spolupracovat s terénním sociálním pracovníkem a využívat odborné sociální poradenství. Byty, které jsou nájemcům poskytnuty, jsou v majetku samosprávy či soukromého pronajímatele. Doprovodný sociální program zahrnuje terénní práci, která je vykonávána romskými zaměstnanci organizace a poskytována jak klientům umístěným do projektu, tak osobám, které v projektu umístěny nejsou. Dále měli nájemníci možnost účastnit se kurzů hospodářského vaření a zdravé výživy; kurzů údržbářských a zednických prací a výchovně vzdělávacích

aktivit pro děti. Projekt v roce 2009 probíhal v Městských obvodech Vítkovice, Radvanice a Bartovice, Slezská Ostrava, Moravská Ostrava a Přívoz.

Pracovníci Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. ve spolupráci s Agenturou zveřejnili v roce 2010 studii s názvem *„Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením – mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR“*. V této studii rozvíjí koncept podporovaného bydlení a prezentují zahraniční zkušenosti s realizací prostupného systému bydlení pro lidi ohrožené sociálním vyloučením. Nově se v této studii zabývají garančním pojišťovacím systémem, který nabízí pronajímatelům, kteří se ho účastní (soukromým vlastníkům, obcím či NNO), určitou garanci splácení nájmu v případě, že nájemci nejsou schopni nájem hradit.

3.5 OBLAST ZDRAVÍ

Odborníci zabývající se studiem zdravotního stavu populace poukazují na narůstající rozdíly v ukazatelích zdravotního stavu mezi jednotlivými sociálními vrstvami a skupinami obyvatelstva, to i přes zvyšující se životní úroveň. Jednou z ohrožených skupin obyvatelstva, která vykazuje horší zdravotní stav ve srovnání s majoritním obyvatelstvem, jsou sociálně vyloučení Romové, přitom zdraví je důležité i z hlediska jejich sociálního začleňování, protože podmiňuje např. jejich ekonomickou nezávislost a participaci na trhu práce. Péče o zdravotní stav etnických menšin je celoevropským tématem, které vyžaduje aktivní přístup státu se zapojením samotných příslušníků etnických menšin.

3.5.1 Zdravotní situace Romů v roce 2009

Soustavná pozornost byla v ČR věnována identifikaci nerovností ve zdraví a přístupu Romů ke zdravotní péči už v r. 1998, kdy byl z prostředků IGA Ministerstva zdravotnictví financován pilotní projekt s č. 3621/3 Zdravotní stav romské populace v ČR, následně pak v r. 1999 a v r. 2000 projekt Determinanty zdraví romské populace. Závěry jejich řešení vedly Radu vlády pro záležitosti romské menšiny a Ministerstvo zdravotnictví k vypracování náplně zdravotně sociálních pomocníků a následně k realizaci jejich činnosti – viz bod 3.5.2.

V roce 2009 byla zveřejněna národní zpráva „*Romská populace a zdraví – Česká republika – Národní zpráva 2009*“⁴² jako jeden z výstupů mezinárodní srovnávací studie SASTIPEN „*Zdraví a romská populace*“, který byl koordinován španělskou nadací Fundaci3n Secretariano Gitano. Výsledky národní studie byly prezentovány jak v České republice, tak i ve španělském Madridu. Cílem výzkumu bylo analyzovat zdravotní situaci romské populace a následně navrhnout specifické strategie a činnosti v oblasti zdraví pro tuto cílovou skupinu obyvatel.

Mezinárodní srovnávací studie poskytla širokou škálu informací o zdravotním stavu romské populace v České republice. Výzkum odhalil, že Romové celkově vnímají subjektivně své zdraví jako velmi dobré nebo alespoň dobré⁴³. Alarmující nebyly ani údaje o chorobách a diagnostikovaných zdravotních problémech⁴⁴. Autoři studie v závěrečně

⁴² V listopadu 2008 se v České republice uskutečnil sběr dat u výzkumného vzorku 1200 respondentů (800 dospělých a 400 nezletilých). Na výzkumu spolupracovali jako tazatelé aktivisté z romských neziskových organizací. Výzkum se uskutečnil ve vybraných lokalitách (od nejmenších sídel až po velkoměsta) na celém území České republiky (s výjimkou Jihočeského kraje a kraje Vysočina) tak, aby ve vybraných lokalitách bylo cca 30% respondentů žijících v sociálně vyloučených lokalitách. V červnu 2009 se uskutečnil mezinárodní seminář, na němž byly diskutovány výsledky výzkumu. Diseminační seminář, shrnující výsledky všech národních šetření, je plánován na říjen 2009.

⁴³ Výzkum dokládá, že pohled Romů na vlastní zdraví se neliší od názorů ostatní populace, kdy 17 % respondentů vnímalo svůj zdravotní stav jako velmi dobrý, 48 % jako dobrý, 28% jako průměrně dobrý (tj. někdy dobrý, někdy špatný), 9% jako špatný a 2% jako velmi špatný. Potvrdilo se, že vnímání vlastního zdraví se zhoršuje se zvyšujícím se věkem, intervenující proměnou byla rovněž úroveň vzdělání.

⁴⁴ Kromě subjektivního vnímání zdraví byl sledován zdravotní stav i optikou diagnostikovaných nemocí. Nejvíce chronických chorob bylo zaznamenáno ve věku nad 60 let a více, přičemž u romských žen se projevila kumulace většího počtu onemocnění. Kromě věku mělo a úroveň zdravotního stavu i vzdělání. Od průměru se také odlišuje horší zdravotní situace Romů s nedokončeným základním vzděláním. Rozdíly ve zdravotním stavu se projeví i ve skupině nezaměstnaných Romů, kde se projevuje kumulace více nemocí

zprávě upozorňují na fakt, že i přes tato relativně příznivá data existuje mezi Romy skupina, jejíž zdravotní stav je horší než odpovídá uvedeným celkovým údajům. Její velikost se v závislosti na použitých kritériích v průměru pohybuje v pásmu od jedné desetiny. Jednalo se o 9% dotázaných Romů, kteří pociťují svůj zdravotní stav jako špatný a 2% osob, které vnímají svůj zdravotní stav jako velmi špatný. Pozornost je nutné rovněž věnovat jedné čtvrtině respondentů s diagnózou 3 a více diagnostikovaných nemocí. Významnou intervenující proměnou, která ovlivňovala zdravotní stav zkoumaných Romů, byl věk, přičemž alarmující je, že podprůměrný a horší zdravotní stav se projevuje už ve věkové skupině staršího středního věku (45 – 59 let), stejně tak je velmi výrazný výskyt diagnostikovaných u skupiny respondentů nad 60 let. Ve skupině staršího středního věku je proti průměru v populaci dvojnásobný výskyt tří a více chorob nebo zdravotních problémů, ve skupině nad 60 let je výskyt těchto nemocí 2,5 krát větší ve srovnání s celkově českou populací.

Výskyt chorob v ohrožených skupinách Romů souvisí s jejich životním stylem a zdravotním chováním. Jedná se zejména o kouření. Z dat výzkumu je zřejmé, že veškerá opatření, osvěta a debaty vedené v posledních letech kolem kouření Romů a jeho vlivu na jejich zdravotní stav nemají na chování Romů vliv. Co se týče životního stylu, problémem jsou i stravovací návyky a nedostatek pohybu, který je charakteristický pro většinu Romů nad 16 let, kteří tráví volný čas sedavým způsobem a pasivně.

Údaje výzkumu rovněž poukazují na závažnou sociokulturní podmíněnost zdravotní situace Romů. Jedním z projevů této podmíněnosti je vnímání významu zdraví a náhled na nemoc. V postojích romských respondentů ke zdraví lze rozpoznat spíše pasivní a instrumentální postoj, který se projevuje nedoceněním oblasti prevence a atributu zdravého způsobu života. Tento specifický rys, odlišující Romy od majoritní společnosti hraje velmi důležitou roli ovlivňující nejen kvalitu zdraví romské populace, ale i předpoklady pro sociální vzestup a začlenění vyloučených Romů do společnosti.

Mezi sociokulturní faktory podmiňující zdravotní stav romské populace patří *mytologie, hodnotové schéma* a jeho orientace a z nich vyplývající vztah k vlastnímu zdraví jako k hodnotě, stejně jako vztah ke zdraví okolí a jeho hodnotě; *tradovaný způsob života odlišný od způsobu života majoritní populace; odlišné výživové zvyklosti a způsob stravování; odlišný vztah k nemoci a k prevenci jejího vzniku* a z toho vyplývající odlišné chování v případě onemocnění. Na zdravotní stav má vliv i *socioprofesionální zařazení*, kdy velká část respondentů prováděla nekvalifikovanou a fyzicky náročnou práci ve zdravotně rizikovém prostředí a prožívala stres díky složité životní situaci komplikované celou řadou problémů vyplývajících ze sociálního vyloučení.

Při poskytování zdravotní péče příslušníkům romských komunit musí brát zdravotníci v úvahu i *kulturní bariéry ve vztahu zdravotník pacient* (rozdílné tradice, zvyky obyčeje, způsob života, vztah k nemoci samé). Při diagnostice je nutné počítat s *kulturně podmíněným způsobem projevu a s odlišnou formou prezentace obtíží*, zároveň může dojít ke zkreslení získaných informací díky neznalosti *sociálního pozadí onemocnění*, přičemž tyto faktory bohužel mohou vést k problémům v rozpoznání příčin tělesných potíží, k vývoji

ve srovnání se zaměstnanými Romy. Nejčastěji diagnostikovanými chronickými chorobami byly migrény a další bolesti hlavy (28%), na druhém místě vysoký krevní tlak (19%), dále podíl 10 – 14% Romů trpí chorobami, jako jsou deprese, vysoká hladina cholesterolu, žaludeční vřed, onemocnění srdce, alergie, oběhové problémy, artritida, revmatismus. U většiny nemocí dochází ke zřetelnému rozdílu mezi muži a ženami (např. u depresí je rozdíl 9% mužů a 17% žen, u migrén a dalších bolestí hlavy 21% mužů, 31 % žen). Úrazy nepředstavují u Romů velký problém, v průběhu posledních 12 měsíců utrpěla nějaký úraz asi 1 desatina Romů. Výzkum potvrdil rovněž vysokou spotřebu léků, kdy kolem 70 % Romů, včetně mladších věkových kategorií, uvedlo minimálně jeden lék, který v dané době užívali, 10% užívá 6 a více léků.

chronických potíží. Zdravotní stav bohužel ovlivňuje řada přidružených problémů souvisejících se životem v sociálně vyloučených lokalitách, jako je např. špatný stavebně technický stav obydlí a nízký hygienický standard. Šíření infekčních chorob přispívají společná sociální zařízení, chybějící koupelny a sdílení malých prostor větším počtem lidí.

Výzkum potvrdil, že jedním z prioritních požadavků je zavedení osvětově zdravotních aktivit cílených na romské komunity se širokým spektrem informací, jejichž hlavním cílem je celkové posílení předpokladů pro zlepšení zdravotní situace Romů, které povedou k zajištění dostupnosti informací pro všechny skupiny Romů, dále ke zvýšení zájmu Romů o prevenci a zdravém způsobu života, k posílení schopnosti Romů informovaně a efektivně postupovat v situacích, kdy se v rodině vyskytnou nějaké zdravotní problémy, ke zvýšení schopnosti Romů orientovat se v systému zdravotní péče a zdravotního pojištění, k minimalizaci rizikového chování zvýšením informovanosti o jejich důsledcích na zdravotní stav, k posílení suverenity Romů a k zabránění toho, aby byly diskriminovány v oblasti zdravotní péče, k posílení komunikace a odstraňování bariér a předsudků v oblasti zdravotního chování Romů.

Krajští koordinátoři zmiňovali opět negativní dopady nepříznivého zdravotního stavu na ostatní oblasti života vyloučených Romů. Vysoká nemocnost u dětí snižuje jejich školní úspěšnost, dlouhodobé a opakované pracovní neschopnosti vedou k problémům Romů v zaměstnání a někdy i k ukončení pracovního poměru.

Zajištění zdravotní péče pro vyloučené Romy souvisí s tím, jak mají zajištěné zdravotní pojištění a registraci u lékařů. Někteří z koordinátorů se v praxi setkali s komplikacemi v oblasti zdravotního pojištění, které vznikly díky mediálně známé kauze pojišťovny Média, která za účelem získání nových klientů najala dealery, kteří obcházeli domácnosti a prováděli náборы nových pojištěnců, kterým nabízeli zdarma finanční poukázku v hodnotě 250 – 400 Kč a využívali dalších praktik v rozporu s dobrými mravy. Řada Romů přistoupila na nabídku společnosti a rozhodla se přeregistrovat se k ní, aniž by si uvědomili důsledky svého jednání, z nichž nejzávažnější byl ten, že řada ošetřujících lékařů neměla s touto pojišťovnou uzavřenou smlouvu o úhradě poskytnutých zdravotnických úkonů. Obdobné problémy se vyskytly i v souvislosti s jinými zdravotními pojišťovnami. Výše zmíněné potíže naznačují potřebu osvěty, ale i větší regulace praktik, které využívají jak zdravotní pojišťovny, tak i jimi najatí dealeři.

Nemalým problémem jsou dluhy na zdravotním pojištění, které se nezřídka dostávají do stadia exekuce. Dluhy většinou vznikají v období, kdy vyloučení Romové ukončili dobrovolně nebo byli vyřazeni z evidence úřadu práce a zároveň nemají zaměstnání. Příčinou vzniku dluhu bývá i jejich neinformovanost o tom, že přispívat do systému zdravotního pojištění vyplývá ze zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

3.5.2 Opatření ke zlepšení situace romských komunit v oblasti zdraví

- **Realizace programu „Zdravotně sociální pomoc“ v roce 2009**

Důležitým programem pro oblast prevence a zlepšení zdravotní situace Romů je program „Zdravotně sociální pomoc“. Klíčovým nadregionálním poskytovatelem programu je organizace Drom⁴⁵, které v roce 2009 zaměstnávalo 8 zdravotně sociálních pomocníků/pomocnic působících v 10 lokalitách v rámci 4 krajů v ČR (tj. v Olomouckém kraji, v Jihomoravském kraji, v Moravskoslezském kraji, v Jihočeském kraji). V roce 2009 využilo program 317 uživatelů (96 mužů a 221 žen), se kterými bylo uzavřeno 608

⁴⁵ Informace o programu Zdravotně sociální pomoc vycházejí z podkladů, které poskytla ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2009 organizace Drom.

zakázek, v rámci nichž se uskutečněno 3 044 intervencí, přičemž nejvíce se jich týkalo poradenství (34%) a jednání v zájmu uživatele (26%). Zdravotně sociální pomocníci byli ve svých intervencích úspěšní, podařilo se jim úspěšně ukončit 73% zakázek klientů a u 46 % klientů se podařilo pozitivně ovlivnit jejich postoje ke zdraví. Uživatelé programu nejčastěji za zdravotně sociálními pomocníky docházeli s problémy týkajícími se registrace u lékařů (praktických, pediatrů, stomatologů a dalších specialistů); dále se žádostí o pomoc při vyřizování dávek sociální péče, invalidních důchodů, kompenzačních pomůcek a institucionální péče spojené s nepříznivým zdravotním stavem. Další oblastí bylo vyřizování chybějících nebo poškozených průkazů pojištěnce a v neposlední řadě také změny zdravotních pojišťoven.

Pracovníci programu identifikovali jako základní bariéry, které negativně ovlivňují zdravotní stav Romů 1) *institucionální bariéry*, které vycházejí ze systému zdravotní a zdravotně sociální péče jako je špatná dostupnost zdravotní péče ve vyloučených lokalitách, tak i *individuální bariéry*, které spočívají v postojích, návycích samotných Romů (zejména zanedbávání prevence, hlavně stomatologické a gynekologické, nedodržování léčebného režimu a nezdravý životní styl). Na oblast zdraví výrazně působí faktor sociálního vyloučení, který určuje kvalitu života (konkrétně životní jistoty, kvalitu bydlení a jistotu domova, potřebu péče o vlastní zdraví, kvalitu stravy). Alternativou tohoto programu je vzdělávání terénních a terénních sociálních pracovníků tak, aby kromě jiného byli schopni efektivně poskytnout podporu i v oblasti zdravotně sociální oblasti.

T a b u l k a č. 14 Počet zdravotně sociálních pomocníků podle krajů

Kraj	Počet zdravotně sociálních pomocníků
Hl. m. Praha	nepůsobí v kraji
Jihočeský	zapojení kraje v roce 2009 (1 pomocnice v lokalitě Prachatice a Volary)
Jihomoravský	2 pomocníci působící ve 4 lokalitách (Brno, Ivanovice na Hané, Břeclav, Lanhožhot, Zastávka u Brna)
Karlovarský	nepůsobí v kraji
Královehradecký	nepůsobí v kraji
Liberecký	nepůsobí v kraji
Moravskoslezský	2 pomocníci (lokalita Bruntál, Karviná (Hranice, Petrovice u Karviné)
Olomoucký	4 pomocníci (lokality Olomouc, Jesenicko, Javornicko a Prostějovsko).
Pardubický	nepůsobí v kraji
Plzeňský	Nepůsobí v kraji
Středočeský	nepůsobí v kraji
Ústecký	nepůsobí v kraji
Vysočina	Nepůsobí v kraji
Zlínský	1 pomocník ve Vsetíně
Celkem	10 pracovníků

Z informací z terénu je patrné, že ačkoliv má program bezesporu pozitivní efekty na zdravotní situaci Romů, stále je nedostatečné pokrytí ČR touto službou v potřebných lokalitách. V některých krajích byly realizovány i jiné osvětové aktivity zaměřené na zdraví životní styl. V Ústeckém kraji např. Centrum sociálních služeb Města Vansdorf realizuje zdravotně osvětové a preventivní víkendové pobyty pro děti z městské ubytovny.

Nicméně úsilí při realizaci osvěty je i nadále nutné zvýšit a intenzivněji do nich zapojit i zdravotnické pracovníky primární zdravotní péče. Osvěta by se měla podle nich zaměřovat zejména na oblast zdravé výživy, omezování kouření, konzumace alkoholu a dalších návykových látek, motivaci k využívání preventivních prohlídek a očkování (zejména v oblasti péče o dítě), na gynekologickou prevenci a plánované rodičovství, na oblast stomatologie a nutnosti dodržování léčebného režimu. Krajští koordinátoři se snažili v minulém roce aktivně spolupracovat i s koordinátory protidrogové prevence a zajistit síť dostupných zařízení pro drogově závislé i v lokalitách, v nichž žijí Romové.

3.5.3 Problematika sterilizací romských žen⁴⁶

Rada vlády pro lidská práva vytvořila nový podnět ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem, který navazoval na předchozí podnět *Výboru pro lidská práva a biomedicínu*⁴⁷ z roku 2007, který nebyl předložen vládě v roce 2007 vzhledem k řadě rozporů s jednotlivými resorty. Podnět z roku 2009 bral v úvahu připomínky ostatních resortů a byl přepracován v souladu s nimi. Ačkoliv byl jeho obsah výrazně zredukován, zachoval si podobu, kterou lze považovat za úspěšnou. Jeho součástí byl návrh opatření, která by měla lépe objasnit praxi protiprávních sterilizací a předejít opakování podobných případů. Cílem podnětu byl také návrh, aby vláda vyslovila politování nad zjištěnými individuálními pochybeními při provádění sterilizací v rozporu se směrnicí Ministerstva zdravotnictví.

Vláda ČR vzala podnět na vědomí dne 23. listopadu 2009 usnesením č. 1424. V tomto usnesení zároveň veřejně vyslovila politování nad zjištěnými individuálními pochybeními zdravotnických pracovníků při provádění sterilizací v rozporu se směrnicí Ministerstva zdravotnictví z roku 1971 a uložila ministryni zdravotnictví, aby přijala opatření, která by měla lépe objasnit praxi protiprávních sterilizací a předejít opakování podobných případů v budoucnu. Jednalo se především o úkol pro ministryni zdravotnictví, aby vládě předložila informace o plnění opatření navržených poradním sborem k otázce protiprávních sterilizací a o jejich účinnosti, dále, aby zařadila otázku sterilizací do programu Odborného fóra a oslovila přímo řízené organizace a prostřednictvím krajských úřadů také zdravotnická zařízení v ČR, která poskytují péči v oboru gynekologie – porodnictví s cílem ověření dodržování právních předpisů při provádění sterilizací.

O plnění těchto opatření ministryně zdravotnictví informovala vládu na jejím jednání dne 25. ledna 2010, přičemž tyto informace odhalily závažné problémy, které je nutné řešit. Nejzávažnějším z nich je neexistence komplexní právní úpravy provádění sterilizací, neboť současná právní úprava je nevyhovující. Kromě velmi stručného ustanovení § 27 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů, zákrok sterilizace upravuje pouze směrnice Ministerstva zdravotnictví ČSR LP-252.3-19. Listopadu 1971, o provádění sterilizace ze dne 17. prosince 1971.

⁴⁶Zdroj materiál Rady vlády pro lidská práva s názvem „Přehled klíčových informací týkajících se sterilizace žen“, 2010.

⁴⁷V minulosti se otázkou protiprávních sterilizací zabývalo několik subjektů, z nichž nejvýznamnější jsou šetření uskutečněná veřejným ochráncem práv, která ochránce následně zveřejnil ve své souhrnné zprávě z roku 2005. Na základě výsledků svých šetření ochránce požádal ministryni zdravotnictví, aby prošetřila postupy zdravotnických pracovníků při provádění sterilizací u konkrétních žen a aby za tímto účelem ustavila znaleckou komisi. Závěry šetření tohoto poradního sboru ukázaly, že k pochybení při provádění sterilizací docházelo. Poradní sbor ale zároveň uzavřel šetření s tím, že se v žádném případě nejednalo o celostátní ani rasově či národnostně podmíněnou politiku, nýbrž šlo pouze o pochybení jednotlivých zdravotnických zařízení. Znalecké komise Ministerstva zdravotnictví zkoumaly, zda ze zdravotního hlediska byly sterilizace provedeny *lege artis* a v žádném projednávaném případě nebylo shledáno pochybení.

Problematickým se také jeví podávání kvalifikovaných informací o zákroku předtím, než pacient k němu dá souhlas. Určitý posun od minulosti týkající se zlepšení této situace v souvislosti s podáváním kvalifikovaných informací s lékařským zákrokem a vyslovením informovaného souhlasu lze spatřovat v postupném přijímání záruk v předpisech zákonné a podzákonné právní síly. Náležitosti informovaného souhlasu, jakož i náležitosti prohlášení o odmítnutí doporučené zdravotní péče jsou v současné době zakotveny vyhláškou č. 385/2006, o zdravotnické dokumentaci, ve znění pozdějších předpisů⁴⁸.

Zákonným způsobem není ani ukotvena povinnost, aby mezi informováním o povaze a účelu zákroku, jeho trvalých následcích a možných rizicích a udělením souhlasu se zákrokem, proběhla určitá minimální lhůta, kterou bude mít žena na zvážení a kvalifikované rozhodnutí o provedení výkonu. Tato lhůta by měla zabránit situacím, kdy žena souhlas sice dá, ale těsně před zákrokem (nebo v rámci zákroku – nejčastěji porodu) bez patřičné doby na uvážení svého rozhodnutí a jeho projednání s jinými členy rodiny, jak se stávalo v minulosti. Novou a komplexní úpravu měl zakotvit zákon o specifických zdravotních službách, který mezi souhlasem a zákrokem mimo jiné také vymezil povinnou lhůtu 14 dnů. Zákon byl však z důvodů změn na politické scéně stažen z projednávání v Poslanecké sněmovně, reformní právní úprava provádění sterilizací tak nebyla přijata.

Co se týče individuální odpovědnosti lékařů, ačkoliv v některých případech byla podána trestní oznámení, žádný lékař nakonec trestně odsouzen nebyl a trestní stíhání byla zastavena nebo nebyla ani zahájena. Požadavek na finanční odškodnění byl některými ženami vznesen i v řízení občanskoprávním - cestou žaloby na ochranu osobnosti. Vzhledem k velmi tvrdě aplikované objektivní tříleté promlčecí lhůtě byl soudy požadavek na odškodnění ve většině případů zamítnut jako promlčený. Jen ve výjimečných případech se stalo, že byla žena nakonec odškodněna. V současné době je tedy téměř nemožné, aby ženy, kterým byl zákrok proveden v minulosti vzdálenější než 3 roky, byly odškodněny.

V roce 2009 rozhodoval ústavní soud o dvou ústavních stížnostech na tvrzenou neoprávněnou sterilizaci. V obou případech označil soud ústavní stížnosti jako neopodstatněné. V druhém případě soud potvrdil rozhodnutí obecných soudů, které dle mínění soudu rozhodly v souladu se zákony, zároveň však uznal, že sterilizace stěžovatelky byla provedena protiprávně. Tento výrok soudu je průlomovým okamžikem⁴⁹. V současnosti se připravují stížnosti na ČR u Evropského soudu pro lidská práva.

⁴⁸Od roku 2001 je Česká republika také vázána Úmluvou na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicině (vyhlášena sdělením Ministerstva zahraničních věcí pod č. 96/2001 Sb.m.s.), která v čl. 5 zakotvuje požadavek na svobodný a informovaný souhlas pacienta s jakýmkoliv zákrokem v oblasti péče o zdraví a také právo být řádně informován o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích, včetně práva kdykoliv svobodně svůj souhlas odvolat. V roce 2007 byl také ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 8 vydán vzor informovaného souhlasu ke sterilizaci vejcovodů, který obsahuje nejenom popis výkonu sterilizace, ale také prohlášení lékaře o seznámení pacientky s výkonem a prohlášení pacientky o tom, že byla řádně a podrobně seznámena s daným výkonem, jakož i s jeho následky a možnými komplikacemi. Takovýto informovaný souhlas se zákrokem má být součástí zdravotnické dokumentace vedené o pacientce.

⁴⁹Nedořešení problematiky sterilizací stále poškozují obraz ČR v zahraničí. Z mezinárodních organizací se věcí mimo jiné zabýval Výbor pro odstranění diskriminace žen (CEDAW, v rámci OSN), který své závěrečné doporučení ze srpna 2006 adresoval české vládě a vyzval ji k zajištění odškodnění obětí nedobrovolné sterilizace. Také Výbor pro odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD, v rámci OSN) podpořil nutnost reparací a vyvození trestní odpovědnosti za protiprávní praxi, a dále i zřízení fondu, který by finančně podpořil nároky obětí. Výbor českou vládu požádal, aby ho o svých krocích dále informovala. Otázka sterilizací byla rovněž předmětem doporučení, která byla ČR adresována během Univerzálního periodického přezkumu v Radě OSN pro lidská práva. Zákonnými podmínkami provádění sterilizací v ČR se zabýval i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT, v rámci Rady Evropy). Výbor vyslovil obavy týkající se zákonných záruk v otázce lékařských zákroků na osobách zbavených způsobilosti k právním úkonům a kritizoval, že je v ČR možné provádět intrusivní

3.6 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ

3.6.1 Popis situace

Sociální vyloučení ohrožuje nebo přímo postihuje celou řadu skupin obyvatelstva ČR, znepokojuje je však skutečnost, že významný podíl z nich tvoří sociálně vyloučení Romové⁵⁰. Nejviditelněji se problém projevuje existencí sociálně vyloučených romských lokalit, které vznikly ať už řízenou (převážně bytovou) politikou obcí nebo samovolným sestěhováním Romů na vyloučená území v důsledku jejich chudoby a nepřijetí ze strany majoritní populace. Na druhou stranu je však nutné zdůraznit, že významný podíl Romů není vyloučených a žije uvnitř české společnosti standardním způsobem života.

Existence sociálně vyloučených lokalit a dopady prostorové segregace popsané v předchozích kapitolách Zprávy se bytostně netýkají jen jejich romských obyvatel, ale i Neromů, kteří bydlí na území dotčených obcí a měst. Výzkum *Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit – české lokality* realizovaný v roce 2009 v 5 českých pilotních lokalitách Agentury dokládá, že neromští obyvatelé měst, kde se zkoumané lokality vyskytují, vnímali existenci vyloučených romských lokalit jako naléhavý problém a jako jednu z priorit, na níž by se měla zaměřit i komunální politika měst a obcí. Z výsledků dotazníkové šetření vyplynulo, že neromští respondenti preferovali při řešení problému vyloučených romských lokalit v první řadě investice do opatření zaměřených proti neplatičům a těm, kteří zneužívají sociální dávky (78% respondentů). Druhé místo v preferencích zastávalo posílení práce policie, které vnímalo jako prioritu 40% respondentů. Dále by podle nich měly být investovány veřejné zdroje do stěhování obyvatel romských lokalit za hranice města, kdy tento názor zastávalo 34% dotázaných. Významně však respondenti také podporovali investice do vzdělávání romských dětí (29%), dále investice do oblasti podporovaného zaměstnávání, tréninkových pracovišť pro Romy (28%) a do rekvalifikačních kurzů pro dospělé Romy (20%). V těchto názorech se odráží větší preference investic spíše do represivních a aktivizačních opatření, která by měla být z pohledu neromských respondentů součástí inkluzivních politik.

Rozsah chudoby a míra sociálního vyloučení v romských komunitách jsou natolik závažná témata pro českou společnost, že jim vláda ČR průběžně věnuje pozornost a řadí je mezi své priority. V roce 2009 přijala za účelem zlepšení situace vyloučených Romů některé strategické materiály, které byly na Romy buď specificky cílené, nebo do nich byli znevýhodnění Romové zahrnuti jako jedna z cílových skupin. Záměrem těchto strategií bylo prosazování přístupu Romů ke zdrojům a službám, zejména přístupu k zaměstnání, přiměřenému bydlení, k systému sociální a zdravotní ochrany. Materiály vesměs podporovaly využití aktivizačního přístupu v procesu sociálního začleňování.

lékařské zákroky, jako jsou chirurgická kastrace a sterilizace, s pouhým souhlasem opatrovníka. Na veřejného ochránce práv se ve věci protiprávních sterilizací obrátilo Evropské centrum po práva Romů (European Roma Rights Center). Otázkou se zabývala také Liga lidských práv, Amnesty International a další nevládní organizace.

⁵⁰ Obyvateli romských lokalit jsou převážně Romové, i když nelze mluvit o čistě etnický homogenním složení obyvatelstva, kdy minoritní část obyvatel lokalit tvoří Češi nebo zástupci jiných etnických a národnostních menšin, ačkoliv jim okolí často přisuzuje romský původ.

3.6.2 Inkluzivní politiky ve vztahu k sociálně vyloučeným Romům

- **Strategické dokumenty zaměřené na řešení situace vyloučených Romů⁵¹**

Dne 21. prosince 2009 přijala vláda ČR usnesením č. 1572 materiál *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013*. Jedná se o strategický dokument, který obsahuje opatření směřující k vyrovnaní šancí a vstupních znevýhodnění Romů, jenž jim brání plnohodnotně participovat na kulturním, společenském, ekonomickém a politickém životě většinové společnosti. Hlavním cílem politiky státu v oblasti romské integrace je plné zapojení Romů do společnosti a zlepšení jejich postavení ve všech sférách života. Vláda si klade za cíl dosáhnout zlepšení sociálního postavení Romů v klíčových oblastech jejich života jako je vzdělávání a pracovní trh, bydlení, oblast sociální a zdravotní ochrany. Dále usiluje o dosažení porozumění mezi příslušníky romských komunit a ostatní společností. Kromě řešení sociálních otázek se materiál zaměřuje i na rozvoj a uchování romského jazyka i na důstojné uctění obětí romského holocaustu. Součástí materiálu je *Realizační plán koncepce romské integrace 2010 - 2013*, kde je uveden celkový výčet úkolů pro jednotlivé resorty a doporučení pro další subjekty, které vyplývají z jednotlivých opatření. Mezi realizátory opatření jsou zahrnuty i kraje a obce, přičemž jim nejsou kladeny závazné úkoly, neboť to vládě znemožňuje legislativa týkající se územně samosprávných celků, ale pouze doporučení. V nich se odráží osvědčené postupy a příklady dobré praxe, které vedou ke zlepšení situace romských komunit. Koncepce vycházela rovněž z dlouhodobého záměru Vlády ČR k realizaci politik romské integrace, který je součástí dokumentu *Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025⁵²*, který vláda přijala v roce 2006.

Situaci sociálně vyloučených osob a osob ohrožených sociálním vyloučením řeší **Národní akční plán sociálního začleňování 2008 – 2010⁵³** (dále jen NAPSI), jehož naplňování je v gesci resortu MPSV, který zastává roli hlavního koordinačního subjektu. Situace vyloučených Romů je rovněž předmětem zájmu **Komise pro sociální začleňování** fungující pod MPSV, mezi jejíž členy jsou i zástupci kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a někteří krajští koordinátoři pro romské záležitosti. Komise je složená ze subjektů, které mohou svou činností významně ovlivnit sociální inkluzi vyloučených skupin obyvatelstva (tj. zástupci státní správy, zástupci krajů a obcí, vládních úřadů a expertů).

Rok 2010 bude ve znamení aktualizace NAPSI na následující období. Významnou aktivitou, jejímž cílem je přizvat veřejnost a umožnit jí participaci při tvorbě Národního akčního plánu sociálního začleňování je iniciativa **NAPSI spolu!**, kterou zahájilo v lednu 2009 pět nestátních neziskových organizací, jež dlouhodobě řeší problematiku chudoby a sociálního vyloučení v České republice. Občanské sdružení IQ Roma servis se pokusí společně se společností Člověk v tísni, Socioklubem, sdružením SKOK a občanským sdružením EAPN Česká republika v nadcházejících dvou letech zlepšit proces sociálního začleňování lidí, kteří se z různých důvodů ocitli na okraji společnosti⁵⁴. Jednou z dílčích cílových skupin, se kterou v průběhu iniciativy počítají jsou i sociálně vyloučení Romové.

⁵¹ Zdroj Informace ministra práce a sociálních věcí podané ke Zprávě o stavu romských komunit v ČR za rok 2009.

⁵² Zásady byly přijaty jako příloha k usnesení vlády ze dne 12. dubna 2006 č. 393.

⁵³ Prioritním cílem tohoto dokumentu je podpořit integraci znevýhodněných skupin obyvatelstva prostřednictvím široké škály opatření v oblasti sociálních služeb, vzdělávání, programů v oblasti podpory zaměstnanosti a programů na podporu prevence sociálně patologických jevů. O dosahování cílů a naplňování tohoto plánu vypracovává MPSV *Národní zprávu o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování*, kterou ČR předkládá Evropské komisi.

⁵⁴ Zdroj <http://www.eapncr.org/view.php?cislocianku=2009020001>

Další významnou iniciativou, do níž se už v průběhu roku 2009 zapojila i Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, je **Evropský rok boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení 2010** (dále jen EY 2010), který byl vyhlášen Evropskou komisí. Za realizátora kampaně a aktivit spojených s tímto tematickým rokem bylo určeno MPSV, které v souvislosti s ním vyhlásilo Dotační program EY 2010. V rámci programu bylo vybráno 12 projektů, v nichž se odrážejí priority stanovené v Národním programu Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Tyto priority jsou v souladu s prioritami identifikovanými ve Společné zprávě o sociální ochraně a sociálním začleňování z roku 2007 a do jejich formulování byl zapojen i zástupce kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

Prioritami jsou:

- a. Prevence sociálního vyloučení v důsledku předluženosti;
- b. Přístup na trh práce osobám vzdáleným tomuto trhu – koncept aktivního začleňování;
- c. Aktivizace územní veřejné správy při tvorbě a hodnocení národních a místních akčních plánů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení;
- d. Zvýšení úrovně vzdělanosti a tím konkurenceschopnosti chudých a vyloučených lidí na trhu práce;
- e. Podpora přiměřeného bydlení sociálně ohrožených skupin a řešení bezdomovectví.

Uvedených 12 projektů se zaměřuje především na osvětovou, aktivizační a vzdělávací činnost. Vzhledem k charakteru projektů patří mezi cílové skupiny všechny osoby ohrožené riziky, na něž reagují priority EY 2010, včetně sociálně vyloučených Romů. Projekty budou realizovány v průběhu roku 2010.

MPSV, zejména zástupci Řídícího orgánu (dále ŘO) OP LZZ se spolupodílejí na činnosti *European Network on Social Inclusion and Roma under the Structural Funds*, což je mezinárodní síť zaměřená na možnosti využití fondů pro otázku romské inkluze. V rámci této sítě pracují také tři pracovní skupiny, ČR působí ve skupině zaměřené na zaměstnanost⁵⁵. Po dobu existence sítě (jejímž spolu zakládajícím členem je ČR prostřednictvím ŘO OP LZZ) dochází k výměně příkladů dobré praxe, předávání informací o politikách a opatřeních jednotlivých zemí, zejména ve vztahu k ESF. Jsou připravovány materiály, jež slouží jako podklady pro práci Evropské komise.

Situaci sociálně vyloučených Romů se bude zabývat i *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení*. Za úkol zpracovat tuto strategii zodpovídá dle usnesení č. 331 ze dne 23. března 2009 ministr pro lidská práva. Podnětem pro tvorbu této strategie byl materiál MV předložený vládě pro informaci s názvem *Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení*. Ministr pro lidská práva zahájil se zapojením expertů v roce 2009 intenzivní přípravu materiálu.

⁵⁵ Informace o aktivitách a výstupech je možno nalézt na adrese www.euromanet.eu

- **Činnost Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách v roce 2009**

Agentura působila v roce 2009 ve 13 pilotních lokalitách, konkrétně v Brně, Broumově, Břeclavi, v Holešově, v Chebu, na Jesenicku, v Mostě, v Přerově, v Roudnici nad Labem a ve Slezské Ostravě. Kromě těchto měst spolupracuje s Litvínovem, kdy spolupráce s městem byla zahájena dodatečně na základě usnesení ze dne 12. ledna 2009 č. 62. Podmínkou přijetí Litvínova mezi lokality Agentury bylo zpracování relevantního strategického dokumentu. Na začátku prosince 2009 vyhlásil ministr pro lidská práva výzvu pro obce k účasti v řízení o spolupráci s Agenturou od 1. dubna 2010. V březnu 2010 vybral Monitorovací výbor Agentury z přihlášených obcí dalších 10 lokalit.

Agentura podporuje taková opatření, která pomohou samosprávám v procesu sociální integrace obyvatel ohrožených sociálním vyloučením a v rozvoji sociálně vyloučených lokalit v kontextu celé obce/města a všech jejích občanů. Základem projektu Agentury⁵⁶ je spolupráce s městy/obcemi/regiony založená na ustavení lokálních partnerství, která jsou tvořena vedením obce/města, zástupci nestátních neziskových organizací, úřadů, škol, Policie ČR a dalšími subjekty. V roce 2009 spolupracovala Agentura v rámci lokálních partnerství se 139 institucemi ze 13 pilotních lokalit.

Klíčovou roli pro činnost Agentury na lokální úrovni zastává lokální konzultant, který je zaměstnancem Agentury. V první řadě lokální konzultant na začátku svého působení zajistí realizaci situační analýzy vyloučené romské lokality, která má poskytnout lokálním partnerům expertní podklady pro tvorbu cílené společné strategie sociálního začleňování. V roce 2009 byly takto vytvořeny situační analýzy v Chebu, Mostu, Ústí nad Labem, v Broumově a Šluknovsku, dále byla zpracována analýza situace v Chomutově s přihlédnutím k exekucím dávek hmotné nouze. Po realizaci situačních analýz, popř. doplňkových tématicky zaměřených výzkumů, iniciuje lokální konzultant dialog mezi lokálními partnery a podporuje je při tvorbě cílené lokální strategie k řešení situace sociálně vyloučených romských lokalit. Tento postup se odráží i v poslání Agentury, kterým je *propojovat subjekty na místní úrovni tak, aby spolupracovaly při sociálním začleňování*. Jednotlivým partnerům poskytuje v průběhu tvorby i realizace strategie metodickou podporu a pomoc při tvorbě a realizaci projektů směřujících k integraci Romů (tj. šíření informací o vhodných dotačních titulech, analýzy potřeb v jednotlivých lokalitách, měření cílenosti a efektivity stávajících integračních opatření).

V roce 2009 bylo lokálními partnery ve spolupráci s Agenturou připraveno celkem 72 projektů, přičemž nejvíce jich vzniklo v lokalitách Šluknovska (14), Mostu (13), v Chebu (8), v Přerově (7) a v Ústí nad Labem (5). V období roku 2009 bylo realizováno ve spolupráci s Agenturou 16 projektů, kdy nejvíce z nich proběhlo na Jesenicku. Příjemců podpory bylo v rámci těchto projektů za rok 2009 celkem 17 889, nejvíce jich bylo ze Šluknovska (3200 příjemců), z Mostu (2950) a na třetím místě z Přerova (2900). Předpokládané náklady na realizaci projektů jsou odhadnuty na 593.100,- Kč.

Projekt Agentury je zároveň koncipován i jako nástroj pro ověření všech potenciálních řešení na lokální a centrální úrovni v oblasti sociálního začleňování a jeho výstupem budou v praxi ověřená doporučení pro metodiku státní politiky sociálního začleňování v romských lokalitách. Všechny výstupy, zejména inovativní dokumenty (analýzy z lokalit a analýzy funkčnosti inkluzivních politik) jsou určeny pro účely žadatele, tj. Agentury

⁵⁶ Klíčovými aktivitami, které se v rámci projektu odehrávají, jsou podpora vzniku spolupráce s obcemi a vznik lokálních partnerství, tvorba situačních analýz, tvorba lokálních strategií sociálního začleňování, realizace opatření plánovaných ve strategiích sociálního začleňování, evaluace práce lokálních partnerství a supervize, činnost oddělení koncepcí a analýz, vzdělávání lokálních konzultantů a metodická podpora, PR prezentace projektu, řízení a koordinace projektu.

(resp. Úřadu vlády ČR), popř. pro další ústřední orgány státní správy. Prostřednictvím projektu je rozvíjena činnost oddělení koncepcí a analýz, které má na starosti odbornou podporu lokálním konzultantům a jejich asistentům v tématech úzce souvisejících s jejich prací.

- **Realizované výzkumy a analýzy týkající se sociálně vyloučených romských lokalit**

Úřad vlády ČR se zapojením Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a Agentury zadal v roce 2009 výzkumný projekt s názvem „*Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit – české lokality*“⁵⁷. Realizace výzkumu vychází z usnesení ze dne 4. ledna 2006 č. 8 k *Návrhu provedení dlouhodobého monitoringu situace romských komunit v České republice* a navazuje na předchozí projekt „*Dlouhodobý monitoring situace romských komunit – moravské lokality*“, realizovaný Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Realizátorem tohoto výzkumného projektu z roku 2009 byla společnost GAC spol. s r.o.

Hlavním cílem výzkumného projektu bylo monitorování situace v čtyřech českých městech a v jednom mikroregionu, kde působí Agentura – v *Ústí nad Labem, Mostu, Chebu, Broumově* a na *Šluknovsku* (výzkum se uskutečnil v obcích Česká Kamenice, Chřibská, Krásná Lípa, Rumburk, Šluknov, Varnsdorf, Rybníště a částečně i Jiřetín pod Jedlovou; v Jiříkově). Výzkumný projekt se v lokalitách primárně soustředil především na faktory, které ovlivňují postavení sociálně vyloučených Romů. Mezi tyto faktory patří *nevyhovující kvalita bydlení, zhoršený přístup ke vzdělání, nezaměstnanost a nízká vzdělanost*. Výše zmíněné faktory konstituují sociální vyloučení; překonání těchto bariér, zároveň však otevírají prostor pro úspěšné nastartování integračních procesů a podmínek pro začlenění Romů do většinové společnosti.

Výsledky výzkumu jsou prezentovány v šesti závěrečných zprávách, kdy pět zpráv popisuje stav v jednotlivých zkoumaných lokalitách a jedna zpráva shrnuje celková zjištění a uvádí metodologická doporučení pro realizaci následujících monitoringů a souhrnná doporučení pro tvorbu integrační politiky na úrovni obcí v oblasti bydlení, zaměstnanosti, vzdělání, předlužení, sociálních služeb a rizikových forem chování. Výstupem zpráv z lokalit je socio-demografická charakteristika lokality, historický kontext migrace Romů a popis jednotlivých sociálně vyloučených lokalit, včetně vnímání různých aspektů života v obci samotnými občany. Zprávy se zabývají i výše zmíněnými konstitutivními faktory sociálního vyloučení, konkrétně bydlením, trhem práce a vzděláním. Kromě toho analyzují i sekundární průvodní jevy sociálního vyloučení, jakými jsou způsob vyplácení sociálních dávek, dostupnost služeb, kriminalita, rizikové formy chování a zdraví. Výsledky výzkumu budou sloužit jako relevantní podklady pro působení Agentury, dále pro rozhodování orgánů státní správy, samosprávy a dalších subjektů romské integrace (např. poskytovatelů sociálních služeb), kteří chtějí vytvářet a realizovat opatření ke zlepšení situace romských komunit.

Agentura zadala kromě situačních analýz v roce 2009 realizaci dílčích inovativních a tématicky zaměřených výzkumných studií s ohledem na potřeby jednotlivých lokalit, které uskutečnily externí výzkumné subjekty. V Přerově byl takto realizován výzkum kriminogenních faktorů pro realizaci opatření prevence kriminality. V Roudnici nad Labem se uskutečnila analýza privatizace bytových domů a návrh opatření pro zlepšení bydlení nízkopříjímových domácností. Pro Brno byla vytvořena metodika výzkumu

⁵⁷ Výzkum je dostupný na internetových stránkách <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/dlouhodoby-monitoring-situace-romskych-lokalit--ceske-lokality-70628/>.

užívání návykových látek mezi mládeží a v Ostravě byl uskutečněn monitoring situace na trhu s byty. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i ve spolupráci s Agenturou zpracoval koncepční návrh legislativních i věcných úprav v oblasti podporovaného bydlení, obdobně byla zpracována analýza zavedení a dopadů veřejné služby, jejíž výstupy a doporučení by měly být konzultovány se zástupci MPSV.

- **Řešení situace sociálně vyloučených romských komunit na lokální úrovni**

Strategie sociálního začleňování vyloučených romských komunit na úrovni obcí

Postupem času se vyvíjela na území ČR relativně bohatá síť sociálních služeb směřujících k sociálnímu začleňování vyloučených Romů, které reagují na široké spektrum jejich potřeb. Klíčovým nástrojem sociální pomoci jsou pro oblast sociálního začleňování zejména služby sociální prevence. Stává se rovněž běžnou praxí, že dostupnost sociálních služeb je předmětem tvorby střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb nejen na úrovni krajů, u nichž povinnost zpracovávat plány vyplývá ze zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ale i na úrovni obcí. Některá města se navíc rozhodla zefektivnit proces komunitního plánování a za tímto účelem využila i finanční prostředky z Operačního programu Lidské zdroje zaměstnanost, z prioritní osy „Podpora komunitního plánování sociálních služeb“. V pilotních lokalitách, v nichž působí Agentura, probíhala tvorba lokálních strategií sociálního začleňování, které přesahovaly rámec sociálních služeb, byly komplexněji pojaté a šly napříč klíčovými oblastmi života obyvatel vyloučených romských lokalit (opatření např. zasahovala i do bytové, vzdělávací politiky obce a do veřejných služeb zaměstnanosti). Tyto strategie budou dokončeny v průběhu roku 2010.

I přes veškeré úsilí donorů, krajů, obcí a poskytovatelů není na území ČR souvislá síť sociálních služeb a dodnes existují dle zpráv o situaci romských komunit v krajích lokality, kde žádné sociální služby ani jiné zdroje pomoci Romům dostupné nejsou. Níže uvedená tabulka představuje situaci v krajích z hlediska plánování, dostupnosti sociálních služeb a jejich financování ze strany krajů.

Tabulka č. 15 Plánování, dostupnost a financování sociálních služeb ve prospěch Romů v krajích za rok 2009

Kraj	Existence plánu na úrovni kraje	Počet obcí se střednědobými plány sociálních služeb	Dotační podpora sociálních služeb ve vztahu k Romům ze strany kraje
Hl. m. Praha	Připravován Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2011 – 2013.	4 městské části hl. města Prahy	Sociální služby ve prospěch Romů jsou dotačně podporovány bez ohledu na etnicitu cílových skupin předložených projektů.
Jihočeský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na období 2008 – 2010. Romové jsou řešeni v pracovní skupině pro příslušníky národnostních a jiných menšin, cizince a uprchlíky, zahájena aktualizace plánu na období 2011 - 2013.	8 plánů v rámci měst České Budějovice, Český Krumlov, Týn nad Vltavou, Třeboň, Milevsko, Bosňany, Tábor, Hlubocko - Lišovsko.	Dotační program Podpora rozvoje služeb v romských komunitách 221 000,- Kč

Jihomoravský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 – 2011 Situace Romů je v něm zohledněna v rámci Priority 9. dostupnost sociálních služeb k integraci etnických menšin a příslušníků sociálně vyloučených, převážně romských komunit.	14 obcí	Dotační podpora sociálních služeb je krajem poskytována, nicméně bez ohledu na etnicitu cílových skupin předložených projektů.
Karlovarský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 – 2013.	5 obcí (Karlovy Vary, Chodov, Sokolov, Cheb, Aš)	287.570,- (situace Romů je zohledněna v dotačním programu II. Poskytování sociálních služeb v sociálně vyloučených romských komunitách)
Královehradecký	Realizace individuálního projektu Rozvoj dostupnosti a kvality sociálních služeb v Královehradeckém kraji. V rámci projektu je zajištěna aktualizace a realizace plánů ve městech uvedených v kolonce vedle. Situace Romů je zohledněna v cílové skupině plánu „osoby žijící v sociálním vyloučení“. Královehradecký kraj má v současnosti vypracovaný Plán rozvoje sociálních služeb v Královehradeckém kraji pro období 2007 – 2009. V současnosti se dokončuje aktualizace plánu pro další období.	7 plánů v rámci obcí Broumov, Jaroměř, Kostelec nad Orlicí, Jičín, Rychnov nad Kněžnou, Nový Bydžov, Nové Město nad Metují.	Kraj podporuje služby sociální prevence v rámci Individuálního projektu kraje (financování na období 2008 – 2012), v rámci kterého rozdělil cca 19,5 mil. na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách, a cca 45 mil. pro nízkoprahová zařízení pro děti a mládež - děti, mládež a mladí dospělí ohrožené společensky nežádoucími jevy.
Liberecký	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009 – 2011. V jeho opatřeních je zohledněna situace vyloučených Romů a sociálně vyloučených romských lokalit.	Obce postupně zpracovávají střednědobé plány sociálních služeb se zohledněním potřeb Romů, nicméně přehled konkrétních obcí s plánem není k dispozici.	Kraj podporuje pouze registrované sociální služby, pro rok 2009 tato částka byla ve výši 740.000,-Kč.

Moravskoslezský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2008 – 2009	24 obcí s pověřeným obecním úřadem (Bohumín, Bruntál, Český Těšín, Frenštát pod Radhoštěm, Frýdek – Místek, Frýdlant nad Ostravicí, Fulnek, Havířov, Hlučín, Jablunkov, Karviná, Kopřivnice, Kravaře, Krnov, Nový Jičín, Odry, Opava, Orlová, Ostrava, Příbor, Rýmařov, Studénka, Trinec, Vrbno pod Pradědem).	V rámci dotačního programu Podpora činnosti národnostních menšin bylo ve prospěch romských komunit přerozdělena částka 160.700,-
Olomoucký	Střednědobý plán rozvoje služeb v Olomouckém kraji 2009 – 2010	9 plánů (potřeby vyloučených Romů jsou ošetřeny v plánech města Prostějov, dále ve městě Jeseník, kde se je daří i implementovat, ve Šternberku, Olomouci a v Přerově). Nedostupnost sociálních služeb pro vyloučené Romy se objevuje v Litovli, Uničově, na Šumperku a v obcích ve správním obvodu Přerov, dále v Hranicích. Město Kojetín má navíc zpracovanou Strategii řešení sociální inkluze vyloučených romských komunit na léta 2010 - 2012	Z důvodu hospodářské krize nebyl vyhlášen dotační titul cílený na integraci Romů.
Pardubický	Střednědobý plán rozvoje služeb v Pardubickém kraji 2008 - 2010	6 obcí Prioritou plánů je terénní sociální práce v sociálně vyloučených romských lokalitách. Terénní práce bude realizována prostřednictvím Individuálního projektu kraje Program OPRLZZ opatření 3.2.	Kraj v roce 2009 nedotoval sociální služby ve prospěch vyloučených Romů.
Plzeňský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2008 – 2010 Situace Romů je řešena v opatřeních k rozšíření služeb sociální prevence.	3 obce (Plzeň, Rokycany, Klatovy)	450.000,- v rámci dotačního programu kraje <i>Programy podpory sociálních služeb v sociálně vyloučených romských komunitách</i>
Středočeský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Středočeského kraje 2010 – 2011. Potřeby Romů řešeny v rámci pracovní skupiny „Osoby ohrožené sociálním vyloučením“, skupiny se účastní krajský koordinátor.	26 obcí	1.550.000,-

Ústecký	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2008 – 2011 (Cíl 7.1 identifikuje dostupné sociální služby zaměřené na integraci národnostních menšin. Jednou z priorit je snižování sociálního znevýhodnění příslušníků etnických menšin a posílení jejich schopností zapojit se do společnosti a na otevřený trh práce).	16 plánů iniciativně zpracovaných obcemi Bílina, Česká Kamenice, Děčín, Chomutov, Jirkov, Kadaň, Litoměřice, Litvínov, Louny, Lovosice, Most, Osek, Roudnice nad Labem, Rumburk, Ústí nad Labem, Varnsdorf, Vejprty, Žatec. 2 obce plány připravují.	Kraj každoročně vyhlašuje dotační titul na podporu sociálně-zdravotních služeb. V rámci tohoto dot.titulu jsou podporovány služby ve prospěch romské integrace, kdy v roce 2009 bylo podpořeno 11 organizací ve výši 1.491.000,- Kč Dále bylo podpořeno 7 organizací poskytující služby v soc. vyl. lokalitách z individ. krajského projektu ve výši 17 mil. pod dobu 2,5 roku.
Vysočina	Střednědobého plánu rozvoje sociálních služeb na období 2010. Situací sociálně vyloučených Romů se v roce 2009 zabývala pracovní skupina poskytovatelů sociálních služeb pro národnostní a etnické menšiny, osoby bez přístřeší a osoby ohrožení domácím násilím.	15 obcí s rozšířenou působností v kraji	3.176.000,-
Zlínský	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb 2009-2011 (potřeby sociálně vyloučených Romů v něm nejsou samostatně zohledněny, jejich naplněním se zabývá pracovní skupina sociálně vyloučených a pracovní skupina Rodiny s dětmi).	6 obcí (Zlín – plán však vůbec nezohledňuje situaci vyloučených Romů, Uherský Brod – funguje zde pracovní skupina k řešení situace vyloučených Romů, Vsetín – situace Romů řešena v rámci priority etnické menšiny s účastí Romů, Rožnov pod Radhoštěm – bez zohlednění potřeb vyloučených Romů, Kroměříž, Holešov)	V rámci dotační podpory sociálních služeb nebyly z rozpočtu kraje podpořeny sociální služby ve prospěch Romů. Nicméně další aktivity, které nefungují v režimu sociálních služeb, ale směřují k integraci Romů, byly podpořeny samostatným dotačním titulem v roce 2009 ve výši 700.000,-.

Podpora terénní sociální a terénní práce ve vyloučených romských lokalitách

Zásadní aktivitou v oblasti sociálního začleňování je terénní sociální práce, terénní práce a komunitní práce, která probíhá ve vyloučených romských lokalitách v místě, kde vyloučení Romové bydlí a prožívají své každodenní starosti. Významným poskytovatelem těchto služeb jsou nestátní neziskové organizace a obce. Tato aktivita je financována ze státního rozpočtu prostřednictvím rozpočtové kapitoly 313 MPSV a z rozpočtové kapitoly 304 - Úřad vlády ČR, dále z Evropského sociálního fondu.

Hodnocením dopadů terénní práce realizované v roce 2009 prostřednictvím finanční podpory Úřadu vlády ČR se zabývá *Souhrnná analýza zpráv o realizaci terénní práce za*

rok 2009⁵⁸. Dotační programy Úřadu vlády ČR jsou efektivní z hlediska cílenosti, protože směřují přímo k prevenci sociálního vyloučení Romů a odstraňování jeho důsledků na úrovni obcí a měst. Díky tomu napomáhají prakticky naplňovat jeden z prioritních cílů *Koncepce romské integrace* a zvyšují zájem místní samosprávy i občanského sektoru o naplňování národních strategií sociálního začleňování na lokální úrovni.

Dotační podpora Úřadu vlády ČR je významná zejména pro poskytovatele, jejichž služby nefungují v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v režimu sociálních služeb a díky tomu nedosáhnou na dotační podporu MPSV. Těchto poskytovatelů je celá řada a často působí v lokalitách, kde jiné služby k řešení sociálního vyloučení neexistují, a proto jsou jediným zdrojem pomoci při řešení obtížné životní situace místních Romů. Terénní pracovníci jsou významným nositelem prevence a brání hlubšímu sociálnímu propadu vyloučených příslušníků romských komunit. Dotační program Podpora terénní práce je jedním z mála programů, který umožňuje obcím nebo příspěvkovým organizacím obce žádat o dotace na realizaci terénní práce, která funguje přímo v rámci obecního úřadu a tím dává terénním pracovníkům možnost velmi úzce spolupracovat a koordinovat uplatňované postupy s klíčovými odbory obecního úřadu (zejména s odborem sociální péče, s oddělení péče o dítě a s bytovým odborem). V roce 2009 bylo podpořeno z dotačního programu 47 obcí a bylo zřízeno 72 pracovních míst pro terénní pracovníky, kdy 67% z nich pracovalo na plný pracovní úvazek a 27% na poloviční úvazek. Terénní pracovníci byli funkčně zařazeni nejčastěji pod odbor sociálních věcí (34%). V roce 2009 také do programu nově vstoupilo 22% nových obcí, které program nikdy předtím nevyužívaly (např. Děčín nebo Litvínov, který zaměstnal díky programu 5 terénních pracovníků).

Oba dotační programy⁵⁹ podporují typ služeb (tj. terénní a komunitní práci), které jsou v *Koncepci romské integrace* vnímány jako klíčové aktivity pro inkluzi vyloučených Romů, protože obě služby mají velký potenciál ke změně jejich situace a jsou citlivé k etnickým specifikům, k rodinným vazbám, tradicím a zvyklostem Romů. Nastavení dotačních programů umožňuje zaměstnávání Romů bez formálního vzdělání, kteří jsou však na druhou stranu v místních romských komunitách autoritou a pozitivním vzorem. Tito pracovníci jsou skutečným přínosem pro vyloučené Romy, protože mají velmi dobrou znalost terénu a často i přímou životní zkušenost s problémy, které vyplývají ze sociálního vyloučení a s jejich řešením. Terénní pracovníci jsou schopni tyto zkušenosti a znalosti předávat srozumitelným způsobem s využitím romštiny. Romští terénní pracovníci fungují zároveň jako prostředníci mezi vyloučenými Romy, vytváří obraz o jejich situaci a hájí jejich oprávněné zájmy při komunikaci s institucemi z majoritního prostředí (tj. subjekty veřejného i soukromého sektoru), zároveň mají možnost účastnit se tvorby inkluzivních politik, kde prosazují opatření ke zlepšení situace Romů.

Nezanedbatelným efektem dotačních programů Úřadu vlády ČR jsou pozitivní dopady na zaměstnanost a rozvoj lidských zdrojů samotných Romů. Terénní práci v roce 2009 vykonávali často romští uchazeči o zaměstnání (33% terénních pracovníků), kteří byli předtím evidováni na úřadě práce. V průběhu projektů si terénní pracovníci doplňují své vzdělání dalším studiem, kdy terénní pracovníci s vyučením studují na střední škole (47%

⁵⁸ Šimíková, I.: Souhrnná analýza zpráv o realizaci terénní práce za rok 2009, VÚPSV Brno 2010.

⁵⁹ Myšleno dotační programy *Podpora terénní práce* a *Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků*. Významným přínosem programů je i přenos informací o aktuální situaci Romů, kdy se prostřednictvím závěrečných zpráv podpořených projektů dozvídá Rada vlády pro záležitosti romské menšiny informace o situaci Romů na úrovni měst a obcí, kdy jsou tyto informace podkladem pro tvorbu nových systémových opatření.

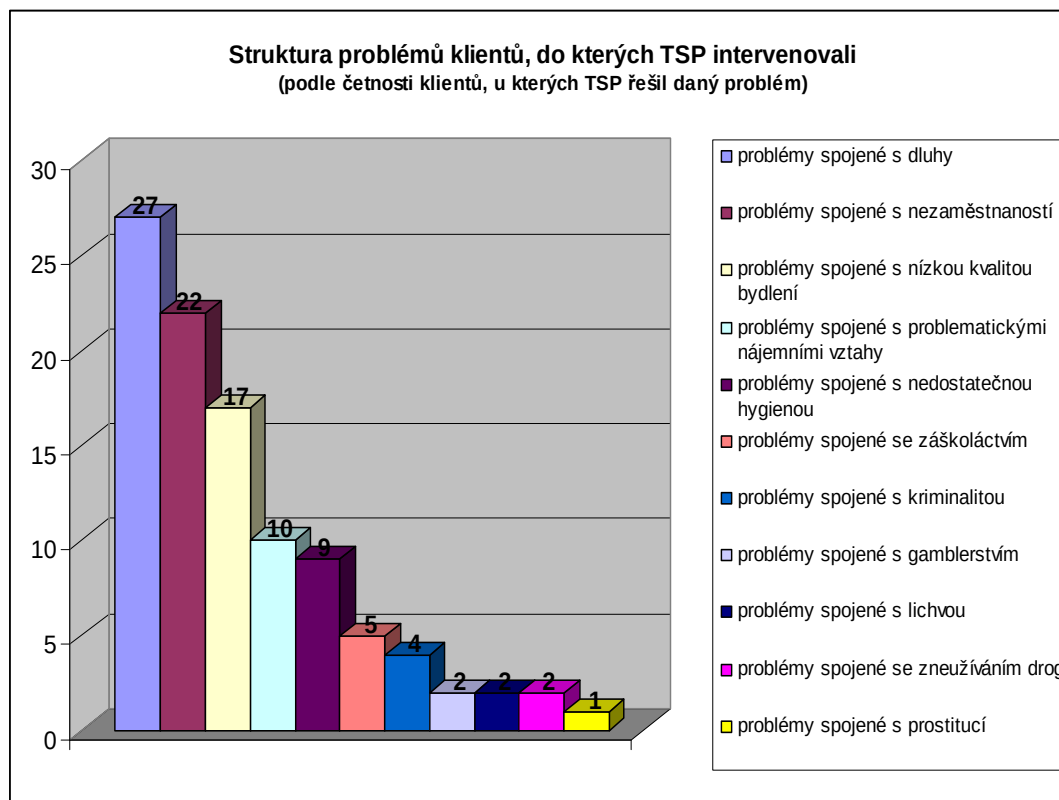
terénních pracovníků) a někteří středoškolsky vzdělaní pracovníci studují vysokou školu (47%) nebo vyšší odbornou školu (6%).

Co se týče samotných intervencí terénních pracovníků, celkem v roce 2009 pracovali se 13 903 uživateli, z nichž 53% bylo ve věkové kategorii 25 – 59 let, významný podíl však tvořily i děti do 14 let (21%) a mladší věkové kategorie ve věku 15 – 24 let (22%). Níže uvedená tabulka a graf představují blíže strukturu problémů, do kterých terénní pracovníci intervenovali a dávají i do určité míry obraz o tom, jakým problémům vyloučení Romové nejčastěji v roce 2009 čelili.

Tabulka č. 16 Struktura problémů řešených terénními pracovníky

Typ problému	Počet klientů	%
problémy spojené s nezaměstnaností	3070	22
problémy spojené se zneužíváním drog	291	2
problémy spojené se záškoláctvím	679	5
problémy spojené s nízkou kvalitou bydlení	2408	17
problémy spojené s problematickými nájemními vztahy	1413	10
problémy spojené s gamblerstvím	236	2
problémy spojené s lichvou	218	2
problémy spojené s dluhy	3722	27
problémy spojené s nedostatečnou hygienou	1309	9
problémy spojené s kriminalitou	532	4
problémy spojené s prostitucí	25	1
celkem	13903	100

Graf č. 6 Struktura problémů klientů, do nichž TP intervenovali

Nejčastěji terénní pracovníci řeší problematiku spojenou s předlužením a s nezaměstnaností, což jsou dvě oblasti, které podmiňují ekonomickou soběstačnost romských klientů a mají zásadní vliv na vznik chudoby a sociálního vyloučení. Na ně navazují problémy spojené s bydlením (zejména s nízkou kvalitou, s problematickými nájemními vztahy a špatnými hygienickými podmínkami), přitom bydlení zásadně ovlivňuje celkově kvalitu života Romů a podmiňuje i jejich zdravotní stav, rodinné zázemí pro výchovu dětí a jejich školní úspěšnost. Intervence terénních pracovníků směřují následně k řešení rizikových forem chování jako je užívání návykových látek, gamblerský, lichva, atd.

Zhodnocení programu *Podpora terénní práce za rok 2009* dokládá pozitivní trend ve stabilizaci programu na úrovni obecních samospráv. Působení samotných terénních pracovníků fungujících v rámci obecního úřadu se postupem času stabilizuje, projevuje se zde kontinuita programu, kdy 62% programů trvá déle než 3 roky nepřetržitého poskytování a terénní pracovníci získávají cenné pracovní zkušenosti a zvyšují svou odbornost. Tato institucionalizace terénní práce je pak také posílena jejím ukotvením ve strategických dokumentech samospráv. Tyto okolnosti pak mají také vliv na zvyšující se výkon terénních pracovníků a zacílení intervencí na vybrané relevantní problémy, jako je zvyšování zaměstnanosti a zlepšování podmínek bydlení, včetně právních vztahů. Hodnocení potvrzuje potřebnost podpory a rozšíření terénní práce, protože se činnost terénních pracovníků osvědčila.

3.7 OBLAST BEZPEČNOSTI

Bezpečnostní politika vlády ve vztahu k romským komunitám se zaměřuje zejména na řešení extremismu, kriminality a dalších rizikových forem chování. Těmito tématy se zabývá zejména resort Ministerstva vnitra a Policie ČR. Úkolem pověřených institucí je nepřetržitě analyzovat bezpečnostní situaci romských komunit, posoudit rizika a přijmout opatření k jejich eliminaci.

Při zajišťování bezpečnosti Romů usiluje vláda ČR o aktivní podporu bezkonfliktního a tolerantního multikulturního soužití. Vláda ve svém programovém prohlášení v kapitole „Obrana, vnitřní bezpečnost, veřejná správa a justice“ zařadila mezi své priority extremismus a nekompromisní postupy proti všem jeho formám a důsledné postihování snah o porušování zákona ze strany stoupenců protidemokratických ideologií.

3.7.1. Bezpečnostní rizika vyplývající z pravicového extremismu⁶⁰

• Činnost pravicových extremistů vyvíjená proti Romům v roce 2009

Nejvíce se antiromskými názory v roce 2009 prezentovaly pravicově orientované extremistické subjekty, mezi něž patřila neregistrovaná uskupení Národní odpor (dále jen NO) a Autonomní nacionalisté (AN) a dále registrovaná Dělnická strana (DS). Tyto tři uskupení se v první polovině roku 2009 nejvíce prezentovaly na veřejnosti a za účelem jejího oslovení a získání popularity využívaly i romskou tematiku, nevyjímaje tématu sociálního vyloučení Romů a existence sociálně vyloučených romských lokalit.

Zvýšenou aktivitu těchto skupin v prvním pololetí roku 2009 lze přičítat i neúspěšnému návrhu vlády ČR na rozpuštění Dělnické strany, který dle tvrzení příznivců pravicového extremismu legitimoval jejich veškerou činnost. Ve druhé polovině roku 2009 Policie ČR zahájila rozsáhlé, dlouhodobě připravované celorepublikové zásahy proti pravicovým extremistům. Jejich výsledkem bylo paralyzování hnutí při pořádání neonacistických koncertů a částečné i při pořádání jiných aktivit. Tyto policejní celorepublikové akce vedly ke zvýšenému počtu tzv. spontánních demonstrací, zaměřených proti policii a na podporu vazebně stíhaných osob.

Co se týče antiromských postojů, neaktivnějším uskupením byla Dělnická strana a její militantně orientované ochranné sbory DS (OS DS), které se pohybovaly v roce 2009 v „problematických“ lokalitách především severočeského regionu, kde měly monitorovat situaci ve vztazích majoritního obyvatelstva a občanů z tzv. vyloučených komunit, převážně romské národnosti. Již události na litvínovském sídlišti Janov na podzim roku 2008 ukázaly, že za určitých okolností mohou neonacisté získat sympatie části veřejnosti. Její podpoře se těšili i v první polovině roku 2009, což se projevilo ve výsledcích červnových voleb do Evropského parlamentu (EP), kde získali 25 368 hlasů, což představovalo 1,07 %. Úspěch DS byl nepřímo zapříčiněn i jejich aktivitou v průběhu janovských demonstrací⁶¹.

⁶⁰ Informace vycházejí ze Zprávy o problematice extremismus území ČR v roce 2009 a z podkladů, které ke zpracování Zprávy o stavu romských komunit v roce 2009 poskytlo Ministerstvo spravedlnosti.

⁶¹ Pro DS byly tyto volby úspěchem zejména proto, že se jí podařilo překročit hranici jednoho procenta, čímž získala nárok na státní příspěvek na volební náklady ve výši 761 040,- Kč.

Volby do Evropského parlamentu byly spojeny s protiromským mediálním spotem Národní strany, která svou kampaň opřela o svoji vyhraněnou politiku vůči cizincům a dalším etnickým skupinám a touto strategií se snažila ovlivnit veřejnost. Zvolila si k tomu citlivé téma - prezentaci studie s názvem „Konečné řešení otázky cikánské v českých zemích“, kterou vydávala za seriózní vědeckou práci. Prezentace se uskutečnila dne 5. dubna 2009 v Letech u Písku, na místě památníku romským obětem 2. světové války. V současné době je tato publikace předmětem trestního stíhání konkrétních osob pro podezření ze spáchání trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo jednotlivci. Národní strana mediální vyvolala zájem také svým předvolebním klipem, který byl odvysílán Českou televizí a Českým rozhlasem v rámci poskytnutí veřejnoprávního prostoru při volební kampani do Evropského parlamentu. Tento klip byl ale vzápětí po uveřejnění z těchto médií stažen a v souvislosti s ním byla podána trestní oznámení.

Protiromsky se orientovala i pravicově orientovaná Dělnická mládež, kdy se její místopředsedkyně a členky DS účastnily na neoznámené demonstraci proti romské kriminalitě organizované Slovenskou pospolitostí dne 8. srpna 2009 ve slovenské obci Šarišské Michaľany. Na nepovoleném shromáždění došlo k zásahu policie a bylo zadrženo 30 osob, včetně představitelky DM.

Ve spojitosti s pravicově extremistickou scénou lze do budoucna očekávat negativní trend, kdy její uskupení budou nadále pokračovat v šíření myšlenek anticiganismu a v prosazování vyhraněné politiky vůči Romům a dalším etnickým skupinám, což může znamenat pro příslušníky romských komunit řadu bezpečnostních rizik.

- **Žhářský útok ve Vítkově na Opavsku**

Nejzávažnějším skutkem, kterým se neonacistická scéna prezentovala v roce 2009, byl útok na romskou rodinu v obci Vítkov. Tento útok se stal v noci na 19. dubna 2009, kdy pachatelé zapálili rodinný dům ve Vítkově na Opavsku vhozením tří zápalných lahví. Plameny zranily tři osoby - rodiče a dvouletou holčičku Natálku, která skončila s popáleninami na téměř 80 % těla v ostravské nemocnici, kde lékaři bojovali o její život. Tento čin byl klasifikován jako trestný čin s rasovým podtextem. Způsobená škoda na majetku byla odhadnuta na 450 tisíc korun. Tento čin byl v zápětí odsouzen ze strany klíčových politických činitelů a vláda měla mimořádné jednání, kde byl projednáván postup proti sílícímu extremismu.

Policejní vyšetřování trestného činu bylo ukončeno v únoru 2010, kdy policie navrhla státní zástupkyni podat obžalobu na čtyři pravicové extremisty obviněné z rasově motivované vraždy, za což hrozí pachatelům trest odnětí svobody v délce 15 let vězení, ve hře je však i výjimečný trest či doživotí. Útok byl dle státní zástupkyně připravován několik týdnů. Všichni čtyři pachatelé byli na místě činu, kdy jeden muž zůstal v autě, zatímco další tři muži z vozu vystoupili a do oken každý z nich vhodil zápalnou láhev s benzinem, čímž se zvýšil hořící účinek. Dům si podezřelí vytipovali náhodně, přičemž však věděli, že dům obývá romská rodina s dětmi. Státní zástupkyně uvedla, že motiv jejich jednání byl rasový, kdy nebyl prokázán žádný subjektivní vztah k rodině.

Pozitivně lze vnímat vlnu solidarity s romskou rodinou ve Vítkově, v rámci níž se uskutečnilo několik veřejných akcí k protestu proti tomuto útoku a proběhala i veřejná sbírka s výtěžkem okolo 640.000 Kč, který posloužil rodině při zajištění nového bydlení.

- **Trestná činnost spojená s extremistickými projevy chování**

Z celkového počtu 332 829 zjištěných trestných činů na území České republiky bylo zaevidováno 265 trestných činů s extremistickým podtextem, tj. 0,07 % z celkového objemu zjištěné kriminality. V roce 2009 pokračoval trend nárůstu zjištěných trestných činů s extremistickým podtextem, zaznamenaný již v roce 2008 o zhruba 22 %, přičemž objasněno bylo 186 trestných činů, tj. 70,2 %. Za spáchání výše uvedených trestných činů bylo stíháno 293 osob (o 98 osob více ve srovnání s rokem 2008). Nejvíce těchto trestných činů bylo zaevidováno v krajích Severomoravském 23,4 % (62.), Jihomoravském 18,1 % (48), Středočeském 13,6 % (36) a hl. městě Praze 12,8 % (34). V roce 2009 bylo v ČR odsouzeno 103 osob za celkem 257 trestných činů s rasovým podtextem z celkového počtu 73 752 osob pravomocně odsouzených osob v ČR (podíl 0,14% z celkově pravomocně odsouzených), přičemž nelze přesně identifikovat kolik trestných činů směřovalo proti příslušníkům romských komunit.

Statistiky týkající se kriminality spojené se extremistickými projevy chování eviduje rovněž *Probační a mediační služba* (dále jen PMS), která v roce 2009 řešila 25 851 trestných činů, z nichž 40 bylo s rasistickým podtextem (tj. 0,2% případů). Z hlediska trestně právní kvalifikace se většina případů projednávaných PMS v této souvislosti týkala trestného činu veřejného projevování sympatií k hnutím uvedeným v § 260 zákon č. 140/1961 Sb. trestního zákona, tzv. jiných trestných činů s extremistickým podtextem.

3.7.2 Klíčové aktivity boje proti extremismu

- **Činnost zainteresovaných resortů**

Strategie boje proti extremismu

Významným počinem bylo přijetí materiálu ministerstva vnitra s názvem *Strategie boje proti extremismu* (dále jen Strategie), která byla vládou schválena dne 4. května 2009 usnesením č. 572 a naplňování úkolů vyplývajících z *Koncepce boje proti extremismu*, která je součástí Strategie. Do realizace úkolů byly kromě MV a Policie ČR zapojeny další resorty jako MŠMT, Úřad vlády ČR (zejména oddělení resortu ministra pro lidská práva), MS, MPO, MO a MF. V návaznosti na přijetí Strategie byly zřízeny pracovní skupiny Task Force A (policejně zpravodajská), Task Force B (právní) a C (pro spolupráci s partnerskými resorty a nevládními organizacemi). Poslední z výše jmenovaných skupin je stále aktivní.

Plnění úkolů Strategie směřovalo ke zvýšení informovanosti veřejnosti o problematice extremismu, ke vzdělávání pedagogických pracovníků a následně i dětí a mládeže s cílem působit na jejich postoje ve smyslu zabránění šíření myšlenek podněcujících rasismus a extremismus. Úkoly směřovaly rovněž k zefektivnění práce Policie ČR při zásazích proti aktivitám extremistických skupin, ke zmapování vnímání extremistických myšlenek v české společnosti prostřednictvím výzkumných aktivit, z nichž asi nejvýznamnější bude připravovaný projekt „Zmapování postojů veřejnosti v České republice k pravicově extremistickým, rasistickým a xenofobním myšlenkám a jejich šířitelům s ohledem na integraci menšin a cizinců“. Realizované činnosti v rámci Strategie rovněž přispěly k zabránění šíření propagandy na internetu, atd. Podrobněji o plnění úkolů vyplývajících ze strategie referuje Zpráva o problematice extremismu na území ČR v roce 2009, konkrétně v části II. Vyhodnocení plnění úkolů koncepce boje proti extremismu.

Kampaň proti rasismu 2009

Úřad vlády ČR se zapojil do naplňování Strategie boje proti extremismu realizací *Kampaně proti rasismu 2009*, kdy část podpořených projektů byla zaměřena na objektivní informace a PR o podstatě neonacistické scény a jejích veřejných aktivitách. V rámci kampaně realizovaly své projekty sdružení Romea, o. s., dále In IUSTITIA, o. s., Člověk v tísni, o.p.s. a Tolerance a občanská společnost, o. s.

Sdružení *Romea*, o. s. realizovalo projekt v rámci kampaně zaměřený na extremismus, jehož aktivity byly zaměřeny na pomoc obětem extremismu a na ovlivnění obrazu extremismu v médiích, která významně působí na veřejné mínění. Cílem projektu bylo dovést veřejnost a odpovědné orgány k netoleranci a neakceptaci extremistických (zejména ultrapravicových) skupin.

Organizace *In IUSTITIA*, o. s. realizovala projekt „*Násilí z nenávisti – platforma právní podpory obětem*“, jehož cílem bylo zvýšit povědomí veřejnosti o problematice násilí z nenávisti, poskytnout jí dostatek informací a motivovat jí k aktivnímu odmítavému postoji k násilnému rasismu a neonacismu, dále poskytnout informace lidem ohroženým násilím z nenávisti potřebné pro řešení jejich obtížné životní situace po útoku, zlepšit přístup poškozených trestnou činností z nenávisti k trestní spravedlnosti a zlepšit informovanost veřejné správy a místních samospráv v relevantní oblasti. Cíl byl naplněn vytvořením, zprovozněním a aktualizováním internetových stránek na doménách www.nasiliznenavisti.cz a www.hatecrime.cz., dále právním poradenstvím obětem trestné činnosti z nenávisti a medializací a zviditelněním problematiky trestné činnosti z nenávisti.

Člověk v tísni, o.p.s. přispěl ke kampani projektem „*Očernění: Informační kampaň k problematice extremistických pochodů a lokální prevence směřující k ochraně napadaných příslušníků menšin*“. Cílem projektu bylo snížit bariéry pro plnohodnotnou integraci příslušníků znevýhodněných menšin v ČR. V rámci projektu vznikly publikace „*Nezvaní hosté*“, která byla distribuovaná elektronicky a je k dispozici většině zástupců měst, úředníků, policistů, zástupců NNO, ale také veřejnosti. V návaznosti na vydání publikace proběhl v 6 lokalitách rovněž seminář k problematice nenávistných pochodů. Dále byl připraven sborník s názvem „*Nebezpečné známosti – manuál pro obce, které se chtějí aktivně bránit shromážděním z nenávisti*“. Publikace shrnuje zkušenosti s veřejnými akcemi (neo)nacistů neziskového a občanského sektoru a také měst (především Ústí nad Labem), která již podobným akcím ve svém katastru čelila.

Organizace *Tolerance a občanská společnost*, o. s. realizovala projekt „*Kdo uvidí, uvěří*“ – *informacemi proti násilí a neonacismu*, v rámci něhož se zaměřila na monitorování krajně pravicových akcí, vzdělávací akce pro školy a policii ČR. Záměrem projektu bylo posílení práv a bezpečnosti osob ohrožených neonacismem a rasismem prostřednictvím podporování aktivního přístupu jednotlivců a celé společnosti k této problematice. Součástí projektových aktivit byla tvorba a distribuce informačních materiálů pro pedagogy zaměřených především na symboliku neonacistického hnutí. Co se týče monitoringu neonacistické scény, šlo o komplexní sledování veřejných akcí českých neonacistů v ČR zaměřené na verbální násilí, propagandu a trendy, které z této činnosti lze vyvodit do budoucna. Data shromážděná během monitoringu byla výchozími informacemi pro vzdělávací aktivity a informační materiály.

Fungování expertních skupin

Ministr pro lidská práva Michael Kocáb představil v létě 2009 iniciativu proti zneužívání extremismu v předvolební kampani – přípravu společného prohlášení všech ústavních činitelů a relevantních politických stran. Dále zřídil dvě expertní skupiny a to v první řadě skupinu SOPRAN, což je odborný panel proti rasismu a násilí a k otázkám mezikulturního a mezináboženského dialogu. Další skupinou je AD HOC skupina proti extremismu, která je tvořena odborníky na extremismus v ČR a v zahraničí, právníky, novináři zabývajícími se společenskými problémy, sociálními pracovníky a dalšími⁶².

3.7.3 Kriminalita a výskyt rizikových forem jednání v sociálně vyloučených romských lokalitách

Bezpečnostní rizika pro romské komunity přináší i výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v souvislosti se životem ve vyloučených romských lokalitách. Jejich vznik a šíření podněcuje samotné prostředí a vysoká koncentrace sociálně vyloučených obyvatel, kteří se snadno z důvodu nepříznivé socioekonomické situace stávají obětí subjektů, jenž zneužívají jejich krizovou situaci, nedostupnost legálních zdrojů obživy, nízké právní povědomí a nabízí jim alternativní zdroje příjmu a další nezákonné aktivity či zboží, které jim do jisté míry umožňují únik ze stresu a psychické zátěže vzniklé v důsledku komplikované životní situace. Jedná se o aktéry jako jsou lichváři či dealeri zastupující jiné finančních instituce nabízející půjčky a jiné finanční produkty za nevýhodných podmínek, dále o poskytovatele nelegální práce nebo o distributory drog. Prostor, kde se kriminalita a další rizikové formy chování stávají normou, je nebezpečné z hlediska výchovy a integrace dětí a mládeže z vyloučených romských lokalit, které mohou přejímat a uplatňovat tyto vzorce chování ve svém budoucím životě.

Zprávy o situaci v krajích se zmiňují o kriminalitě a výskytu rizikových forem chování v souvislosti se životem lidí v sociálním vyloučení, v této souvislosti však neexistují přesné informace o vývoji kriminality. Zprávy vychází nejčastěji z kvalifikovaných odhadů obvodních oddělení Policie ČR, pracovních skupin prevence kriminality, romských poradců a nevládních organizací.

Autoři zpráv vnímají jako nejvíce rozšířenou majetkovou trestnou činnost, černé odběry elektriny, ignorování alternativních trestů či úvěrové podvody a další hospodářskou kriminalitu. Kromě toho se zmiňují o výtržnictví, domácím násilí, vydírání a porušování domovní svobody. Rozšířeným a bohužel nedostatečně podchyceným trestným činem v sociálně vyloučených lokalitách byla i lichva. Co se týče rizikových forem chování, jako alarmující vnímali problém užívání návykových látek, gamblerství, záškoláctví dětí, prostituci, kdy tyto problémy velmi často narážejí na nedostatečně rozvinutou síť služeb v oblasti prevence kriminality, odborné pomoci pro uživatele návykových látek (tj. detoxifikační, ambulantní, residenční či ústavní léčba) a absenci krizové intervence.

3.7.4 Opatření k prevenci kriminality a rizikových forem chování

Pro efektivnější řešení rizikových jevů uvnitř romských komunit podporuje vláda ČR systémový přístup Policie ČR. Na tuto oblast se prioritně zaměřuje zejména mezipříslušní

⁶² Tato skupina se schází dle potřeby za situace, kdy je nezbytné reagovat na aktuální událost. Členové skupiny jsou připraveni aktivně jednat, např. se samosprávami o opatřeních proti extremistickým akcím, anebo v důsledku vyplývajícím z jednání s extremisty.

poradní orgán Ministerstva vnitra *Republikový výbor pro prevenci kriminality*, který odpovídá za vytváření koncepcí preventivní politiky na meziresortní úrovni a podporu a realizaci na úrovni republikové a místní.

Prioritou Republikového výboru byl v roce 2009 rozvoj prevence kriminality na místní úrovni, zejména k posílení samosprávné role krajů v této oblasti, k rozšiřování a zkvalitňování meziresortní spolupráce v oblasti prevence kriminality mládeže, prevence kriminality v rámci sociálně vyloučených komunit, pomoci obětem trestné činnosti, podpoře a ochraně obětí obchodování s lidmi, k přípravě a metodickému vedení specifických projektů a k plnění úkolů vyplývajících z mezinárodní spolupráce.

• Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011

Zásadním koncepčním materiálem a východiskem preventivní politiky státu byla pro rok 2009 „**Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011**“ (dále jen Strategie), kterou vláda ČR schválila usnesením ze dne 15. října 2007 č. 1150.

Mezi priority Strategie patří:

1. oběti rasově, národnostně nebo nábožensky motivovaných trestných činů;
2. rizikovní jedinci v postavení potenciálních pachatelů nebo obětí (sociálně vyloučení jedinci a skupiny; cizinci; příslušníci národnostních a etnických menšin; obyvatelé prostorově vyloučených lokalit);
3. trestné činy a delikventní jednání spojené s radikalizací diváckého násilí; rasově, národnostně či nábožensky motivovaná trestná činnost; protiprávní jednání v sociálně vyloučených lokalitách).

V rámci Strategie byl rozdělen systém prevence kriminality na tři úrovně: republikovou, krajskou a městskou. V rámci krajské a městské úrovně byly v roce 2008 zpracovány Koncepce prevence kriminality krajů⁶³ a Koncepce prevence kriminality měst⁶⁴ na léta 2009 až 2011 (dále jen Koncepce). Mezi prioritami krajských a městských koncepcí se objevuje prevence rasismu a xenofobie, začleňování osob prostorově i sociálně vyloučených i boj proti extremismu. Prostředkem pro naplnění priorit Koncepcí je každoroční dotační program s názvem „*Program prevence kriminality*“ tvořený dílčími konkrétními projekty prevence kriminality. Cílem projektů je odstranit nebo zmírnit sociální vyloučení romských komunit, jehož následkem je i zvýšené nebezpečí rasových a extremistických nálad. V roce 2009 bylo podpořeno celkem 22 preventivních projektů⁶⁵, které byly dotovány částkou 3 398 000,- Kč. Podmínkou podpoření projektu je finanční spoluúčast obce a aktivní participace cílové skupiny na realizaci projektů.

V rámci naplňování strategie ve vztahu k sociálně vyloučeným lokalitám pokračovala spolupráce Republikového výboru s krajskými zástupci „*Pracovní skupiny Rady vlády pro záležitosti romské menšiny pro oblast vnitra a Policie ČR*“, která byla zaměřená na formulaci předpokladů pro tvorbu projektů prevence extremismu, prevence sociálního vyloučení a sociální integrace vyloučených skupin obyvatel včetně Romů. Výstupem činnosti bylo vytipování lokalit pro realizaci pilotního projektu prevence extremismu, jehož realizátorem je Ministerstvo vnitra, samospráva a místní neziskový sektor s aktivním

⁶³ Koncepci zpracovalo všech 13 krajů a hl.m. Praha.

⁶⁴ Koncepci zpracovala a do městské úrovně prevence kriminality do roku 2011 jsou zařazena města s počtem obyvatel převyšujícím 25 tisíc. Jedná se o 45 měst.

⁶⁵ Projekty realizovala tato města: Brno, Česká Třebová, Kladno, Litoměřice, Litvínov, Most, Neratovice, Olomouc, Orlová, Plzeň, Trmice, Žatec.

zapojením občanů. Pilotní projekt s názvem „Úsvit“⁶⁶ začal být realizován v druhé polovině roku 2009 v Mostě – Chanově. V centru pozornosti skupiny byla rovněž problematika zadlužování sociálně slabých a vyloučených skupin obyvatel jako kriminogenní a sociálně nestabilizující faktor. Rovněž byl představen filmový dokument „Barevný úspěch“, který vznikl jako doplňkový produkt výzkumu „Příčiny úspěchu Romů v české společnosti“ realizovaného občanským sdružením Socioklub.

- **Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám pro období 2008 až 2012**

Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám pro období let 2008 až 2012 je výchozím dokumentem Policie ČR, který usiluje o to, aby se Policie ČR úspěšně adaptovala na podmínky vzrůstající společenské diverzity, dále aby byla Policie ČR vybavena odpovídajícími sociálními kompetencemi tak, aby její příslušníci byli schopni efektivní práce ve vztahu k menšinám a kvalitního a rovného přístupu k nim. Hlavní těžiště úsilí Ministerstva vnitra a Policie ČR pro rok 2009 spočívalo v prosazování principu *community policing*⁶⁷ v systému Policie ČR a v oblasti vzdělávání a přípravy policistů pro práci s menšinami, značná pozornost byla rovněž věnována problematice sociálního vyloučení.

V souvislosti s naplňováním strategie proběhla i celá řada aktivit zaměřených na přípravu policistů pro práci s příslušníky vyloučených romských komunit. Proběhl například cyklus seminářů „*Vyjednávací techniky mezi policií a příslušníky národnostních menšin - efektivní metody, analýza rizik, specifika vyjednávacího procesu*“, kdy část seminářů byla věnována tématům interkulturní vztahy a menšiny v ČR, způsoby komunikace s kulturně odlišnými lidmi, situace cizinců a menšin v ČR, vliv kriminálního jednání na situaci cizinců a menšin, multikulturalismus, migrace a integrace, cizinci v ČR, sociální vyloučení, kriminalita a sociální vyloučení, vietnamská populace v ČR, lokální politika a sociální vyloučení.

V říjnu 2009 rovněž proběhlo pracovní setkání styčných důstojníků pro menšiny a členů jejich pracovních skupin, jehož dílčím tématem bylo i sociální vyloučení a romská integrace s účastí lektorů z Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a Agentury, kteří zde měli možnost prezentovat Koncepti romské integrace na období 2010 – 2013 a téma vzniku sociálního vyloučení a činnosti Agentury – podpora projektu lokálního partnerství.

Součástí naplňování strategie byla i tvorba materiálů, z nichž nejvýznamnějším byl materiál *Řešení aktuálních problémů sociálního vyloučení*, jehož součástí byl dokument

⁶⁶ Pilotní projekt Úsvit je zaměřen na zlepšení situace v rámci jedné sociálně vyloučené lokality. Projekt se skládá z několika dílčích projektů – ochrana veřejného pořádku a bezpečnosti, úklid veřejných prostranství, motivační technické zabezpečení jednoho bytového bloku a zlepšení atmosféry v základní škole. Zaváděné vzdělávací metody směřují k žákům 1., 2. a 3. třídy a dětem, které se připravují na školní docházku s zvýšit jejich motivaci a pocity úspěšnosti ve škole a rozvíjet jejich schopnosti tak, aby uspěly na středních školách. Probíhá zde i projekt Romský mentor zaměřený na výkon alternativního trestu obecně prospěšných prací a sociálně podpůrnou práci s rodinami odsouzených pod vedením Probační a mediační služby ČR a Sdružení pro probaci a mediaci v justici. Také byly podpořeny dva kurzy – jeden pro policisty a strážníky, který je zaměřený na specifika policejní práce v rámci sociálně vyloučených lokalit. Druhý kurz se týkal zadlužování a finanční gramotnosti, jehož se zúčastnili sociální pracovníci, pracovníci NNO, strážníci městské policie a příslušníci Policie ČR.

⁶⁷ Community policing je označení pro jednu z možných metod policejní práce založené na profesionálním a k veřejnosti vstřícném výkonu služby. Smyslem této metody je zapojit veřejnost do policejní práce a naopak policii a policisty do věcí veřejných. Postupy, které z community policing vycházejí, jsou založené na spolupráci policie, veřejnosti, samosprávy a dalších organizací a institucí na místní úrovni. Použití metody vyžaduje, aby policie dobře znala bezpečnostní situaci v lokalitě, aby znala a brala v úvahu potřeby široké veřejnosti a tyto zohlednila ve svých strategiích a opatřeních.

Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení, který zpracoval Odbor bezpečnostní politiky. Na základě tohoto materiálu byl pověřen ministr pro lidská práva vytvořit komplexní materiál *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení*. Dalšími klíčovými materiály zaměřenými na podporu obcí při řešení situace v sociálně vyloučených lokalitách byl manuál pro obce *„Sociální vyloučení: dobrá praxe a řešení“*, který zpracovala nevládní organizace Společně k bezpečí o.s. Tento manuál byl východiskem pro zpracování *„Příručky pro sociální integraci“* (Úřad vlády ČR, 2009), kterou zpracovala Agentura, organizace Člověk v tísni, o.p.s. a Odbor bezpečnostní politiky MV. Příručka obsahuje praktická doporučení zástupcům samospráv směřující ke stabilizaci sociálně vyloučených lokalit. Součástí prezentace příručky probíhala série celorepublikových konferencí *„Sociální integrace v obcích“*, jejichž cílem bylo seznámit účastníky se základními principy komplexního řešení sociálního vyloučení na svém území a otevřít diskusi o problémech, které v této oblasti tíží orgány samospráv.

Dalším důležitým tématem v rámci naplňování Strategie byla diskuse na téma *sociální práce se svědky a s oběťmi trestné činnosti*, což je forma sociální práce poskytovaná v prostředí sociální exkluze s ohledem na bezpečnost a prevenci kriminality. V této oblasti došlo v roce 2009 k významným změnám zejména v souvislosti s § 7 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, bylo upuštěno od užívání názvu „asistent policie“. Výsledkem jednání se zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen „MPSV“) je dosažení shody na užívání označení *„asistent při jednání s policií a dalšími úřady“* (dále jen „asistent“). Dále probíhá jednání ohledně zajištění zdrojů pro financování mechanismu a aktualizace metodiky v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Důležitými subjekty jsou pro naplňování Strategie na lokální úrovni ve vztahu k menšinám styční důstojníci pro menšiny, kteří působí od roku 2005 na všech krajských ředitelstvích Policie ČR v rámci usnadnění komunikace Policie ČR s příslušníky menšin. Styčný důstojník působí i jako konzultant při řešení problémů zasahujících do života menšin, podporuje odhalování latentní kriminality v sociálně vyloučených lokalitách.

3.7.5 Realizace preventivních opatření na regionální úrovni

Všechny kraje v ČR mají vytvořené Strategie prevence kriminality, zároveň některé z nich využívají i další preventivní nástroje. Jejich přehled je součástí následující tabulky.

Tabulka č. 17 Využívání nástrojů prevence kriminality v krajích

Kraj	Koncepce kriminality na úrovni kraje	Propojení s činností styčného důstojníka pro menšiny a jeho zapojení do oblasti prevence kriminality.	Realizace asistence pro jednání s policií a dalšími úřady	Realizace programu romský mentor
Hl. m. Praha	Koncepce prevence kriminality hl. města Prahy na léta 2009 - 2012	Intenzivní spolupráce je navázána již od roku 2004.	Nepůsobí v kraji.	10 romských mentorů
Jihočeský	Koncepce prevence kriminality Jihočeského kraje na období 2009 – 2011	Styčný důstojník a členové jeho pracovní skupiny se účastní komunitního plánování, dále pravidelných jednání se státní správou, spolupracují s NNO, účastnili se i pochodu hrdosti v červnu 2009 v Táboře, kde se konal mítink Dělnické strany a usilovali o realizaci preventivních opatření.	Nepůsobí v kraji.	11 romských mentorů (působnost České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův hradec, Písek, Tábor)
Jihomoravský	Strategie prevence kriminality Jihomoravského kraje 2009 - 2011	Mezi koordinátorkou a styčným důstojníkem pro menšiny funguje průběžná spolupráce, koordinátorka se účastnila v roce 2009 6 setkání v rámci pracovní skupiny prevence kriminality.	3 asistenti působí v rámci příspěvkové organizace Drom.	Není realizován v kraji.
Karlovarský	Koncepce kriminality Karlovarského kraje 2009 – 2011	Funkce styčného důstojníka byla zřízena při krajském ředitelství PČR v Plzni, spolupráce mezi styčným důstojníkem a krajským koordinátorem pro romské záležitosti nebyla navázána.	Nepůsobí v kraji.	1 mentor působí při věznici v Horním Slavkově.

Královehradecký	Koncepce prevence kriminality 2009 – 2011 v Královehradeckém kraji	Účast styčného důstojníka na poradách a pracovních skupinách koordinátora, předávání informací o vývoji extremismu v kraji a nastínil možnosti spolupráce i s romskými poradci při řešení situace sociálně vyloučených lokalit. Zprostředkoval rovněž možnost účastnit se jednání pracovní skupiny „Kriminalita, rizikové jevy a prevence“.	Nepůsobí v kraji.	Působí v lokalitách Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou.
Liberecký	Koncepce prevence kriminality Libereckého kraje 2009 – 2011	Zapojení koordinátora do pracovní skupiny prevence kriminality, zřízené Odborem sociálních věcí, bezpečnosti a problematiky menšin. Spolupráce se styčným důstojníkem není navázána.	Nepůsobí v kraji.	Není realizován v kraji.
Moravskoslezský	Koncepce prevence kriminality Moravskoslezského kraje na období 2009 – 2011.	Krajský koordinátor pro romské záležitosti se účastnil několika pracovních jednání se styčným důstojníkem pro menšiny a dalšími příslušníky Policie ČR. V roce 2009 proběhlo také několik společných jednání koordinátora, styčného důstojníka pro menšiny a zástupce Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Spolupráce probíhá ve formě výměny informací v konkrétních případech, např. zvýšené činnosti extremisticky orientovaných skupin na území kraje.	7 asistentů (4 asistenti působí v rámci organizace Vzájemné soužití, o.s., dále 3 asistenti v rámci příspěvkové organizace Sociální služby Karviná)	Není realizován v kraji.

Olomoucký	Akční plán realizace prevence kriminality na území Olomouckého kraje na období 2009 – 2011	Koordinátorka průběžně spolupracovala se styčným důstojníkem pro menšiny, zejména v rámci koordinace a řešení konfliktů při akcích Dělnické strany a neonacistů v Olomouci a v Přerově.	4 asistenti (3 asistenti fungují v rámci organizace Člověk v tísní Olomouc, o.p.s., 1 asistent v rámci organizace Člověk v tísní Přerov, o.p.s.)	Není realizován v kraji.
Pardubický	Koncepce prevence kriminality Pardubického kraje na období 2009 – 2011.	Průběžná spolupráce koordinátora se styčným důstojníkem, který se účastnil pracovních porad s romskými poradci a informoval je o problematice extremismu v kraji.	Nepůsobí v kraji	Působí v kraji ve městech Pardubice a Ústí nad Orlicí)
Plzeňský	Koncepce prevence kriminality a sociálně patologických jevů Plzeňského kraje na léta 2009 – 2011.	Funkce styčného důstojníka byla zřízena při krajském ředitelství PČR v Plzni, spolupráce mezi koordinátorem a styčným důstojníkem nebyla navázána.	3 asistenti, realizátorem je Člověk v tísní Plzeň, o. p. s..	Není realizován v kraji.
Středočeský	Strategie prevence kriminality ve Středočeském kraji na léta 2009 – 2012	Spolupráce se styčným důstojníkem byla navázána, Důstojník je pravidelně informován o vývoji situace romských komunit v kraji, proběhlo rovněž několik jednání se zástupci Policie ČR a romskými nevládními organizacemi k bezpečnostní situaci v kraji, zejména k nárůstu extremismu.	Nepůsobí v kraji.	Fungují v kraji (působnost Beroun, Kolín, Kladno, Nymburk)
Ústecký	Strategie prevence kriminality na území Ústeckého kraje na období 2009 - 2011	Intenzivnější spolupráce se styčným důstojníkem nebyla navázána a probíhá jen při komunikaci s antikonfliktním týmem PČR.	Nepůsobí v kraji (naposledy v roce 2006)	Realizace programu ve dvou městech (Most a Chomutov)
	Koncepce prevence kriminality kraje Vysočina na léta 2009 až 2011	V současnosti styčný důstojník v kraji nepůsobí.	Nepůsobí v kraji.	Není realizován v kraji.

Zlínský	Koncepce prevence kriminality na léta 2009 – 2011.	Spolupráce se styčným důstojníkem není navázána. Koordinátorka je členem pracovní skupiny k prevenci kriminality ve Vsetíně.	Nefunguje v kraji.	1 mentor působí v Holešově
---------	--	--	--------------------	----------------------------

- **Příklady úspěšných projektů**

Projekt „Romský mentor“

Od roku 2004 je v ČR realizován projekt Mentor, který je výlučně zaměřen na romské klienty. Tento projekt je nápomocný zejména tam, kde je vyšší počet klientů Probační a mediační služby z řad příslušníků romských komunit. Služba Mentor přispívá ke snížení rizika recidivy a sociálního vyloučení romských klientů, vede k zefektivnění práce s romskými klienty – a to zvýšením informovanosti o alternativních trestech a motivace k výkonu alternativních trestů. Cílovou skupinou jsou zejména příslušníci romské menšiny, kterým byl uložen alternativní trest nebo opatření. Romský mentor, proškolený dobrovolník z řad romského etnika, který spolupracuje s PMS ČR, navazuje kontakty s odsouzenými Romy tímto se zvyšuje předpoklad vykonatelnosti alternativních trestů, zejména trestu obecně prospěšných prací a výkonu dohledu probačního úředníka.

Romský mentor dokáže citlivě reagovat na potřeby romských osob, které byly odsouzeny k výkonu trestu na svobodě a navazovat s nimi osobní kontakt. Ten směřuje k tomu, aby tito pachatelé byli motivováni spolupracovat s probačním úředníkem a úspěšně tak vykonali svůj alternativní trest. Služeb mentora PMS využívá rovněž i v rámci přípravného řízení, kdy jsou shromažďovány informace, které tvoří podklad pro rozhodnutí státního zástupce nebo soudce v dané věci. V této souvislosti je mentorova spolupráce s klientem zacílena na zvýšení odpovědnosti a motivaci pachatele řešit důsledky trestného činu, vyrovnání škody apod.

V roce 2009 byl projekt realizován od 1. 1. 2009 do 31. 12. 2009 v Jihočeském, Středočeském, Královéhradeckém a Pardubickém kraji s cílem udržení, rozvoje a rozšíření služby Mentor. Stěžejní část projektu tvořila terénní práce romských mentorů s klienty, kvalita služby byla zajištěna pravidelnými supervizemi zaměřenými na profesní rozvoj mentorů. Spolupráce probíhala se středisky PMS v kraji Jihočeském (České Budějovice, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Písek, Tábor), Středočeském (Beroun, Kolín, Kladno, Nymburk), Královéhradeckém kraji (Hradec Králové, Rychnov nad Kněžnou) a Pardubickém kraji (Pardubice, Ústí nad Orlicí). Projekt byl realizován z finančních prostředků státního rozpočtu ČR v rámci dotačních programů Úřadu vlády ČR Podprogramu A „Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků“, podprogram B. „Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce“, dále z grantu Jihočeského kraje, z grantu na podporu 2. komunitního plánu sociálních služeb města Český Krumlov a finanční prostředků PMS ČR.

Kromě toho byl Projekt Mentor realizován SPJ i jako součást projektu „Úsvit“ – projektu partnerské spolupráce při zlepšování situace v sídlišti Chanov v období 20.9. – 31.12. 2009 v Mostě s cílem snížit rizika recidivy a sociálního vyloučení u osob, kterým byl uložen alternativní trest či opatření a které se hlásí k romské menšině. Hlavní aktivitou byla opět terénní práce s klienty, v rámci projektu proběhlo také proškolení 12 romských mentorů. Aktivita byla podpořena z prostředků Ministerstva vnitra v rámci projektu Úsvit.

Projekt „Posílení rodiny“

Projekt probíhá od 1. 7. 2008 a jeho ukončení je plánováno k 30. 6. 2010. Záměrem projektu je zlepšení poměru rodinné péče na úkor péče ústavní v případě dětí a mladistvých ze sociálně vyloučených rodin hlásících se k romské menšině formou poskytování poradenství, preventivní péče a dalších služeb zaměřených na sanaci těchto ohrožených rodin. V rámci projektu je ověřována preventivní služba romských mentorů zaměřená na podporu a doprovázení romských rodin, u nichž hrozí odebrání dítěte nebo mladistvého do ústavní péče. Cílovou skupinou jsou ohrožené rodiny - rodiny hlásící se k romské menšině, kterým hrozí odebrání dítěte nebo mladistvého do ústavní péče, děti a mladiství klienti Probační a mediační služby ČR hlásící se k romské menšině, kterým bylo uloženo opatření. Dále mentoři i odborná veřejnost z oblasti sociálních služeb a trestní justice (zejména pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí, Probační a mediační služby ČR, soudci, státní zástupci, sociální kurátoři a další odborníci pracující s klienty projektu).

Stěžejní část projektu tvoří terénní práce mentorů a terénního rodinného pracovníka (odborníka v oblasti rodinné terapie a efektivní komunikace) s ohroženými rodinami, dětmi a mladistvými klienty. Kvalita poskytované služby je zajištěna supervizemi.

Projekt je podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti a dále z grantu na podporu 2. komunitního plánu sociálních služeb. V rámci projektu byla navázána spolupráce s OSPOD (Jindřichův Hradec, Český Krumlov, a Prachatic), pokračovala spolupráce SPJ a středisek PMS v Písku, Táboře, Českých Velenicích a Českých Budějovicích. Proběhl kurz pro vyškolení romských mentorů (v současnosti pracuje 11 mentorů) a byla zahájena jejich práce s rodinami. Mentoři nyní spolupracují s OSPOD v Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a Písku a se středisky PMS ČR v Českých Budějovicích, Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a Táboře. Ve všech uvedených městech probíhají pravidelné supervize mentorů a terénních rodinných pracovníků za účasti pracovníků OSPOD a PMS.

Projekt „Život po vězení“

Projekt je realizován od 23. 3. 2009 a jeho ukončení je plánováno na 22. 3. 2011. Místem realizace je Karlovarský a Ústecký kraj. Hlavním cílem projektu je zvýšit šanci na sociální a ekonomickou (re)integraci příslušníků sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském a Ústeckém kraji, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. Jedná se o osoby opouštějící vězení a osoby, jimž byl uložen alternativní trest, který vykonávají na svobodě. Prostřednictvím projektu dochází k posílení klíčových kompetencí potřebných pro vedení života bez konfliktu se zákonem a ke zlepšení postavení na trhu práce: posílení právního vědomí, posílení odpovědnosti za svůj život, motivace k plnění svých povinností aj. Cílem je rovněž zvýšit kvalifikaci vybraných zástupců romské komunity, připravit je pro činnost mentora a umožnit jim získat zkušenost v oblasti sociální práce.

Snahou je, aby vybraní klienti absolvovali kompletní nebo alespoň větší část Reintegračního programu *Plus* složeného z aktivit zaměřených na rozvoj znalostí a dovedností klientů. Sem patří *Motivační program ZZ* (Získej zaměstnání), Kurz právního minima a následné korespondenční právní poradenství zahrnující mimo jiné oblast zadluženosti, rekvalifikační kurzy, prezentace pracovních nabídek, doplňkové rozvojové aktivity (truhlářská, keramická dílna), posilování rodičovských kompetencí a mentoring. Mentoring je určen také vybraným klientům PMS ČR, kteří mohou stejně jako klienti po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody využít doplňkové poradenství poskytované

regionálními středisky. Projekt je spolufinancován z prostředků ESF prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR.

V rámci projektu byla navázána spolupráce s Věznicí Horní Slavkov, Věznicí Nové Sedlo a se zástupci Českého helsinského výboru, proběhl výběr klientů ve výkonu trestu odnětí svobody do jednotlivých aktivit, dále výběrové řízení se zájemci o práci mentora, byl zahájen kurz Mentor, proběhlo výběrové řízení na lektory motivačního programu, byl zahájen Kurz právního minima, korespondenčního právního poradenství, kurz Práce v truhlářské dílně, Motivační program ZZ (Získej zaměstnání), Motivační program k rodičovským kompetencím. Byla připravena metodika spolupráce PMS, mentora a SPJ. Proběhlo druhé výběrové řízení na nové lektory Motivačního programu ZZ (Získej zaměstnání), kteří budou do projektu pracovně zapojeni v roce 2010. Supervize, praktická práce s klienty a další aktivity projektu pokračují i v roce 2010.

Výše uvedené projekty jsou hlavními aktivitami v oblasti práce s romskou komunitou. Probační mediační služba pracuje s romskými klienty v rámci zajištění výkonu probace a mediace bez specifické evidence těchto případů. Spolupráce se Sdružením pro probaci mediaci v rámci výše uvedených projektů je „nadstavbou“ nad touto činností danou ze zákona (zákon o Probační a mediační službě .č. 257/2000 Sb.). Realizátorem projektů je Sdružení pro probaci a mediaci o.s., nicméně tyto projekty jsou do zprávy zařazeny z důvodu partnerství Probační a mediační služby.

Projekt „Policie pro všechny“

Ministerstvo vnitra podporuje přístup romských uchazečů a jiných zástupců etnik po absolvování základní školy ke studiu oboru 68-42-M Bezpečnostně právní činnost na Střední policejní škole MV v Holešově prostřednictvím projektu „Policie pro všechny“. Projekt umožňuje žákům 9. tříd základních škol z národnostních menšin překonávat bariéry při přijímacím řízení ke studiu vzdělávacího programu Bezpečnostně právní činnost. Jeho hlavním cílem je najít a kontaktovat zájemce z řad národnostních menšin o studium na policejní škole MV, připravit je k přijímacímu řízení a po dobu studia jim zajistit srovnatelné materiální a kulturní podmínky, jaké má většina ostatních žáků.

Po absolvování Střední policejní školy MV v Holešově mohou absolventi nastoupit (po řádném přijímacím řízení) do služebního poměru k Policii ČR. Policii projekt pomáhá získat do svých řad příslušníky národnostních menšin a Střední policejní škola MV v Holešově tak přispívá ke zvýšení konkurenceschopnosti těchto menšin na trhu práce.

Pro úspěšnou realizaci projektu „Policie pro všechny“ byly vytvořeny podmínky pro přímou komunikaci mezi zřizovateli základních škol, řediteli škol a realizátorem projektu. Cílem zamýšleného opatření je rychlý přenos informací o celkovém počtu žáků 9. tříd z národnostních menšin a o počtu žáků menšin, kteří mají zájem o studium ve Střední policejní škole Ministerstva vnitra v Holešově. Příprava žáků k přijímacímu řízení ke studiu v SPŠ MV v Holešově je zajištěna pedagogy této školy. V rámci projektu bylo v přijímacím řízení pro školní rok 2009/2010 přijato 18 žáků z jiných národností a menšin, z nichž 4 se hlásili k romské národnosti. Ke dni 10. března 2010 studuje ve čtyřletém maturitním vzdělávání oboru 68-42-M Bezpečnostně právní činnost níže uvedený počet romských žáků:

1. ročník: počet tříd: 3 celkový počet žáků: 90 počet žáků, kteří se hlásí k romské menšině: 2
2. ročník: počet tříd: 3 celkový počet žáků: 86 počet žáků, kteří se hlásí k romské menšině: 3

3. ročník: počet tříd: 2 celkový počet žáků: 55 počet žáků, kteří se hlásí k romské menšině : 1
4. ročník: počet tříd: 2 celkový počet žáků: 57 počet žáků, kteří se hlásí k romské menšině: 0

Všichni romští žáci této školy pobírají již několik let dotaci v rámci programu MŠMT Podpora romských žáků středních škol.

3.7.6 Emigrace Romů z České republiky

- **Emigrace Romů do Kanady**

Zásadní událostí v roce 2009 bylo obnovení vízové povinnosti vůči občanům ČR cestujícím do Kanady a to od 14. července 2009⁶⁸. Jako důvod byl deklarován vysoký počet žadatelů o politický azyl, z nichž velkou část tvořili čeští Romové. Obnovení vízové povinnosti je v rozporu s principem vízové reciprocity, který vůči Kanadě uplatňují země Schengenského systému EU, jehož je ČR členem. Zavedení víz pro české občany cestující do Kanady je prvním případem, kdy se některá ze třetích zemí, vůči které EU neuplatňuje vízovou povinnost, rozhodla zavést víza členské zemi EU. Kanadský krok vytváří nerovnost v rámci EU⁶⁹.

V Kanadě v roce 2009 požádalo o politický azyl 2 202 občanů z ČR, z nichž velkou část tvořili čeští Romové. Tamní úřady vyhověly v roce 2009 pouze 90 osobám, což je oproti minulému roku výrazné relativní snížení (v roce 2008 bylo z 862 podaných kladně vyřízeno 84 žádostí). Od obnovení vízové povinnosti se příliv azylantů do Kanady snížil na zcela minimální počet. Podle statistik *Immigration and Refugee Board of Canada* (dále jen IRB) podalo během tohoto období, kdy platil již vízový režim, žádost o azyl 30 českých občanů⁷⁰, přičemž ve 4. čtvrtletí 2009 již nebyl azyl udělen nikomu a 13 žádostí bylo odmítnuto. Od zavedení vízové povinnosti výrazně narostl počet stažených a upuštěných žádostí.

Poznatky ukazují, že skutečným důvodem odchodu Romů do Kanady a podávání žádostí o politický azyl je snaha o zlepšení jejich sociálního a ekonomického postavení, což jim dle jejich očekávání umožňuje stávající kanadský azylový systém. Migranti poukazují na tíživou socioekonomickou situaci v ČR, způsobenou neřešitelným předlužením, nemožností najít si legální zdroj obživy, nejistotou v oblasti bydlení. Často zmiňovaným důvodem je i špatné etnické klima v české společnosti ve vztahu k Romům, nárůst extremismu a zněj vyplývajících bezpečnostních rizik. Romové očekávali řešení obtížné situace prostřednictvím vstřícného kanadského azylového systému, zároveň odchod vnímali mnohdy jako jedinou možnost zlepšení situace dětí, jejichž šance na společenský vzestup jsou dlouhodobě v ČR nízké. Tyto příčiny odchodu, který probíhal

⁶⁸ Vízová povinnost platí pro držitele všech pasů, tedy i diplomatických a služebních.

⁶⁹ Po jednostranném zavedení víz zemí, která je na pozitivním seznamu dle nařízení ES č. 539/2001 (bezvízový styk s EU), má Česká republika dle čl. 1 povinnost notifikovat Evropské komisi, neboť dochází k vízové nerekrocitě. Zároveň s notifikací Česká republika využila možnosti vyvolání tzv. klauzule solidarity (nařízení Rady 851/2005). Tato klauzule umožňuje reakci celé Evropské Unie na nastalou situaci. Evropská komise má nyní povinnost podniknout kroky vůči třetí zemi s cílem obnovit bezvízový styk a měla do 90 dnů předložit Radě zprávu, která mohla být doprovázena návrhem stanovujícím dočasné obnovení vízové povinnosti. Předložit takovýto návrh může Evropská komise i bez předchozí zprávy. V obou případech musí takovýto návrh odsouhlasit Rada kvalifikovanou většinou (během tří měsíců od podání návrhu).

⁷⁰ Podle vyjádření našeho velvyslanectví v Ottawě se mohlo jednat o osoby, které do Kanady přicestovaly s již uděleným vízem, anebo o žadatele, kteří se do Kanady dostali ještě během bezvízového režimu a podali žádost o azyl během legálního pobytu.

v době bezvízového režimu s Kanadou, mohou též indikovat potřebu další realizace integračních politik ve vztahu k Romům a opatření ke zlepšení jejich bezpečnostní situace.

Kromě českých Romů narostl i podíl žádostí o politický azyl v Kanadě ze strany romských žadatelů z Maďarska, kdy celkový počet žádostí dosáhl počtu 2440 za rok 2009 a v současné době již přesahuje 3500. Kanadská vláda zřejmě zvažuje zavedení vízové povinnosti i pro maďarské občany, rozhodnutí ovšem učiněno zatím nebylo. Evropská komise, v jejíž kompetenci společná vízová politika je, opakovaně vyzvala Kanadu ke zrušení vízové povinnosti pro občany ČR. V roce 2009 byla založena pracovní skupina, jejímž cílem je zmapovat možnosti dosažení dohody o bezvízové povinnosti. V březnu 2010 došlo k obnovení její činnosti a Kanada souhlasila s věčným jednáním o způsobu dopracování se k obnovení bezvízového styku. Kanada též v březnu 2010 představila návrh reformy svého azylového systému, který ve svých opatřeních potvrzuje argumentaci ČR, a sice že současný azylový systém je zneužíván osobami hledajícími de facto sociální a ekonomické výhody. Česká strana má na své straně omezenou možnost ovlivnit tuto migraci vzhledem ke skutečnosti, že silnou motivací k odchodu je ekonomické využívání kanadského azylového zákona, což připouští i Kanada samotná. Kanadská strana se zajímá o Koncepti romské integrace na období 2010 – 2013 a strategické materiály jiných resortů jako je např. Národní akční plán inkluzivního vzdělávání, které by měly vést ke zlepšení situace Romů v ČR.

• **Návrat Romů do ČR**

Jedním z trendů, který se v roce 2009 výrazněji projevil, byl i návrat Romů ze zahraničí, který se netýkal jen romských emigrantů z Kanady, ale i těch z Velké Británie a dalších zemí. Navrátilivší se rodiny upadají po návratu do ČR do skutečně krizové situace. Většinou se vracejí do prostředí, kde nemají žádné zázemí, protože před odchodem rozprodaly svůj majetek, nemají bydlení a jsou odkázány na pomoc ze strany příbuzných nebo využívají ubytování na komerčních ubytovnách ve vyloučených lokalitách.

Romům po návrtu často chybí finanční prostředky i na ty nejzákladnější potřeby. Autoři zpráv o situaci v krajích zmiňují negativní dopady migrace Romů na situaci dětí, kdy se setkávají s problémy se zápisem na původní školu, dochází u nich k propadu školní úspěšnosti, protože v zahraničí do školy nedocházely a nyní mají potíže začlenit se zpět do výuky a zvládnout učivo, které zameškaly. Nízká školní úspěšnost má vliv na budoucí vzdělanostní šance a pracovní kariéru zejména u dětí, které čeká v brzké době přechod do základního, sekundárního nebo terciárního stupně vzdělávání.

Problémy nastávají i v oblasti zdravotní péče, protože migranti nemají zajištěné zdravotní pojištění, popř. jim narůstal po dobu jejich pobytu v zahraničí dluh. Nárůst dluhů a problémy s exekucemi se u dlužníků samozřejmě netýkaly jen zdravotního pojištění, ale i ostatních finančních závazků, které se jim nepodařilo vyřešit před odchodem z ČR, popř. byly přímo důvodem k odchodu kvůli insolventnosti romských domácností. Romové se následně dostávají do mnohem horší socioekonomické situace, než byli před odchodem z ČR, navíc často nemají šanci čerpat pomoc v rámci záchranné sociální sítě v ČR, nemají šanci na získání ubytování. V Ústeckém kraji hovoří autoři o „neoficiální“ migraci ve velkém měřítku, kdy romské rodiny odcházely za svými úspěšnějšími příbuznými, kteří odešli z ČR do zahraničí v předchozím období a podařilo se jim tam relativně dobře usadit. Romské rodiny za nimi vycestují na přechodnou dobu, pracují zde 12 – 18 měsíců a poté se vrátí zpět do ČR, kde začínají znovu od „nuly“. Po vyčerpání svých úspor tuto cestu absolvují znovu.

Na masivní návrat romských rodin nejsou připravená města ani obce, proto je v tom ohledu nutné začít plánovat a koordinovat možné postupy řešení situace navrátilivších se rodin.

3.8 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA ROMSKÉ INKLUZE

Tato část zprávy se bude zabývat průřezovými tématy romské integrace, jako je diskriminace a rovnost příležitostí mužů a žen. Tato témata jdou napříč všemi dílčími oblastmi romské integrace.

3.8.1 Diskriminace

Romská menšina je jako celek vystavena projevům rozšířené etnické intolerance a rasové diskriminace v každodenním životě. V prosinci 2009 předložila *Agentura Evropské unie pro základní práva* (European Union Agency for Fundamental Rights) výsledky ze svého průzkumu dodržování práv menšin v členských zemích Evropského společenství ve zprávě „*Šetření o menšinách a diskriminaci v Evropské unii*“ (dále jen EU MIDIS)⁷¹. Jedná se o první ucelené šetření v členských zemích EU, při němž byli dotazováni přistěhovalci a příslušníci etnických menšin na jejich zkušenosti s diskriminací a viktimizací v každodenním životě. EU MIDIS poskytuje nejkomplexnější aktuální svědectví o míře diskriminace a viktimizace v Evropské unii a svým rozsahem překonává i oficiální národní statistiky členských zemí, které vypovídají spíše o nahlášených a řešených případech diskriminace. EU MIDIS bere v úvahu i nenahlášené případy, které nejsou nikde evidovány, a zabývá se důvody rezignace na řešení těchto případů ze strany diskriminovaných.

Při dotazování Romů v ČR na jejich zkušenosti s diskriminací se pracovníci *Agentury Evropské unie pro základní práva* zaměřovali na 9 různých oblastí jejich života. Šetření ukázalo, že 64 % dotazovaných Romů v ČR mělo zkušenost v posledních 12 měsících s diskriminací z důvodu jejich etnické příslušnosti. Tento výsledek vedl k tomu, že byli čeští Romové označeni za nejvíce diskriminovanou menšinu v zemích EU⁷². Romové, kteří byli diskriminováni, čelili v průběhu 12 měsíců v průměru až 11 případům diskriminace, což naznačuje, že někteří Romové jsou ohroženi opakovanou diskriminací, proto by se měla intervenční strategie pro řešení diskriminace prioritně zaměřit na tuto ohroženou

⁷¹ Šetření o menšinách a diskriminaci v Evropské unii realizované Agenturou Evropské unie pro základní práva v roce 2008 proběhlo v 27 státech Evropské unie a účastnilo se ho více než 23 000 příslušníků skupin přistěhovalců a etnických menšin, které bylo zaměřeno na jejich zkušenosti s diskriminací, rasově motivovanými trestnými činy a činností policie v Evropské unii. Diskriminace vůči Romům byla zkoumána pouze v České republice (ČR), Maďarsku (HU), Polsku (PL), Řecku (EL), Slovensku (SK), Bulharsku (BG) a Rumunsku (RO). V České republice, kde byli vybráni jako sledovaná skupina Romové, se šetření zúčastnilo 505 respondentů. Je nutné doplnit, že počet osob, které se zúčastnily výzkumu, byl ve všech zkoumaných zemích stejný, a to bez ohledu na demografické, sociální a kulturní rozdíly mezi těmito zeměmi (srov. počet obyvatel v ČR – 10,2 mil., v Polsku – 38 mil, Rumunsku – 21,8 mil). Nezanedbatelný je např. fakt, že počet Romů např. v Rumunsku je mnohonásobně vyšší ve srovnání s počtem Romů v ČR. Nezohlednění demografických a dalších rozdílů mezi zúčastněnými zeměmi mohlo mít vliv i na výsledky šetření.

⁷² Dle výsledků šetření zkušenosti s diskriminací v posledních 12 měsících pocítují diskriminaci nejvíce Romové v ČR (64 %), dále Afričané na Maltě (63 %), Romové v Maďarsku (62 %), Romové v Polsku (59 %), Romové v Řecku (55 %), subsaharští Afričané v Irsku (54 %), Severoafričané v Itálii (52 %), Somálci ve Finsku (47 %), Somálci v Dánsku (46 %) Brazilci v Portugalsku (44 %), Turci v Dánsku (42%) a Romové ve Slovensku (41%). Romové tak tvoří značnou skupinu obyvatelstva, kteří čelí vysoké diskriminaci (s výjimkou Bulharska a Rumunska, kde podle studie pocítilo diskriminaci 26% Romů v Bulharsku, a 25% Romů v Rumunsku).

skupinu českých Romů. Celkem 83% dotazovaných respondentů si rovněž myslí, že je diskriminace založená na etnickém původu v ČR častá.

Co se týče míry diskriminace v devíti sledovaných oblastech života Romů, nejvíce čelili Romové v ČR diskriminaci v přístupu k soukromým službám (42 %) ⁷³, na druhém místě při hledání zaměstnání (32 %), dále ze strany pracovníků sociálních služeb (21 %). Na čtvrté příčce se objevila diskriminace pracovníky zdravotní péče (18 %), v oblasti bydlení ze strany pronajímatelů nebo realitních kanceláří 13 %), a v neposlední řadě i ze strany pracovníků ve školství (10 %) ⁷⁴. Celkem 23 % romských respondentů rovněž uvedlo, že se vyhýbají určitým místům, kde jim z jejich pohledu hrozí diskriminující jednání. Tím je omezena jejich svoboda volně se pohybovat a plnohodnotně využívat všech zdrojů dostupných majoritní části české populace.

Co se týče povědomí českých Romů o antidiskriminačních předpisech, 57 % z nich má povědomí o existenci antidiskriminační legislativy, 31 % českých respondentů si myslí, že taková legislativa neexistuje a 11 % o ní neví. Těmito výsledky se Romové v ČR zařadili mezi menšinu v EU, která má větší povědomí o diskriminaci a je schopna ji lépe rozeznávat (pro srovnání, v Řecku má povědomí o antidiskriminační legislativě pouze 6% dotázaných Romů). Nicméně 71 % respondentů nezná žádnou organizaci, která by mohla nabídnout podporu nebo radu obětem diskriminace. Je zřejmé, že samotná existence antidiskriminační legislativy nestačí, protože řada Romů má povědomí o její existenci, nicméně neumí ji ve svém každodenním životě v případě, že čelí diskriminačním praktikám, využít. Tento fakt potvrzuje potřebu zvýšit dostupnost antidiskriminačního servisu na lokální úrovni. Vysoké procento nezjištěné diskriminace rovněž poukazuje nutnost aktivnějšího a intenzivnějšího monitoringu diskriminace v každodenním životě Romů. Řešení diskriminace by rozhodně prospěla větší iniciativa ze strany veřejných institucí, které se zabývají kontrolní činností ve vztahu k diskriminaci nebo disponují celou řadou jiných řadou veřejnoprávních prostředků, prostřednictvím nichž mohou diskriminaci postihovat ⁷⁵.

V průběhu šetření bylo rovněž zjištěno, že 66% respondentů z ČR diskriminaci neohlásili veřejným institucím, tyto případy se tedy neobjevily v národních statistikách o výskytu diskriminace v ČR ⁷⁶. Nejčastějším důvodem neoznámení bylo negativní očekávání, že by se na případu nic nezměnilo. Svou roli hrála i neznalost postupu řešení nebo Romové vnímali diskriminaci jako bezvýznamnou událost či měli obavy s negativních důsledků, které by šly proti zájmům diskriminovaného. Příčinou rovněž byly obavy z byrokracie nebo časové ztráty, také obavy ze zastrahování ze strany pachatelů, pokud bude diskriminace oznámena. V tomto ohledu je zapotřebí zvýšit úsilí a šířit osvětu, aby se Romové nebáli využívat standardní institucionální prostředky při řešení diskriminace.

⁷³ Diskriminace v přístupu k soukromým službám zahrnuje např. diskriminaci v kavárně, restauraci nebo baru, dále diskriminaci při vstupu do obchodu nebo v obchodě, diskriminace při snaze o otevření bankovního účtu nebo při získání půjčky.

⁷⁴ Na míru diskriminace v oblasti školství a bydlení přitom mohli mít vliv skutečnosti, že ne každý respondent má děti ve školním věku, ne každý respondent si také v posledních 12 měsících hledal bydlení.

⁷⁵ Jedná se např. o takové veřejné instituce, jako jsou úřady práce, oblastní inspektoráty práce, policie, Česká školní inspekce v krajích, profesní komory ve zdravotnictví, zdravotní pojišťovny, Česká obchodní inspekce.

⁷⁶ Nejčastějším důvodem neoznámení diskriminace bylo negativní očekávání, že by se na případu nic nezměnilo, dále nevěděli jak při oznamování diskriminace postupovat nebo vnímali diskriminaci jako bezvýznamnou událost či měli obavy s negativních důsledků, které by šly proti zájmům diskriminovaného. Příčinou rovněž byly obavy z byrokracie nebo časové ztráty, také se při neoznámení objevily obavy ze zastrahování ze strany pachatelů, pokud bude diskriminace oznámena.

Na výsledky šetření diskriminace u českých Romů mohlo mít vliv několik faktorů. Romové v ČR mají ve srovnání s jinými zúčastněnými zeměmi relativně vysoké povědomí o diskriminaci a antidiskriminační legislativě. Zároveň čeští Romové nežijí striktně izolovaně v uzavřených ghettech ve srovnání s jinými sledovanými zeměmi (např. s Rumunskem, kde existují izolované romské vesnice s etnicky homogenním romským obyvatelstvem, kde Romové nemají velkou zkušenost s využíváním běžných veřejných a soukromých služeb). Čeští Romové mají pravidelný kontakt s majoritní společností, je zde tedy více příležitostí k diskriminujícím praktikám.

Vláda ČR uvítala výsledky výzkumu jako další důležité vodítko při realizaci politik směřujících k odstranění diskriminace či pocitů diskriminace u Romů. Výsledky výzkumu vhodně doplňují společenskou i odbornou debatu, která je na uvedená témata vedena, a to jednak na neformálních platformách, ale především na platformách realizovaných Vládou ČR, mj. např. skupinou SOPRAN (Stálý odborný panel proti rasismu a násilí a k otázkám mezikulturního a mezináboženského dialogu), kterou řídil ministr pro lidská práva Michael Kocáb, a na platformách Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Výsledky výzkumu v mnoha ohledech korelují s výstupy z jednání, která se dále projevují v praktických krocích vlády ČR.

Je zřejmé, že ačkoliv byl v roce 2009 v ČR po dlouhých průtazích schválen zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (dále jen antidiskriminační zákon), samotná existence zákona nezaručí odstranění diskriminačních praktik z každodenního života Romů. Za účelem hledání vhodného řešení diskriminace Romů je nutné výzkum diskriminace dále rozvíjet, rozklíčovat příčiny a důsledky diskriminace Romů a sledovat vývoj ukazatelů v čase v kontextu realizovaných sociálně integračních a antidiskriminačních opatření.

V prosinci roku 2009 začal významně ve prospěch naplňování antidiskriminačního zákona v praxi působit *veřejný ochránce práv*, který v rámci svého úřadu zřídil samostatné *oddělení rovného zacházení*, kde se 6 pracovníků zabývá řešením podnětů týkajících se uplatňování diskriminačních praktik vůči občanům ČR. Část z těchto podnětů se týká i diskriminace Romů (odhadem 20% agendy oddělení). Pracovníci oddělení konkrétně poskytují metodickou pomoc obětem diskriminace; provádí právní vyhodnocení případů diskriminace a nabízí nejvhodnější možnosti dalšího postupu; podle potřeby radí nebo nabízí spolupráci při zajištění důkazů; provádí výzkum v oblasti diskriminace; zveřejňují zprávy a vydávají doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací; zajišťují výměnu informací s evropskými institucemi pro rovné zacházení a zjišťuje, zda úřady v souladu se zákonem samy odhalují a postihují diskriminační jednání. Jen v roce 2009 řešilo oddělení 15 podnětů, do konce května 2010 jich bylo 110. Díky tomuto kroku Veřejného ochránce práv vznikl nový univerzální subjekt, který významně přispívá k boji proti diskriminaci v každodenním životě občanů ČR.

3.8.2 Rovné příležitosti mužů a žen

Téma rovné příležitosti mužů⁷⁷ a žen je aktuální i ve vztahu k příslušníkům romské menšiny v ČR. Romské ženy zastávají v romských komunitách velmi důležitou roli, jsou určující pro životní styl rodiny, pro zajištění každodenních potřeb jejích členů, pro výchovu a vzdělávání dětí. Řada žen z vyloučených romských rodin a bere iniciativně na svá bedra řešení obtížné životní situace rodiny, ke kterému přistupují aktivně a vyhledávají zdroje pomoci. Romské ženy, zejména matky jsou nezdědka jediným styčným článkem, který propojuje vyloučené rodinné příslušníky s pomáhajícími pracovníky veřejných i nestátních neziskových organizací.

Obecně lze říci, že význam romských žen pro proces sociálního začleňování Romů je stále nedoceněn a jejich šance na společenské uplatnění jsou ve srovnání s romskými muži nižší a to i díky řadě kulturně podmíněných bariér. Odpovědnost, kterou na sebe romské ženy přebírají, pro ně však znamená nadměrnou zátěž, která jim nedává dostatek příležitostí k sebeuplatnění a ke svému vlastnímu rozvoji.

Nedostatek příležitostí romských žen nesouvisí jen s jejich sociálním postavením a s etnickou příslušností k romské menšině, kterou buď ony samy deklarují nebo jim jí okolí připisuje. Svou roli zde hraje i tradiční postavení romské ženy v rodině, které je spojováno mateřskou a pečovatelskou rolí, kdy okolí (rodina, širší komunita) od ženy očekává, že své ambice naplní v přirozeném prostředí komunity. Ochotu sociálně vyloučených romských žen vymanit se z tradičního postavení snižuje i prostý fakt, že vyloučení Romové mají obecně malou šanci na společenský vzestup a plnohodnotnou participaci ve společnosti, což v nich vyvolává nedůvěru v sebe, že by ony samotné mohly prolomit bariéru a uspět.

Vyrovnaní znevýhodnění romských žen a prosazování rovných příležitostí ve vztahu k nim by mělo být jednou z priorit politik romské integrace. Nelze totiž opomenout vliv romských žen na postoje jejich dětí (budoucí generace) ke vzdělání a k participaci na trhu práce, což jsou dva určující faktory pro celkové zlepšení sociální pozice vyloučených Romů. Podpora a aktivní zapojení romských žen do společnosti bude významným motivačním prvkem a vodítkem pro jejich děti.

Vyrovnaním šancí romských žen se bude resort ministra pro lidská práva zabývat intenzivněji v období 2010 – 2013, kdy ministr přijal v rámci naplňování Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 úkol podporovat rovné příležitosti romských žen. Jejich situace bude rovněž tématem Českého předsednictví Dekády romské inkluze 2005 – 2015. Jednou z priorit předsednictví je totiž tématická oblast „*Romské ženy – nahlížení na politiku integrace ve všech jejích oblastech*“. Do naplňování této priority se zapojí i romská ženská skupina *Manushe*, která funguje už od roku 2000 v rámci občanského sdružení Slovo 21. Tato skupina je od roku 2005 členskou organizací *České ženské lobby* a *Evropské ženské lobby* a sdružuje více než 170 romských žen a mužů bez rozdílu věku nebo pohlaví, kteří jsou spojeni při prosazování následujících cílů:

⁷⁷ Problematika rovných příležitostí je předmětem úpravy mezinárodních dokumentů jako je Smlouva o založení EHS - Římská smlouva (čl. 119), dále Smlouva o založení Evropského společenství jako Amsterodamská smlouva (čl. 2,3,13,141); a další směrnice Evropského společenství. Na národní úrovni je klíčovým dokumentem vlády dokument „Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti mužů a žen“, který byl vládou přijatý usnesením č. 236 ze dne 8. dubna 1998. Tímto tématem se rovněž zabývá Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů jako stálý poradní orgán vlády v oblasti vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže, která funguje pod resortem ministra pro lidská práva. Její činnost spočívá v koordinaci vnitrostátní politiky týkající se postavení žen ve společnosti a vede ostatní ministerstva k tomu, aby v rámci své věcné politiky systematicky, cíleně a efektivně přispívala k rozvoji rovných příležitostí mužů a žen.

- vzdělaná, nezávislá, emancipovaná a sebevědomá romská žena, schopná vyjádřit své potřeby a požadavky a bojovat za ně;
- aktivní zapojení romských žen a dívek do společnosti;
- zvyšování sebevědomí romských žen a dívek a jejich vzdělávání;
- úspěšné skloubení tradic a emancipace v romské komunitě;
- zlepšování postavení romských žen na trhu práce.

V průběhu předsednictví bude skupina realizovat aktivity nejen pro romské ženy, ale i pro politiky a odbornou i širší veřejnost. V závěru Českého předsednictví Dekády budou představena očekávání, které mají romské ženy od integračních politik a jaké očekávají dopady na českou společnost.

Za účelem vyrovnání znevýhodnění romských žen v české společnosti, se ČR připojila k mezinárodní iniciativě s názvem *Iniciativy romských žen* (Roma Women Initiatives)⁷⁸, která sdružuje asi 135 organizací z Bosny, Bulharska, Chorvatska, Česka, Maďarska, Kosova, Makedonie, Moldavska, Polska, Rumunska, Srbska a Slovenska. Projekt Iniciativy romských žen vznikl v roce 1999 jako součást programů organizace Open Society Institut. Jeho cílem je podpořit hnutí romských žen ve střední a východní Evropě a vychovat mladé romské aktivistky.

⁷⁸ Zdroj <http://romove.radio.cz/cz/clanek/20092>

4. MEZINÁRODNÍ AKTIVITY NA POLI ROMSKÉ INTEGRACE

4.1 Aktivity v rámci českého předsednictví Rady EU

V posledních dvou desetiletích je zřejmé, že socioekonomická situace mnoha Romů v řadě členských států EU stagnuje nebo se dokonce zhoršila. Mnozí Romové jsou nezaměstnaní, mají nízké příjmy, dožívají se nižšího věku a kvalita jejich života je neuspokojivá. Evropské instituce a členské státy mají společnou odpovědnost za lepší začleňování Romů do společnosti za použití všech nástrojů a politik, které spadají do jejich pravomoci.

V současnosti není problematika romské menšiny řešena prostřednictvím samostatné agendy Evropské unie, neexistují v rámci struktury EU orgány, které by se soustředily na problém postavení Romů. Nicméně s rozšířením EU se romská problematika dostává stále více do zorného úhlu činnosti orgánů EU. Česká republika intenzivně prosazuje vznik samostatného orgánu, který by se zabýval romskou agendou na úrovni EU.

Vláda ČR se prostřednictvím Rady vlády pro záležitosti romské menšiny aktivně zapojila do vytvoření politického rámce a integrované platformy pro romskou inkluzi. Tato platforma je důležitá pro vytvoření úhrnné strategie sociálního začleňování Romů, k jejímuž zpracování vyzval Evropský parlament Evropskou komisi svým usnesením z listopadu 2007. Evropská komise se rozhodla pořádat jednou za dva roky evropské summity za účasti vysokých činitelů institucí EU, národních vlád a občanských iniciativ z celé Evropy. První vrcholné zasedání zaměřené na globální a konzistentní strategii společenské integrace Romů se konalo v září 2008. Zasedání řídil předseda Evropské komise, José Manuel Barroso. Na tomto setkání zazněl silný hlas romských představitelů, kteří dali najevo, že nechtějí být pouze předmětem zájmu strategie, ale i aktivním participantem, který se bude aktivně účastnit její tvorby a realizace.

V návaznosti na toto setkání vyzvaly členské státy Evropskou komisi, aby zorganizovala výměnu zkušeností a osvědčených postupů s integrace Romů v členských státech, dále aby jim poskytla analytickou podporu a na společné evropské platformě podněcovala ke spolupráci mezi všemi stranami. První přípravné setkání k vytvoření integrované platformy pro romskou inkluzi se uskutečnilo v Praze dne 26. – 27. února 2009 v rámci českého předsednictví EU formou pracovního workshopu. Účastníci setkání byli především zástupci Evropské komise a vládních odborů a agentur, kteří se koncepčně zabývají romskou inkluzí, dále experti z neziskových organizací pracující v této oblasti, ale také experti z oblastí týkající se menšin, zdravotně postižených a genderu. Tito společně prodiskutovali nastavení stávajících integračních politik členských států a možnosti spolupráce do budoucna.

V rámci CZ PRES kancelář Rady ve spolupráci s Evropskou komisí navázala dne 24. dubna 2009 v Praze na přípravné setkání konferencí s názvem **1. setkání integrované platformy pro romskou inkluzi**. Jejím cílem bylo položit základní kámen integrované platformy pro romskou integraci v Evropské unii a zároveň bylo dosaženo shody nad návrhy *Základních společných principů romského začleňování* (viz níže). Výstupem setkání bylo vytvoření deseti společných zásad, k nimž by se mělo přihlížet při začleňování Romů.

Tabulka č. 18 Základní společné principy romského začleňování

Principy romské inkluze v rámci Evropského společenství	
Princip č. 1	konstruktivní a pragmatická nediskriminační politika a legislativa zajišťující rovné příležitosti;
Princip č. 2	explicitní, ale neexkluzivní politika zaměřená na Romy (neexkluzivní ve smyslu, že nepřidává jiné a další výsady a práva, ale striktně zajišťuje rovné příležitosti pro Romy);
Princip č. 3	mezikulturní přístup (potírání stereotypů a předsudků, interkulturní vzdělávání s plným uznáním záležitostí Romů a jejich kultury a dějin)
Princip č. 4	zaměření všech politik k hlavnímu proudu politiky států – zajistit má zejména začlenění na otevřený trh práce, vzdělávání a bydlení, služeb pro Romy, etc.
Princip č. 5	pozornost k genderové rovnosti a korektnosti; specificky u Romů musí být pracováno s problematikou genderové rovnosti jako s tématem víceetupňové diskriminace (multiple discrimination)
Princip č. 6	politiky vznikající vždy na základě důkladné analýzy dat
Princip č. 7	využívání komunitních nástrojů (komunitní plán rozvoje sociálních služeb, střednědobý výhled...) A to jak na úrovni regionální, národní, tak komunitární, v oblasti správy, legislativy a přístupu ke spravedlnosti
Princip č. 8	zapojení všech stupňů vlády a správy
Princip č. 9	zapojení občanské společnosti
Princip č. 10	aktivní podíl Romů na procesu začleňování a tvorbě inkluzivních a dalších politik.

Výstupy prvního setkání platformy byly předloženy ve formě návrhů závěrů Rady EPSCO a Společných principů romského začleňování **Pracovní skupině pro sociální otázky** (Working party on Social Questions). První vyjednávání návrhů se uskutečnilo v Bruselu dne 8. května 2009, které pokračovalo vyjednáváním pozměňovacích návrhů dne 19. května 2009. **Výbor stálých zástupců** (COREPER) na svém zasedání dne 27. května 2009 jednomyslně návrh závěrů schválil.

Rada ve složení pro zaměstnanost, sociální politiku, zdraví a ochranu spotřebitele přijala dne 8. června 2009 na svém zasedání návrh závěrů Rady obsahující Společné principy romského začleňování. Tímto aktem se v rámci CZ PRES podařilo posunout otázky začleňování Romů do popředí zájmu základní agendy EU 27.

Setkání neformální **Kontaktní skupiny mezinárodních institucí a neziskových organizací zabývajících se otázkami Romů, Sintů a travellerů**, uspořádaného ke konci českého předsednictví ZU Brusel a kanceláří Rady v Bruselu dne 12. června 2009 se zúčastnil ministr pro lidská práva a společně s přítomnými prodiskutoval výsledky dosažené během prvního Českého předsednictví v Radě EU. Zástupci mezinárodních institucí a neziskových organizací přivítali prezentované výsledky, které zásadně přispěli

k rozvoji společné evropské politiky začleňování. Setkání bylo využito také k přenosu dobrých zkušeností zúčastněných států a institucí.

4.2 Integrovaná platforma pro romskou inkluzi

Cíle (součástí návrhu CZ PRES)

Hlavním cílem je koordinovat a usnadňovat vznik integračních politik na národní úrovni v zemích EU. Dalším úkolem je usnadňovat sdílení příkladů dobré praxe na úrovni státní správy, NNO a mezinárodních organizací zabývajících se romskými záležitostmi se záměrem umožnit politikům na národní i mezinárodní úrovni nastavovat obecné politiky týkající se integrace tak, aby co nejvíce zohlednily principy navržené Platformou (tzn. zohlednily tak skutečné potřeby Romů).

Směřuje a transformuje příklady dobré praxe od jednotlivých zemí do poznání týkajícího se využití těchto příkladů v „Open Method of Coordination“ – poradní orgány EU pracující důsledně v otevřeném režimu účasti jednotlivých národních států a vycházející z monitoringu, analýz dat, implementace a evaluace. Tento způsob práce chce platforma uplatňovat ve všech vznikajících politikách týkajících se Romů v EU.

Aby byla práce efektivní, musí se do ní zapojit všechny státy, které o to budou mít zájem a musí se od začátku podílet na nastavení obecných zásad a přístupů vedoucích k vytvoření společných cílů a měřitelných indikátorů pro vyhodnocování projektů a politik v delším a dlouhém časovém měřítku.

Usnadňuje implementaci směrnic týkajících se integrace Romů. Tyto směrnice budou tvořeny na základě analýz dat, která budou získána odborně relevantními metodami, které budou garantována Platformou. Platforma bude také poskytovat metodické zázemí a školení mezi jednotlivými národními úřady zabývajících se integrací Romů. Zlepšování situace vyloučenosti Romů bude Platforma řešit vždy v horizontální spolupráci národních koordinátorů a to skrze národní přístupy, které budou naplňovat potřeby zajištění základních práv, boj s chudobou, diskriminací, rovnost pro ženy a muže, přístup ke vzdělání, bydlení, zajišťující plnohodnotnou zdravotní péči, zaměstnanost, právo a kulturní rozvoj.

1. setkání integrované platformy pro romskou inkluzi 24. dubna 2009 v Praze (viz výše CZ PRES)

2. setkání integrované platformy pro romskou inkluzi dne 28. září 2009 v Bruselu v rámci Švédského předsednictví. Během Druhého zasedání platformy se v rámci diskuze hovořilo především o dobrých praxích ve vzdělávání a o nutnosti ukončení segregace romských dětí ve vzdělávacím procesu. Jednalo se o dobré praxe, které se osvědčily v jednotlivých členských státech a mohou být inspirací či návodem na politiky v oblasti začleňování příslušníků romské komunity v České republice. V dopolední části probíhalo setkání Neformální kontaktní skupiny pro Romy, Sinty a Travellery. Na tomto setkání byla vyzdvížena nutnost aktivnějšího zapojení Evropské komise do řešení romské otázky, čímž se také naplňuje jeden ze závěrů našeho předsednictví. Důležitým výstupem pro Českou republiku je také přispění ke zvýšenému tlaku na mezinárodní organizace a instituce EU k europinizaci romské agendy.

4.3 EU Roma Network

EU Roma Network je evropská síť spojující dohromady 12 členských států EU s cílem podpořit využívání strukturálních fondů ve prospěch sociálního začleňování romské populace. Kancelář Rady je partnerskou institucí z ČR. V roce 2009 proběhly tři zasedání řídicího výboru EU Roma Network ve Španělsku, Maďarsku a ve Švédsku.

Setkání „*Prezentace boji proti diskriminaci ESF a obecný rámec ACCEDER programu*“ ve Španělsku byla pořádána ve dnech 10. – 14. března 2009 v rámci evropské sítě EU Roma Network. Setkání navazovalo na řadu expertních jednání organizovaných napříč Evropou s přihlédnutím na jednotlivé priority romské integrace, jako je například zaměstnanost, bydlení, zdraví a vzdělávání. Podklady pro jednání tvořily zkušenosti a znalosti získané z implementace Evropského strukturálního fondu španělskou organizací Fundacion Secretariado Gitano. Cílem setkání bylo tyto zkušenosti předat také do dalších evropských zemí.

Ve dnech 6. až 7. května se v maďarské Budapešti setkal řídicí výbor a tři pracovní skupiny této sítě. Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny je členem řídicího výboru a účastní se pracovní skupiny pro sociální začleňování. Setkání skupiny pro začleňování Romů zhodnotilo fungování a provázanost řídicích orgánů, které se zabývají ESF a Romským začleňováním. Maďarská hostující strana dala podnět k zlepšení financování politiky rovných příležitostí a tím započala diskuzi na toto téma.

V září se mezinárodní řídicí výbor EU Roma Network sešel ve švédském Stockholmu. Na programu bylo naplánovat priorit iniciativy; organizace semináře pro zaměstnanost; vytváření spolupráce; dohodnout detaily semináře na téma „administrativní kapacita místních úřadů; a projednat cíle reportu pro rok 2010 zaměřeného na Romy a Strukturální Fondy. Byly zhodnoceny priority EU Roma Network, zejména s ohledem na rozvoj Evropského sociálního fondu (ESF). Pro Úřad vlády byla tato cesta velice přínosná, protože se projednával připravovaný report, zhodnocující využívání financí z ESF k roku 2010. Mezi hmatatelné výsledky se podařilo v rámci pracovní skupiny na sociální začleňování naplánovat setkání představitelů veřejné správy, kteří jsou zodpovědní za administrativu ESF peněz na lokální. Dále byla představena maďarská iniciativa Equal Opportunity Policy Funding a její fungování v praxi

Dne 24. února 2010 bylo uspořádáno zasedání mezinárodního řídicího výboru v italském Římě k připravované Zprávě "Strukturální fondy a romská komunita", která má být prezentována na 2. romském Summitu (8. dubna 2010).

4.4. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)

OBSE pořádala každoroční **implementační setkání lidské dimenze** (HDIM), které se mj. zabývalo bojem s extremismem, rasismem a jinými projevy nenávisti vůči menšinám. Den 07. října 2009 byl věnovaný integraci Romů do společnosti a byl zaměřen na inkluzivní vzdělávání. Diskutoval dobré praxe a naplňování Akčního plánu pro Romy a Sinty.

Společná mezinárodní konference Evropské agentury pro základní práva, Rady Evropy a Organizace pro Bezpečnost a spolupráci v Evropě s názvem „**Konference na téma romská migrace a svoboda pohybu**“ se uskutečnila ve dnech 9. - 10. listopadu 2009 ve Vídni, Rakousku. Mezinárodní konference navázala na nálezy zpráv Evropské agentury pro základní práva (FRA), které poskytují evidenci o vysoké míře diskriminace Romů a také na zprávy OBSE a Rady Evropy, které se zabývají migrací Romů za prací. Součástí

programu bylo sdílení dobrých praxí a inspirování se z existujících projektů a opatření z ostatních států.

4.5. Rada Evropy

MS-G-ROM je založený v září 1995 Výborem ministrů z řad odborníků na Romy a kočovníky. Tento výbor byl prvním orgánem Rady Evropy odpovědným za pravidelnou kontrolu situace Romů a kočovníků v Evropě.

V roce 2009 se člen skupiny expertů rady Evropy pro Sinty za Českou republiku účastnil dvou setkání, první proběhlo ve dnech 25. - 27. března ve španělské Seville a druhé ve dnech 14. – 17. října ve francouzském Štrasburku.

První zasedání navazovalo na konferenci, která se zabývala situací Romů ve Španělsku. Zasedání se soustředilo na výzkum provedený Světovou bankou a kanceláří Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity týkající se zaměstnanosti Romů v ČR a na situaci Romů z Kosova a západní části Balkánu. V další části se členové skupiny zabývali otázkou bydlení a návrhem Doporučení koordinátora RE pro Romy a Travellery v oblasti bydlení. Skupina se také zabývala důvodovou zprávou k Doporučení (2006)10 o lepším přístupu ke zdravotní péči pro Romy a Travellery v Evropě.

Druhé zasedání ve Štrasburku se soustředilo na diskuzi k rozpracovaným doporučením a důvodovým zprávám skupiny v oblasti romské zaměstnanosti, zdraví, bydlení a vzdělávání. Mimo jiné se také jednalo o romské migraci. Na zasedání za Českou republiku byly prezentovány oficiální stanoviska české vlády k znovuzavedení víz pro české občany do Kanady a postupy prací na podnětu k provádění protiprávních sterilizací, dále byl prezentován informace ke krokům české vlády v oblasti potírání extremismu a výsledky českého předsednictví v oblasti romské integrace.

4.6. Visegrádská čtyřka V4

Visegrádská čtyřka je uskupení čtyř středoevropských států: České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska ustavené roku 1991. Aktivitu vzájemné spolupráce zemí V4 inicioval společný zájem zemí postkomunistického bloku o integraci mezi vyspělé západoevropské demokracie. Od 1. července 2009 předsedalo Visegrádské skupině Maďarsko, které navázalo na polské předsednictví. Mezi tématy zahrnutými do maďarského programu předsednictví je následujících pět oblastí klíčových: euro-atlantická integrace západního Balkánu, východní partnerství, energetická bezpečnost, regionální politika a politika soudržnosti a středoevropská romská strategie.

Kancelář Rady se zapojila do přípravy a připomínkování středoevropské romské strategie, jejímž cílem je posílit spolupráci v oblasti integrace Romů mezi zeměmi V4 s využitím zkušeností získaných v rámci Dekády romské inkluze. Pokud jde o otázku integrace Romů, nemůže být přímo povýšena na úroveň Společenství, přesto je důležitá výměna zkušeností a osvědčených postupů na regionální úrovni, stejně jako vypracování společných návrhů s cílem dát pozitivní podněty pro rozhodování v EU v této otázce.

4.7 Zapojení ČR do Dekády romské inkluze 2005 – 2015 v roce 2009

Resort ministra pro lidská práva a další zainteresované resorty jako je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, dále Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj a Ministerstvo zdravotnictví se v průběhu roku 2009 aktivně podílely i na aktivitách Dekády romské inkluze 2005 – 2015, do níž se vláda zapojila v roce 2005.

Dekáda romské inkluze je mezinárodní iniciativou dvanácti zemí Evropy, která spojuje zúčastněné vlády, mezinárodní instituce a romskou občanskou společnost. K těmto dvanácti zemím patří kromě České republiky Bulharsko, Chorvatsko, Maďarsko, Makedonie, Rumunsko, Slovensko, Srbsko, Černá Hora, Albánie, Bosna a Hercegovina a Španělsko. Dekáda podporuje především aktivity na posílení sociálního začlenění Romů jako priority regionální a evropské politické agendy, výměnu zkušeností a vzájemného poučení, zapojení Romů do rozhodování, která se jich týkají, využití mezinárodních zkušeností a odborných znalostí s cílem urychlit řešení náročných otázek romské integrace a zvyšování povědomí veřejnosti o situaci Romů prostřednictvím aktivní celospolečenské diskuze. Struktura řízení Dekády na mezinárodní úrovni, kompetence Mezinárodního řídicího výboru (International Steering Committee – ISC), předsedajícího státu a sekretariátu iniciativy jsou upraveny v dokumentu „Terms of Reference“ („Pravidla Dekády“).

Podrobné informace o aktivitách v rámci této mezinárodní iniciativy jsou uvedeny v samostatné příloze materiálu s názvem *Informace o naplňování Dekády romské inkluze 2005 – 2015 v roce 2009*.

5. ZÁVĚRY

V průběhu roku 2009 došlo k řadě událostí, které měly vliv na situaci Romů v ČR. Co se týče **institucionálního zajištění romské integrace**, změny nastaly jak v nastavení fungování Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, tak v činnosti Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. V roce 2009 byla zahájena příprava změny Statutu *Rady vlády pro záležitosti romské menšiny*, která směřovala k posílení její členské základny tak, aby byla usnadněna implementace Koncepce romské integrace a prosazování opatření vedoucích k vyrovnání šancí znevýhodněných Romů v politikách ostatních resortů. Statut byl schválen vládou ČR dne 29. března 2010. Předsedou Rady je nově předseda vlády ČR, členská základna bude tvořena ministry ze zainteresovaných resortů pro romskou integraci (tj. ministr kultury, ministr pro místní rozvoj, ministr školství, mládeže a tělovýchovy, ministr vnitra), další důležitá ministerstva budou reprezentována náměstkem (tj. náměstek ministra financí, náměstek ministra zahraničních věcí, náměstek ministra zdravotnictví). Změnou bylo dosaženo i užší provázanosti Rady s činností Agentury. Zapojením zástupců Asociace Krajů a Svazu měst a obcí umožní Statut větší participaci krajů a obcí při tvorbě politiky romské integrace a efektivnější implementaci těchto politik na regionální a místní úrovni.

V roce 2009 se podařilo personálně stabilizovat *Agenturu pro sociální začleňování v romských lokalitách*. Byl přepracován a schválen individuální projekt Agentury „*Podpora sociálního začleňování ve vybraných romských lokalitách prostřednictvím práce Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách*“ ze strany MPSV, díky němuž získá dotační podporu ve výši **44.850.000,-** na další fungování ve vyloučených romských lokalitách. Agentura působila v roce 2009 ve 13 pilotních lokalitách a v roce 2010 bylo její působení rozšířeno do dalších deseti lokalit. Pracovníci se rovněž intenzivně zabývali přípravou záměru o Agentuře, který byl v roce 2009 dvakrát předložen do meziresortního připomínkového řízení a jeho současná podoba je uceleným kompromisem, který umožňuje vystavět Agenturu jako úřad s přiměřenými kompetencemi a přiměřenou kapacitou k povaze a komplikovanosti řešeného problému. Věcný záměr zákona je stále otevřenou otázkou, která je v řešení v intenzivní komunikaci s ostatními resorty a dalšími subjekty.

Za neúspěch lze považovat nedorozumění otázky metodického vedení krajských koordinátorů pro romské záležitosti. Ačkoliv probíhalo v průběhu roku 2009 vyjednávání mezi ministrem pro lidská práva a MPSV, stále se nepodařilo převést agendu metodického vedení koordinátorů do gesce Úřadu vlády ČR. Nicméně Rada vlády pro záležitosti romské menšiny v roce 2009 uskutečnila několik setkání, kde měli koordinátoři možnost sdílet své zkušenosti, předat své podněty na systémové změny v oblasti romské integrace a absolvovat vzdělávací aktivity. Další překážkou výkonu práce krajských koordinátorů je výkon kumulované funkce, který řadě z nich neumožňuje věnovat odpovídající pozornost integraci Romů v jejich spádové oblasti.

Co se týče **financování romské integrace**, vyčlenila vláda ČR v roce 2009 cíleně finanční prostředky ze státního rozpočtu ke zlepšení situace romských komunit v celkové výši **157.383.278,- Kč.** (v roce 2008 finanční podpora činila **117.772.142,-Kč.**). Nelze však opomenout dotační podporu z evropských strukturálních fondů, v rámci níž např. MPSV jako Řídící orgán OP LZZ prokazatelně přerozdělilo v roce 2009 dotační podporu projektům podporujícím integraci Romů ve výši **332.771.473,- Kč.** Přispěvatelem se stalo i MMR, které je Řídícím orgánem IOPu a nově nabídlo dotační podporu ze státního

rozpočtu z titulu č. 5 *Podpora zapojení romské komunity do života obce a společnosti* v rámci dotačního programu Podpora obnovy venkova. Ke zlepšení pozice Romů v oblasti vzdělávání jsou financovány projekty i v rámci Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, jehož Řídícím orgánem je MŠMT

V oblasti podpory romské kultury a rozvoje romského jazyka byl zaznamenán významný posun v oblasti úpravy pietních míst obětí romského holocaustu v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, kdy vláda přijala dne 4. května 2009 průlomové usnesení č. 589 *k uskutečnění záměru vytvořit důstojné podmínky k zajištění památky obětem romského holocaustu na místech bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu*. Úpravou pietního místa v Letech u Písku bylo pověřeno MK prostřednictvím své příspěvkové organizace Památník Lidice. MŠMT se zapojením Muzea romské kultury je gestorem výstavby mezinárodního vzdělávacího a konferenčního centra romského holocaustu v Hodoníně u Kunštátu. V Letech u Písku se podařilo dosáhnout vyrovnaní majetko - právních vztahů s majiteli pozemků, kde bude probíhat úprava pietního místa, zároveň se podařilo zajistit úpravu zeleně a pomníku na pietním území. Byly zhotoveny informační tabule v okolí Letů a odsouhlasen projekt připravovaných stavebních úprav. Ačkoliv úprava pietního místa v Hodoníně u Kunštátu neprobíhala plně v souladu s plánovaným harmonogramem, podařilo se v prosinci 2009 odkoupit areál rekreačního centra od soukromé majitelky, což je významný krok k uskutečnění návrhu úpravy pietního místa.

Kromě úpravy pietních míst se podařilo provést významný krok na podporu romského jazyka. V roce 2009 byl realizován další výzkumný projekt zaměřený na situaci v oblasti romštiny s názvem „*Možnosti práce s romštinou na českých základních školách*“, který realizoval díky dotační podpoře MŠMT Seminář romistiky Ústavu jižní a centrální Asie FF UK. Výsledky výzkumu posloužily MŠMT k tvorbě medických a didaktických materiálů pro výuku romštiny, kterou chce rozšířit jako volitelný předmět na školách, tím zabránit jazykové asimilaci romských dětí a rozvíjet jejich jazykové kompetence romštiny. Tuto iniciativu lze vnímat jako revoluční krok ve prospěch uchování a rozvoje romského jazyka. MŠMT svůj záměr podpořit výuku romštiny zveřejnilo v roce 2010, bohužel se setkal s nepřijetím tohoto kroku ze strany české veřejnosti.

V roce 2009 pokračoval trend nízké vzdělanostní úrovně u příslušníků romských komunit a nízkých vzdělanostních šancí znevýhodněných romských dětí. Bylo zjištěno, že významný podíl romských žáků se vzdělává mimo hlavní vzdělávací proud, což omezuje jejich šance na úspěšný přestup do sekundárního a následně terciálního stupně vzdělávání. K nízkým vzdělanostním šancím přispívají i sociokulturní a individuálně podmíněné bariéry mezi něž patří například život romských dětí v jinojazyčném prostředí, dále odlišné vnímání hodnoty vzdělání ze strany vyloučených romských rodin, což podmiňuje i míru podpory a způsob výchovy romských dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí ze strany jejich rodičů, postoj dětí ke vzdělání a jejich aspirace k dosažení vyšší vzdělanostní úrovně. Tyto faktory významně přispívají k tomu, že se dlouhodobě nedaří zvýšit vzdělanostní úroveň Romů, která je zásadní nejen pro zlepšení jejich situace na trhu práce, ale i celkově pro posílení jejich pozice v české společnosti.

Kromě individuálních bariér přispívaly k nerovným vzdělanostním šancím znevýhodněných romských dětí i některé systémové bariéry. Ocenění si však na druhou stranu zaslouží výrazná iniciativa MŠMT, které v roce 2009 uskutečnilo zásadní první kroky k jejich odstranění. V první řadě realizovalo výzkumné studie zaměřené na využívání diagnostických nástrojů ve vztahu k romským dětem a dále na zmapování podílu romských dětí se sociálním znevýhodněním, které se vzdělávají dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání dětí s lehkým mentálním postižením

a programu Zvláštní škola. Výstupy z těchto výzkumů sloužily k nastavení vhodného modelu inkluzivního vzdělávání v českém vzdělávacím systému tak, aby umožnil vzdělávání co nejvyššího podílu dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v běžných školách hlavního vzdělávacího proudu. Za účelem zvýšení míry inkluzivity českého školství vytvořilo MŠMT dva strategické dokumenty (tj. Akční plán Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a Národní akční plán inkluzivního vzdělávání). Pokud tyto strategie budou v praxi důsledně naplňovány, přinesou jistě řadu pozitivních dopadů i pro sociálně znevýhodněné romské děti. Kromě strategických dokumentů ovšem MŠMT zahájilo i řadu legislativních změn, z nichž nejvýznamnější byla změna vyhlášek upravujících vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Tyto změny vedou k přesnější legislativní úpravě vzdělávání této cílové skupiny, nově pracují s kategorií dětí se sociálním znevýhodněním a rozpracovávají nástroje, které by jim měly pomoci zvládnout výuku na běžných školách. MŠMT dále mimo jiné pokračuje v kurikulární reformě a v rozsáhlých změnách v systému vzdělávání pedagogických pracovníků působících ve školství a poradenských pracovníků fungujících ve školských poradenských pracovištích.

Situace Romů **v oblasti zaměstnanosti** se v roce 2009 spíše zhoršila. Oproti roku 2008, kdy měla nezaměstnanost Romů více méně strukturální charakter, se pozice Romů na trhu práce progresivně zhoršovala díky hospodářské recesi, kvůli níž přicházeli o zaměstnání i kvalifikovaní pracovníci s vyšší úrovní vzdělání než je obvyklá v romských komunitách. V roce 2009 došlo k značnému propouštění zaměstnanců, kdy na trhu práce převyšovala poptávka po práci nad nabídkou. Vezme-li se v úvahu vzdělanostní a kvalifikační struktura romských uchazečů o zaměstnání, je zde bohužel minimální prostor pro jejich uplatnění na trhu práce. Nezaměstnaní Romové využívali nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, zejména veřejně prospěšné práce, v menší míře rekvalifikace. Negativně lze vnímat vysoký podíl mladistvých romských uchazečů o zaměstnání, pro něž doposud nebyly dostatečně realizovány programy umožňující jejich návrat do procesu vzdělávání. Tito uchazeči mají velmi omezené šance na to, že se jim podaří zahájit úspěšně pracovní kariéru a jsou ve svém budoucím životě ohroženi dlouhodobou nezaměstnaností. Pozitivně lze vnímat rozvoj specifických programů na podporu zaměstnanosti a zaměstnatelnosti Romů, které vznikají díky dotační podpoře z ESF, přičemž významný podíl těchto aktivit realizují nestátní neziskové organizace. Pozitivně bylo také hodnoceno zavedení nového aktivizačního nástroje pro dlouhodobé příjemce dávek v hmotné nouzi, tzv. veřejné služby, o níž mají dle autorů zpráv o situaci romských komunit v kraji Romové zájem. Realizace veřejné služby se však v praxi setkává s problémy (např. nedostatek příležitostí k jejímu výkonu, nedostatečné povědomí obcí o veřejné službě, atd.), jejichž řešení by mělo být předmětem dialogu odpovědných institucí (tj. pracovníků MPSV, v jejichž gesci je metodická podpora orgánů pomoci v hmotné nouzi, dále pracovníků pověřených obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů jako orgánů pomoci v hmotné nouzi a dalších poskytovatelů, kteří službu realizují).

V **oblasti bydlení** nelze rovněž zaznamenat výrazné změny k lepšímu. Romové stále čelí celé řadě strukturálně i individuálně podmíněných bariér v přístupu k odpovídajícímu a důstojnému bydlení. Významný vliv na jejich bytovou situaci má také diskriminace a další nezákonné praktiky ze strany pronajímatelů. Na druhou stranu byl na lokální úrovni zaznamenán vyšší zájem ze strany měst a obcí o komplexnější revitalizace vyloučených území a efektivnější řešení bytové situace vyloučených skupin obyvatelstva. K tomuto úsilí obce i města stimulovala zejména dotační podpora z evropských strukturálních fondů. Místní samospráva také zahájila intenzivnější debatu na téma sociální bydlení pro osoby, které jsou akutně ohroženy sociálním vyloučením, kdy stále více preferovanou formou

bydlení pro tuto cílovou skupinu je podporované bydlení s využitím prostupného systému bydlení.

V **oblasti zdraví** se projevují rozdíly v ukazatelích zdravotního stavu mezi majoritní populací a sociálně vyloučenými Romy, u nichž výzkumná studie „*SASTIPEN – Romská populace a zdraví*“ zaznamenala horší zdravotní stav, zejména ve věkových kategoriích staršího středního věku (45 – 59 let) a u respondentů nad 60 let. Ve skupině staršího středního věku je proti průměru v populaci dvojnásobný výskyt tří a více chorob nebo zdravotních problémů, ve skupině nad 60 let je výskyt těchto nemocí ve srovnání s českou populací 2,5 krát větší. Výskyt chorob v ohrožených skupinách Romů souvisí s nízkou kvalitou a se špatnými hygienickými podmínkami, v nichž žijí, dále s jejich životním stylem a zdravotním chováním, které do určité míry souvisí i s určitými sociokulturními odlišnostmi života Romů (např. odlišné vnímání hodnoty zdraví). Na problémy Romů v oblasti zdraví účinně reaguje program zdravotně sociálních pomocníků, nicméně jeho pokrytí v ČR není dostačující (v celé ČR působilo v roce 2009 10 pomocníků), rovněž se objevuje potřeba užšího propojení programu s činností zdravotnických zařízení a realizace širší osvěty.

Významný průlom nastal v otázce *provádění sterilizací romských žen*, kdy vláda ČR vzala dne 23. listopadu na vědomí podnět Rady vlády pro lidská práva ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem usnesením č. 1424. Součástí usnesení bylo veřejné vyjádření politování nad zjištěnými individuálními pochybeními zdravotnických pracovníků při provádění sterilizací v rozporu se směrnicí Ministerstva zdravotnictví z roku 1971. Usnesení rovněž uložilo ministryni zdravotnictví úkol přijmout opatření, která by umožnila lépe objasnit praxi protiprávních sterilizací a předejít opakování podobných případů do budoucna. Významně by měla přispět k nápravě situace nová a komplexní úprava v připravovaném zákoně o specifických zdravotních službách, který byl zatím stažen z projednávání v Poslanecké sněmovně.

Téma **sociálního vyloučení** se bohužel nadále týká významného podílu romských komunit, které v důsledku něj trpí prostorovým vyloučením, vysokou mírou nezaměstnanosti a omezeným přístupem k legálním formám lépe finančně ohodnocené práce, nízkými vzdělanostními šancemi, rizikovým životním stylem a v neposlední řadě i symbolickým vyloučením spojeným s jejich stigmatizací ze strany české společnosti. Dlouhodobě nedochází ke zmírnění tohoto dominujícího problému romské menšiny v ČR. Řada příslušníků romských komunit prožívá spíše větší sociální propad díky dlouhodobě neřešitelné nezaměstnanosti a předlužení, které jsou určující pro jejich socioekonomickou situaci.

Nejvýrazněji se sociální vyloučení Romů projevuje existencí sociálně vyloučených romských lokalit, které vnímá i neromská část obyvatelstva jako naléhavý problém, jenž by měl být prioritně řešen. Za účelem zlepšení situace vyloučených Romů připravila vláda ČR několik strategických dokumentů, z nichž nejzásadnějším bylo přijetí *Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013* dne 21. prosince 2009 usnesením č. 1572. Na řešení situace sociálně vyloučených romských lokalit se intenzivně zaměřovala i Agentura, která v rámci lokálních partnerství realizovala situační analýzy situace v lokalitách a zahájila na základě jejich výsledků tvorbu lokálních strategií sociálního začleňování, které by měly být dokončeny v roce 2010. Každý kraj má rovněž zpracovaný střednědobý plán rozvoje sociálních služeb a některé z krajů navíc i komplexněji pojaté strategie sociálního začleňování vyloučených Romů, které přesahují oblast sociálních služeb a obsahují i opatření v oblasti zaměstnanosti, bydlení a vzdělávání, což lze vnímat jako pozitivní krok správným směrem. Iniciativně k procesu komunitního plánování přistupují i obce s různou mírou pozornosti k potřebám sociálně vyloučených Romů. Příznivě lze hodnotit

i rozvíjející se síť poskytovatelů sociálních programů zaměřených na sociální inkluzi Romů.

Bezpečnostní situace romských komunit se zhoršila v roce 2009 nárůstem pravicového extremismu, jehož příznivci se intenzivněji prezentovali svými protiromskými názory a k získání popularity využívali romskou tematiku, zejména téma dopadů sociálního vyloučení Romů na život většinové společnosti, tím se jim dařilo získat i popularitu hlavně u obyvatel obcí a měst, kde se vyskytují sociálně vyloučené romské lokality. Důkazem popularity byl i úspěch Dělnické strany ve volbách do Evropského parlamentu. Nejzávažnějším skutkem, kterým se neonacistická scéna prezentovala v roce 2009, byl útok na romskou rodinu v obci Vítkov dne 19. dubna 2009. Tento čin byl odsouzen ze strany klíčových politických činitelů, kteří zvýšili úsilí v boji proti extremismu v ČR, zároveň však vyvolal i vlnu solidarity s poškozenou romskou rodinou, která se projevila protestními akcemi a veřejnou sbírkou.

Ocenění si zaslouží aktivní přístup Ministerstva vnitra a jeho úsilí při potírání extremismu. V roce 2009 resort ministra vnitra předložil vládě komplexní *Strategii boje proti extremismu*, která byla vládou schválena dne 4. května 2009, a v tomto roce zároveň intenzivně probíhala i realizace celé řady opatření strategie ve spolupráci s dalšími zainteresovanými resorty. Policie ČR rovněž zahájila v druhé polovině roku 2009 rozsáhlé a dlouhodobě připravované celorepublikové zásahy proti pravicovým extremistům. Jejich výsledkem bylo paralyzování hnutí při pořádání neonacistických koncertů a dalších veřejných akcí. Významné úsilí vyvinulo MV v druhé polovině roku při snaze o rozpuštění Dělnické strany, které se podařilo uskutečnit rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 17. února 2010.

Bezpečnostní riziko však vyplývá i z výskytu *rizikových forem chování* v cílové skupině vyloučených romských komunit. Řada měst přistoupila k tvorbě a naplňování strategií prevence kriminality ve spolupráci s Policií ČR a dalšími zainteresovanými subjekty, což přispívá i ke zlepšení situace vyloučených Romů a k prevenci výskytu rizikových forem chování v této cílové skupině. V ČR je rovněž úspěšně, bohužel však stále v nedostatečné míře, realizován program asistence pro jednání s policií a dalšími úřady. Svými projekty ke zlepšení bezpečnostní situace Romů přispělo v roce 2009 i *Sdružení pro probaci a mediaci* v ČR. Tato organizace zahájila několik projektů k prevenci kriminality a opakované trestné činnosti u romských klientů probační a mediační služby. Sdružení dále realizuje i jiné projekty cílené na romské rodiny, u nichž je riziko odebrání dětí a jejich umístěním do ústavní péče.

Co se týče odchodu českých Romů do zahraničí, nejvýraznější událostí roku 2009 bylo obnovení vízové povinnosti vůči občanům ČR cestujícím do Kanady a to od 14. července 2009. Jako důvod byl deklarován vysoký počet žadatelů o politický azyl, z nichž velkou část tvořili čeští Romové. Zavedení víz do Kanady je prvním případem, kdy se některá ze třetích zemí, vůči které EU neuplatňuje vízovou povinnost, rozhodla zavést víza členské zemi EU. Kanadský krok vytváří nerovnost v rámci EU. Od zavedení víz se výrazně snížil počet českých žadatelů o politický azyl, stejně tak i kanadská strana omezila udělování azylu na minimum, zvýšil se i počet stažených žádostí. Důvodem k odchodu Romů je zejména jejich tíživá socioekonomická situace, nepříznivé etnické klima české společnosti, nárůst extremismu a výskyt diskriminace. Kromě emigrace se rovněž zvyšuje počet Romů, kteří se ze zahraničí vrací zpět do ČR. V praxi se ukazuje, že řada navrátilců se Romů se dostává do skutečné existenční nouze, protože zde nemají zázemí, finance, jejich děti mají problémy se zajištěním docházky do škol a se zvládáním výuky ve škole. V praxi se rovněž ukazuje i nepřípravenost obcí na masivní příliv „navrátilců“ v krizové životní situaci, kteří se dříve nebo později na obce začnou obracet se žádostí o pomoc.

Nově se Zpráva specificky zabývala průřezovými tématy romské inkluze jako je **diskriminace** a **rovné příležitosti mužů a žen**. Romská menšina je jako celek vystavena projevům rozšířené etnické intolerance a rasové diskriminace v každodenním životě. V prosinci 2009 předložila *Agentura Evropské unie pro základní práva* výsledky svého průzkumu dodržování práv menšin v členských zemích Evropského společenství. Šetření ukázalo, že 64 % dotazovaných Romů v ČR mělo zkušenost v posledních 12 měsících s diskriminací z důvodu jejich etnické příslušnosti. Tento výsledek vedl k tomu, že byli čeští Romové označeni za nejvíce diskriminovanou menšinu v zemích EU. Vláda ČR uvítala výsledky výzkumu jako další důležité vodítko při realizaci politik směřujících k odstranění diskriminace či pocitů diskriminace u Romů. Je zřejmé, že ačkoliv byl v roce 2009 v ČR po dlouhých průtazích schválen zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací, samotná existence zákona nezaručí odstranění diskriminačních praktik z každodenního života Romů. Pozitivně lze vnímat v rámci naplňování antidiskriminační legislativy v praxi vznik samostatného oddělení rovného zacházení při Kanceláři veřejného ochránce práv, které začalo působit v prosinci 2009.

Dalším průřezovým tématem Zprávy byly *rovné příležitosti romských mužů a žen*. Obecně lze říci, že je stále nedoceněn význam romských žen pro proces sociálního začleňování Romů a jejich šance na společenské uplatnění jsou ve srovnání s romskými muži nižší. Vyrovnání znevýhodnění romských žen a prosazování rovných příležitostí ve vztahu k nim by mělo být jednou z priorit politik romské integrace. Jejich podpora a aktivní zapojení do společnosti bude významným motivačním prvkem a vodítkem i pro samotné romské děti, na jejichž postojích mají romské ženy jako matky zásadní vliv. Příležitost pro diskusi a hledání cest k vyrovnání znevýhodnění romských žen nabízí České předsednictví Dekády romské inkluze 2005 – 2015, kde je situace romských žen zohledněna v jeho prioritách.

Poslední kapitola Zprávy shrnuje **mezinárodní aktivity podporující romskou inkluzi**, do nichž se vláda ČR v roce 2009 zapojila. Pozitivně lze hodnotit zejména přispění České republiky k vytvoření *Základních společných principů romského začleňování* v rámci **setkání integrované platformy pro romskou inkluzi**, která proběhla v průběhu Českého předsednictví Radě EU na jaře 2009.

6. SEZNAM PODKLADŮ

1. Informace podaná ministrem školství, mládeže a tělovýchovy pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, ze dne 28. dubna 2010.
2. Informace podaná ministrem práce a sociálních věcí pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 6. dubna 2010.
3. Informace podaná ministrem zemědělství pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 19. března 2010.
4. Informace podaná ministrem pro místní rozvoj pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit za rok 2009, dopisem ze dne 1. dubna 2010.
5. Informace podaná ministryní zdravotnictví pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 29. března 2010.
6. Informace podaná ministrem kultury pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 23. března 2010.
7. Informace podaná ministrem průmyslu a obchodu pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 18. března 2010.
8. Informace podaná ministryní obrany pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 19. března 2010.
9. Informace podaná ministrem zahraničí pro zpracování Zprávy o stavu romských komunit v ČR za rok 2009, dopisem ze dne 17. března 2010.
10. Informace podaná ministryní spravedlnosti pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit za rok 2009, dopisem ze dne 29. března 2010.
11. Informace podaná ministrem vnitra pro vypracování Zprávy o stavu romských komunit za rok 2009, dopisem ze dne 23. března 2010.
12. Informace Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2009, poskytnuté dne 7. dubna 2010.
13. Informace zmocněnce pro lidská práva ke Zprávě o stavu romských komunit za rok 2009 ze dne 9. dubna 2010.
14. Jan Červenka, Helena Sadílková, Pavel Kubalík: Možnosti práce s romštinou na českých základních školách; Seminář romistiky Ústavu jižní a centrální Asie FF UK, Praha 2010.
15. Akční plán Koncepce včasné péče o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, MŠMT 2009.
16. Národní akční plán inkluzivního vzdělávání, MŠMT 2010.
17. Analýza diagnostických nástrojů využívaných vůči žákům ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí s přihlédnutím k romským dětem, žákům a žákyním, Výzkumné centrum integrace zdravotně postižených 2009.
18. Monitoring Rámcových vzdělávacích programů, Ústav pro informace ve vzdělávání 2009.

19. Zpráva o problematice extremismu na území České republiky v roce 2009, MV ČR 2010.
20. Národní akční plán sociálního začleňování 2008 – 2010, MPSV 2008.
21. Strategie prevence kriminality na léta 2008 – 2011, MVČR 2007.
22. Zpráva o plnění úkolů vyplývajících ze Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 za rok 2009, Republikový výbor prevence kriminality MVČR 2010.
23. Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období 2008 – 2012), MVČR 2008.
24. Návrh úpravy pietních míst v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu, Úřad vlády ČR 2009.
25. Informace poskytnuté hejtmánem Moravskoslezského kraje, dopisem ze dne 6. dubna 2010.
26. Informace poskytnuté hejtmánem Olomouckého kraje, dopisem ze dne 29. března 2010.
27. Informace poskytnuté hejtmánem Karlovarského kraje, dopisem ze dne 31. března 2010.
28. Informace poskytnuté hejtmankou Ústeckého kraje, dopisem ze dne 22. dubna 2010.
29. Informace poskytnuté ředitelem krajského úřadu Zlínského kraje, dopisem ze dne 15. dubna 2010.
30. Informace poskytnuté vedoucím sociálního odboru krajského úřadu Plzeňského kraje, dopisem ze dne 1. dubna 2010.
31. Informace poskytnuté vedoucím resortu sociálních věcí a menšin krajského úřadu Libereckého kraje, dopisem ze dne 14. dubna 2010.
32. Informace poskytnuté hejtmánem krajského úřadu Jihomoravského kraje, dopisem ze dne 14. dubna 2010.
33. Informace poskytnuté hejtmánem krajského úřadu kraje Vysočina, dopisem ze dne 22. dubna 2010.
34. Informace poskytnuté vedoucím sociálního odboru krajského úřadu Pardubického kraje, dopisem ze dne 31. března 2010.
35. Informace poskytnuté metodičkou a koordinátorkou sociální prevence krajského úřadu Královéhradeckého kraje, dopisem ze dne 31. března 2010.
36. Informace poskytnuté koordinátorkou romských poradců krajského úřadu Hlavního města Prahy, dopisem ze dne 23. března 2010.
37. Informace poskytnuté vedoucím odboru sociálních věcí krajského úřadu Středočeského kraje, dopisem ze dne 1. dubna 2010.
38. Informace poskytnuté hejtmánem krajského úřadu Jihočeského kraje, dopisem ze dne 16. dubna 2010.
39. Informace poskytnuté náměstkem hejtmána krajského úřadu Moravskoslezského kraje, dopisem ze dne 31. března 2010.
40. Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žákyň základních škol v okolí sociálně vyloučených romských lokalit, MŠMT Praha 2009.

41. Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit v České republice – české lokality, Úřad vlády ČR a GAC, s.r.o., Praha 2010.
42. Šimíková, I. Souhrnná analýza zpráv o realizaci terénní práce za rok 2009, Výzkum práce a sociálních věcí Brno 2010.
43. Šetření o menšinách a diskriminaci v Evropské unii, Agentura Evropské unie pro základní práva 2009.
44. Romská populace a zdraví – Národní zpráva 2009, Úřad vlády ČR a Vzájemné soužití, o. s., Praha 2009.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CPIV – Centrum podpory inkluzivního vzdělávání
DS – Dělnická strana
IAP – individuální akční plán
IOP – Integrovaný operační program
IRB - Immigration and Refugee Board of Canada
ESF – Evropský sociální fond
IPRM – Integrovaný plán rozvoje města
NNO – nevládní neziskové organizace
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
MV – Ministerstvo vnitra
MK – Ministerstvo kultury
MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
MZd – Ministerstvo zdravotnictví
MLP – ministr pro lidská práva
MRK – Muzeum romské kultury
MŠ – mateřská škola
OPLZZ – Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost
PMS – Probační a mediační služba
ROP – Regionální operační program
RVKPP – Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVP ZV – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP ZV LMP – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
ŘO – řídicí orgán
SŠ – střední škola
TP – terénní pracovník
TSP – terénní sociální pracovník
VŠ – vysoká škola
ZŠ – základní škola